

ΧΡΥΣΑΛΛΙΣ



ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΑ, ΠΟΙΚΙΛΑ.

ΤΟΜΟΣ Δ'. | 30 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, 1866. | ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 94.

ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΤΙΝΑ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΠΑΡ' ΕΛΛΗΣΙ ΚΑΙ ΕΡΓΑ ΑΥΤΩΝ. (1)

Ἡ πρὸς τὸν πλοῦτον ἐφεσις τῶν Ἑλλήνων διετηρήθη μὲν καὶ ὕστερον διὰ παντός, ἀλλὰ τὰ μετὰ πρὸς ἀπόκτησιν αὐτοῦ καὶ τῶν πρὸς τὸν βίον ἀναγκαίων, ὡς καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸ περὶ τούτων φρόνημα ἦσαν διάφορα κατὰ πόλεις καὶ χρόνους.

Ἡ ὑπαρξίς δούλων, αἰχμαλώτων ἢ ἀργυρωνήτων, παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν μάλιστα χρόνων ἀπήλλαξε τοὺς ἐλευθέρους ἀπὸ πολλῶν βιοποριστικῶν ἐργασιῶν καὶ ἀσχυλιῶν. Ἐπειδὴ πᾶσα ἑλληνικὴ πόλις, πᾶς οἶκος, πᾶς πολίτης, ὅσον μέτριος καὶ ἂν ἦτο, εἶχεν οὐχὶ ἓνα, ἀλλὰ πολλοὺς δούλους, οὓς μετεχειρίζετο ὡς ὄργανα ἔμφυχα (71) πρὸς ἐκτέλεσιν πολλῶν ἐργα-

σιῶν. Δούλοι ἐγεώργουν τὰς γαίας ἐκάστου δεσπότη, δούλοι εἰργάζοντο ἐν τοῖς ἐργοστασίαις ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν ἢ τοῦ δεσπότη ἢ καὶ δούλου ἐμπείρου καὶ πιστοῦ τῷ δεσπότη, δούλοι ἐξετέλουσαν καὶ τὰς ἐν τῷ οἴκῳ ἐργασίας τῶν πλουσιῶν καὶ μὴ. Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν αἱ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι καὶ ὁ ἑλληνικὸς βίος δὲν εἶχον ἔτι ἀναπτυχθῆ ὥστε ν' ἀπαιτῶνται πολλὰ πρὸς θεραπείαν αὐτῶν, ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία ἦσαν τὰ κυριώτερα τῶν ἀνδρῶν ἔργα, εἰς δ' ἐπὶ Ὀμήρου καὶ ὕστερον ἔτι ἐν πολλαῖς πόλεσι δὲν ἀπηξίουσαν ἄνδιαιτρίβωσι καὶ ἐλευθέροι. Καθ' ὅσον ὅμως πύξανον προΐοντος τοῦ χρόνου αἱ βιωτικαὶ ἀνάγκαι, ἀνεπαίνοντο καὶ βιωτικὰ ἔργα καὶ ἐπιτηδεύματα διάφορα, ἅτινα πρότερον μετήρχοντο ἄνευ διαστολῆς δούλοι καὶ ἐλευθέροι, ἐπειδὴ καὶ τὸ πλῆθος τῶν δούλων δὲν ἦτο ἔτι μέγα, οὔτε διάκρισις βαναύσων καὶ ἐλευθερίων τεχνῶν. Ὅθεν πᾶν βιωτικὸν ἔργον μετήρχετο τότε πᾶς πολίτης, χωρὶς νὰ προᾶπτηται αὐτῷ μῶμος ἢ ἀτιμία διὰ τοῦτο· ἐπειδὴ ἴσχυεν ἔτι τὸ τοῦ Ἡσίοδου « ἔργον οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη ὄνειδος ». Ἐντεῦθεν οὔτε παρ' Ὀμήρῳ οὔτε παρ' Ἡσίοδῳ γίνεται διαστολὴ βαναύσων καὶ ἐλευθερίων τεχνῶν, οὐδὲ ὀνειδίζονται οἱ τὰς ὕστερον βαναύσους κληθεῖσας τέχνας ἐργαζόμενοι ὡς ἀνελεύθεροι. Καὶ ἐπὶ Σόλωνος ἔτι φαίνεται ἰσχύον παρ' Ἀθηναίοις τὸ τοῦ

(1) Συνέχεια ἀπὸ φυλλαδ. 93.

(71) Σημειώσεως ἄξιον ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι ὁ δίδων τοιοῦτον τοῦ δούλου ὄρισμόν ἐν πολιτικοῖς (1, 2, 4), ἔνθα πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ ὅτι φύσει γεννῶνται τινες δούλοι, ὡς ἄλλοι ἐλευθέροι. Καὶ ὅσοι εἰσὶν κατ' αὐτὸν πάντες οἱ βάρβαροι, ἐλευθέροι δὲ πάντες οἱ Ἕλληνας.

Ἡσίοδου, ἢ τοῦλάχιστον ὁ νομοθέτης οὗτος ἠθέλησε νὰ δώσῃ αὐτῷ νέον κύρος· ἐπειδὴ, ὅπως ἀπαλλάξῃ τοὺς πένητας τῶν Ἀθηναίων, τοὺς μὴ γαίας κεκτημένους, ἀπὸ τῆς ἀθλιότητος, εἰς ἣν ὑπέβαλλεν αὐτοὺς ἡ ἔλλειψις τῶν τοῦ βίου ἀναγκαίων, « ἔτρεψε τοὺτους, λέγει ὁ Πλούταρχος (72), πρὸς τὰς τέχνας καὶ νόμον ἔγραψεν, υἱὸν τρέφειν τὸν πατέρα, μὴ διδασκόμενον τέχνην, ἐπάναγκας μὴ εἶναι (73) » ἀντίστροφα νομοθετῶν τῷ Λυκούργῳ, ὅστις ἀπέλλαξε τοὺς Σπυρτιάτας τῶν ἐπιπόνων καὶ βαναύσων ἀσχολιῶν, διατρέξας αὐτοὺς μὴ θάνειν μίαν μόνην τέχνην, τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις Ὁ Σόλων τὸναντίον « τοῖς πράγμασι τοὺς νόμους μᾶλλον ἢ τὰ πράγματα τοῖς νόμοις προσαρμόζων, προσθέτει ὁ Πλούταρχος, καὶ τῆς χάριτος τὴν φύσιν ὁρῶν, τοῖς γεωργοῖς γλίσχω· διερχοῦσαν, ἀργὸν τε καὶ σχολαστὴν ὄχλον οὐ δυναμένην τρέφειν, ταῖς τέχνασι ἀξίωμα περιέθηκε. Καὶ τὴν ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλὴν ἔταξεν ἐπισκοπεῖν, ὅθεν ἕκαστος ἔχει τὰ ἐπιτήδεια, καὶ τοὺς ἀργοὺς κολάζειν ». Ἡ διάταξις αὕτη τοῦ Σόλωνος, ἦν καὶ ἄλλοι μαρτυροῦσι, φαίνεται ὅτι ἴσχυε καὶ ἐπὶ τῆς τῶν Πεισιστρατιδῶν ἀρχῆς, οἵτινες μεγάλῃ ἐπιμείλειαν εἶχον, ὅπως μὴ οἱ πολῖται ἀργῶσι (74) καὶ ὕστερον ἔτι ἐν ἑσῶ ἐσωφρόνει ὁ δῆμος πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ ὁ Περικλῆς λέγει παρὰ Θουκυδίδη (75), ὅτι ἡ

(72) Ἐν βίῳ Σόλωνος κρ. 22.

(73) Vitruvius praelatio lib. 6. Athenienses ideoporterelaudari, quod omnium Graecorum leges cogunt parentes ali a liberis, Atheniensium non omaes nisi eos, qui liberos artibus erudissent.

(74) Πλουτ. Σολ. κρ. 31. « Ὁ Θεόφραστος ἰστέρηκε τὸν τῆς ἀργίας νόμον οὐ Σόλων ἔθηκεν, ἀλλὰ Πεισίστρατος, ὃς τὴν τε χώραν ἐνεργαστέραν καὶ τὴν πόλιν ἡρεμαιοτέραν ἐποίησεν ». Πρβ. Αἰλιανὸν ἐν ποικ. ἱστορ. 9, 25.

(75) 2, 40. Δυνάτων ὅμως ἡ κρίσις αὕτη νὰ ἦναι τοῦ Θουκυδίδη ἢ τοῦ Περικλέους ἴδια, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῖς Ἀθηναίων. Ἐπειδὴ οἱ τε σύγχρονοι καὶ οἱ ὕστεροι Ἀθηναῖοι καὶ Ἕλληνας τὴν πενίαν ἐνόμιζον ἔργα τῶν δυστυχημάτων, ὅθεν ἠθέλησε αὕτη καὶ ἂν προήρχετο. Ἠκούοντο μὲν κατὰ τῆς γενικῆς ταύτης τοῦ λαοῦ δόξης ἀποδοκιμαστικαί τινες φωναί, ὡς τοῦ Ξενοφώντος ἐν τῷ Οἰκονομικῷ (11, 3) « Καὶ τὸ πάντων δὲ ἀνοητότατον δοκοῦν εἶναι ἐγκαλῆμα πένης καλοῦμαι » ἀλλ' οὐδὲ ὁλοῦς ἐπήνεγκον ἀποτέλεσμα, διότι ὁ πένης καταφρονεῖτο πάντοτε καὶ ὠνεῖτο ὑπὸ τοῦ πλήθους, ὡς βλέπομεν ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Θεόγνιδος καὶ παρὰ Πλούταρχον ἐν τῷ περὶ τῆς εἰς τὰ ἔργα φιλοστοργίας ἐν τέλει, ἔνθα λέγεται ἡ πενία ἔσχατον κακόν. Βλ. καὶ ἀνωτέρω σημ. 70.

πενία παρ' Ἀθηναίους δὲν ἦτο πάντως αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ διαφεύγειν ταύτην διὰ τῆς ἐργασίας. Ὁ ἔστιν οἱ ἐξ ἀργίας πενόμενοι ἔπρεπε μᾶλλον νὰ αἰσχύνωνται ἢ οἱ φεύγοντες ταύτην δι' οἰκισθῆ ποτε ἐργασίας.

Ἐν ὑστέροις ὅμως χρόνοις, καθ' ὅσον ἠῤῥξανον αἱ τῶν Ἑλλήνων βιωτικαὶ ἀνάγκαι, σὺν αὐταῖς δὲ ἀνεφαίνοντο καὶ πλείονες τέχναι, καὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς πρὸς τοὺς Ἀσιανοὺς λαοὺς ἐπιμιξίας ἠῤῥξανεν ὁ πλοῦτος, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ τὸ τῶν δούλων πλῆθος παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι, τότε οἱ μὲν ἐλεύθεροι καὶ εὐπορώτεροι τῶν πολιτῶν, μάλιστα δὲ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν ἄλλαις πλουσίαις πόλεσιν, ἠσχολοῦντο μόνον εἰς τὰ ἀνετώτερα καὶ εὐγενέστερα ἔργα, ἀναθέτοντες εἰς τοὺς ἰδίους δούλους τὰ ἐπιπονώτερα καὶ εὐτελέη, οἱ δὲ πένητες καὶ ἄποροι πολῖται εἰς ταπεινὰ καὶ ἐπιμοχθὰ. Ἐντεῦθεν διαστέλλονται οἱ ἐξ ἰδίων κτημάτων ποριζόμενοι τὰ τοῦ βίου, καὶ οἱ διὰ τῆς σωματικῆς αὐτῶν ἐργασίας παντὸς εἶδους. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν λέγονται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος γεωμόροι, οὗτοι δὲ δημιουργοὶ (76). Τῶν γεωμόρων οἱ μὲν ἐργάζοντο ἰδίαις χερσὶ τὰς αὐτῶν γαίας σπάνει δούλων, αὐτοῦργοι διὰ τοῦτο λεγόμενοι (77), οἱ δὲ διὰ δούλων ἰδίων ἢ διὰ μισθωτῶν ἀπόρων πολιτῶν, αὐτοὶ σχολάζοντες ἀπὸ πάσης ἐργασίας σωματικῆς. Ὡσαύτως καὶ οἱ δημιουργοὶ διαστέλλονται κατὰ τὰ διάφορα ἔργα εἰς τάξεις· ἐπειδὴ ἐν μέρος τοῦ δήμου, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (78), εἰσὶν οἱ γεωργοί, ἕτερον τὸ ἀγοραῖον, τὸ περὶ ὧν καὶ πρᾶσιν διατρέθον, ἄλλο δὲ τὸ περὶ τὴν θάλασσαν. Καὶ τούτου πάλιν τὸ μὲν πολεμικόν, τὸ δὲ χρηματιστικόν, τὸ δὲ πορθημευτικόν, τὸ δὲ ἀλιευτικόν.

Ἐπειδὴ δὲ ὡς εἶρηται, οἱ πλουσιώτεροι καὶ εὐγενέστεροι τῶν πολιτῶν, ὡς ἔχοντες ἐκ τῶν ἰδίων κτημάτων καὶ τῆς ἐργασίας τῶν πολλῶν ἰδίων δούλων καὶ ἄλλοθεν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, δὲν ἠξίουσαν νὰ ἐνδιατρίβωσιν εἰς βιοποριστικὰ ἔργα, ἀλλὰ κατέλειπον ταῦτα εἰς τοὺς δούλους καὶ τοὺς ἀπόρους πολῖτας, ἔπαυσε κατὰ μικρὸν νὰ ἔχη κύρος τὸ « Ἔργον οὐδὲν ὄνειδος », ἀνεφάνησαν δὲ

(76) Schömann Juris publici graec. antiquitates σελ. 77 καὶ Wachsmuth Ἑλλην. ἀρχαιολογ. 4, 387 τῆς 6' ἐκδ.

(77) Σχολ. Θουκ. 1, 141 Ἐβρ. Ὁρεστ. 920. Ξενοφ. Οἰκ. 5, 4.

(78) Ἐν πολιτικῷ 4, 4, 4.

βίοι, ἦτοι ἐπαγγέλματα, ἐφ' οἷς ἂν τις ὄνειδισθεῖν κατὰ Πολυδεδύχη (79)· ὁ κᾶπηλος δηλονότι, ὁ πωροπώλης, τελώνης, κῆρυξ, ναύτης, πανδοκεὺς, ὑπρέτης, βυρσοδέψης, ἀλλαντοπώλης καὶ ἄλλοι ἄλλα τοιαῦτα ἔργα πράττοντες, οἵτινες ὠνεῖδιζοντο ὡς εὐτελεῖς καὶ ταπεινοί· οἱ δὲ ἐκ τοιούτων γεννώμενοι ἐλέγοντο κάκιον γερονέαι (80) ἢ ἐκ πονηρῶν, καὶ αἱ τέχναι αὐτῶν δουλοπρεπεῖς, δικονομικαί, ἀνελεύθεροι (81). Καὶ γενικῶς εἰπεῖν πάντας τοὺς χάριν ἄλλων ἢ τοῦ πλήθους ἐπ' ἰδίᾳ ὠφελείᾳ ἐργαζόμενους ἐκάλουν βαναύστους καὶ θήτας, διαστέλλοντες αὐτοὺς τῶν δούλων, καθότι οὗτοι μὲν ἔχουσι τὰ τοῦ βίου « τῶν ἀναγκαίων ἐνὶ μόνῳ, τῷ δεσπότῃ δηλονότι, λειτουργοῦντες, ἐκεῖνοι δὲ κοινῇ πολλοῖς (82). Τοὺς αὐτοὺς δὲ καὶ ἀνελεύθερους ἔλεγον· διότι πρῶτιστος χαρακτηρ τοῦ ἐλευθέρου ἀνδρὸς ἐνομίζετο τὸ μὴ πρὸς ἄλλον ζῆν, ἀλλ' ἐκυτῶ, ἐν ᾧ οἱ τὰς βαναύστους τέχνας ἐργαζόμενοι ἔζων ἄλλοις ποιοῦντες (83).

Ἐτι δὲ μᾶλλον καταφρονεῖοντο καὶ ἄθλιοι ἐνομίζοντο οἱ ἐπὶ μισθῷ ἄλλοις ὑπηρετοῦντες, οὗς θήτας καὶ πελάτας καὶ κατὰ συγγραφὴν δουλεύοντες ἐκάλουν (84)· οἵτινες ἦσαν μὲν ἐλεύθεροι, ἀλλ' ἕνεκα τῆς τύχης ἠναγκαζόντο νὰ ἐκτελώσιν ἔργα δούλων, καὶ νὰ υποφέρωσιν ἀτιμώσεις, οἷας ἔπασχον οἱ ἐν Ἀθήναις (85) πένητες πολῖται πρὸ τοῦ Σόλωνος, καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ (86) τὸ πάλαι καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ ἐν γένει πάντες οἱ ἐπὶ μισθῷ πράττοντες, οἰονδήποτε ἔργον, ἐλευθέρων ἄλλως ἢ ταπεινῶν, ἐνομίζοντο ἀνελεύθεροι καὶ δούλοι τρόπον τινὰ τῶν μισθουμένων αὐτοὺς καὶ ἀνδραποδώδεις, ὅπως καλεῖ αὐτοὺς ὁ Σωκράτης παρὰ Ξενοφῶντι (87). Ἡ δυσφημία ὅμως αὕτη ἐξέλειπεν ὅλως, ἂν ὁ πράττων ἢ ἐργαζόμενος τι δὲν ἐλάμβανεν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ χυριζόμενος ἢ δωρεὰν ἐξετέλει ταύτην. Διὸ λέγει ὁ Πλούταρχος (88) περὶ τοῦ καλλιτέχου Πολυκλείτου, ὅτι « οὐκ ἦν τῶν βαναύσων οὐδ' ἀπὸ ἐργολαβίας ἔγραφε τὴν στοᾶν (τὴν ποικίλην δηλονότι ἐν Ἀθήναις), ἀλλὰ προῖκα, φιλοτιμούμενος πρὸς τὴν πόλιν » ἐν ᾧ ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ (89) ἄλλως κρίνει περὶ γραφικῆς καὶ ἀγκυματοποιίας καὶ ἀρχιτεκτονικῆς, μὴ ἐξαιρῶν τάς τε τῶν λοιπῶν τεχνῶν.

Ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης περὶ τεχνῶν καὶ ἐργασίας δόξης ἦτο ἡ κατὰ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου ἐπίτασις τῆς ἀργίας καὶ ἔφεσις πρὸς ταύτην ταύτης δὲ ἡ ἀπορία, ἡ ἕνεκα ἠναγκαζόντο πολλοὶ νὰ ἐξευτελιζόνται εἰς τοσοῦτον, ὥστε καὶ ἐπαίται ἐγίνοντο ἀπὸ τῶν Ἰσοκράτους ἤδη χρόνων· διότι ὁ ῥήτωρ οὗτος ἐν τέλει τοῦ Ἀρεοπαγίτικου λέγει, ὅτι πρότερον μὲν « οὐδεὶς ἦν τῶν πολιτῶν ἐνδεὴς τῶν ἀναγκαίων, οὐδὲ προσκαιτῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας τὴν πόλιν κατήσχυε, νῦν δὲ (ἦτοι ἐπ' αὐτοῦ περὶ τὸ 350) πλείους εἰσὶν οἱ σπανίζοντες τῶν ἐχόντων. » Ἐνόμιζον μὲν τὴν πενίαν καὶ ἐνδειαν μέγιστον κακόν, ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν βραθυμίαν καὶ φυγοπονίαν βροπή ἠνάγκαζον αὐτοὺς νὰ ζητῶσι μᾶλλον διὰ μὴ ἐντίμων τρόπων τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἢ διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας.

(84) Δίων Χρυσόστομος ἐν λόγῳ 13, 23.

(85) Πλούταρχος ἐν βίῳ Σολ. 19.

(86) Διονύσιος Ἀλικαρν. Ῥωμα. ἀρχ. 2, 9. Πλάτων Ἐσθθῶρων σελ. 4.

(87) Ἐν ἀπομνημ. 4, 2, 22. Πρβ. 4, 2, 6 καὶ 4, 3, 5. « Νομίζον τὸν παρὰ τοῦ τυχόντος χρήματα λαμβάνοντα δεσπότην ἑαυτοῦ καθιστάσαι, καὶ δουλεύειν δουλείαν οὐδεμιᾶς ἦτον αἰσχρῶν. » Ὡσαύτως κρίνει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἠθικ. Νικομ. 4, 1, 40.

(88) Ἐν Κίμωνι κρ. 4.

(89) Ἐν Περικλεί ἐν ἀρχῇ. Βλ. κατωτέρω ἐν σημ. 108 καὶ 109.

(79) Ἐν τῷ Ὀνηματικῷ 6, 128. Αἰλ. πικ. ἱστορ. 12, 43 καὶ Θεόφραστος ἐν χαρακτ. 6, 2.

(80) Ἀριστ. ἱππ. 186 καὶ Ἀσιαίς ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων §. 15.

(81) Πλάτων ἐν Γοργίᾳ σ. 518.

(82) Ἀριστοτ. ἐν πολιτ. 3, 3, 3.

(83) Ὁ αὐτὸς ἐν ῥήτορ. 1, 9, 27. « Μηδεμίαν ἐργάζεσθαι βαναύσων τέχνην. Ἐλευθέρων γὰρ τὸ μὴ πρὸς ἄλλον ζῆν ». Καὶ ἐν πολιτ. 8, 2, 1. « Ἐχει δὲ πολλὴν διαφορὰν καὶ τὸ τίνας χάριν πράττει τις ἢ μακράναι· αὐτοῦ μὲν γὰρ χάριν ἢ φίλων ἢ δι' ἀρετὴν οὐκ ἀνελεύθερον· ὁ δ' αὐτὸ τοῦτο πράττων δι' ἄλλους, πολλὰς κὲ θητικῶν καὶ δουλικῶν δόξαιεν ἂν πράττειν ». Σύμφωνα τούτοις λέγει καὶ ὁ Βοῖκχιος ἐν τοῖς Οἰκονομικῶς τῶν Ἀθηναίων (1, 64). « Οὐδαμῶς ἡ βιομηχανία ἦτο ἐν τιμῇ παρ' Ἕλλησι, ἐλάχιστα δὲ ἐν ἀριστοκρατομέναις ἢ ολιγαρχουμέναις πόλεσιν. Οὐδέποτε κατεδέχετο νὰ μετελθῇ τοιοῦτον ἔργον ἀνὴρ ἐξ ἀρχαίου εὐγενοῦς γένους καταγόμενος· τούτων βιομηχανοὺς ἠδύνατο ν' ἀναβῆ εἰς τὸ τῆς πολιτείας πηδάλιον, ὡς ὁ Κλέων, ὁ Ὑπέρολος καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι. Οἱ ἀρχαιότεροι πολιτικοὶ ὅμως ἱπποστάτευσον τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς τέχνας, ὡς ὁ Σόλων, ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Περικλῆς πρὸ πάντων, τὸ μὲν ὅπως κάλλιον πορίζεται ἐντεῦθεν τὰ πρὸς τὸ ζῆν τὸ πλῆθος, τὸ δὲ ὅπως καὶ ἡ πόλις πλείους κατοίκους ἔχη, τὸ ἐμπόριον αὐξάνῃ, καὶ ὁ μέγας τῶν Ἀθηναίων στόλος, δι' ὃ οὗτοι ἀπὸ τῶν Θεμιστοκλέους χρόνων ἦσαν κύριοι τῆς θαλάσσης, εὐρίσκη εὐκόλως ναύτας. Δι' ὃ οἱ μέτοικοι ἦσαν ἀναγκαιότατοι τοῖς Ἀθηναίοις, ὡς μετερχόμενοι τέχνας καὶ ἐμπόριον καὶ ἐν τῷ στόλῳ ὑπηρετοῦντες. »

Άλλο τῆς τοιαύτης περὶ δημιουργῶν κρίσεως τῶν ἀρχαίων ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι οὐ μόνον οἱ φιλόσοφοι, ὡς ὁ Πλάτων (90), ἀλλὰ καὶ τὰ πολίτευμα πολλῶν πόλεων ἢ μάλλον πασῶν (διότι τοῦτο παρ' Ἑλλήσιν ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπόρρητον τοῦ βίου καὶ τῶν ἐξέων καὶ φρονημάτων τοῦ λαοῦ), ἀπέκλειε τούτους ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς πολιτείας· κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους μάλιστα χρόνους, ἐν ὧν ἔβασιλεύοντο καὶ ἡριστοκρατοῦντο καὶ ἑλληνίδες πόλεις, ἀλλὰ καὶ ὕστερον ἔτι, ὅπου δὲν εἶχεν ἐπικρατήσει ὁ δῆμος, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης (91) λέγων ὅτι, «Τὸ παλαιὸν οὐ μετέχον παρ' ἐνόμοις οἱ δημιουργοὶ ἀρχῶν πρὶν δὴ μὲν γενέσθαι τὸν ἔσχατον»· διὰ παντὸς δὲ ἐν ταῖς ἀριστοκρατουμέναις, ὡς ἐν Σπάρτῃ καὶ ταῖς λοιπαῖς δωρικαῖς καὶ εὐπολέμοις πόλεσι κατὰ τὴν ἑποφῶντα (92). Διὸ πολίται ἐν ταύταις κατὰ τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς λέξεώς εἰσι μόνοι οἱ πόλεις καὶ ἀρχῶν καὶ κρίσεως μετέχοντες (93), οἵτινες οὐδεμίαν βαναυσικὴν τέχνην εἰργάζοντο. Ἐν ταῖς ἀείποτε σχεδὸν ἀριστοκρατουμέναις Θήβαις· νόμος ἦτο κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη (94), «Τὸν δέκα ἐτῶν μὴ ἀπεσχημένον τῆς ἀγορᾶς μὴ μετέχειν ἀρχῆς.» Μόνον ἐν ταῖς ὀλιγαρχουμέναις, ἐν αἷς ἀπὸ τοῦ τιμῆματος ἢ τῆς οὐσίας ὀρίζεται ἢ ἐν ταῖς ἀρχαῖς μετοχῇ, συγχωρεῖται μὲν αὕτη καὶ εἰς τοὺς βαναύσους καὶ δημιουργοὺς τοὺς τὸ νόμιμον τίμημα ἔχοντας, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς τοὺς θῆτας (95). Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς δημοκρατουμέναις πόλεσιν, ἐν αἷς πᾶσιν ἀδιακρίτως τοῖς πολίταις συγχωρεῖται μετέχειν πόλεως καὶ ἀρχῶν καὶ κρίσεως, καὶ ἐν αἷς πᾶς τις οἷοςδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡδύνατο νὰ προῦθῃ εἰς τὴν ὑπατον ἀρχὴν, ὡς εἰς τὴν τοῦ ἀρχόντος καὶ στρατηγοῦ ἐν Ἀθήναις· πάλιν ὅμως μετὰ περιφρονήσεως ἀνεφέρετο ὑπὸ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων, τῶν οὐδὲν βάνυσον καὶ ἀγοραῖον ἔργον ἔχοντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἰδίων κτημάτων τὰ τοῦ βίου πορίζομένων,

ὅτι ἦτο βυροπδέψης, ἀλλαντοπόλης, μαχαροποιῆς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἂν καὶ αὐτὸς ἰδίαις χερσὶ δὲν εἰργάζετο τὰς τέχνας ταύτας, ἀλλ' εἶχε μόνον τοιαῦτα ἐργαστήρια δούλων ἢ μισθωτῶν, ἀρ' ὧν ἐπορίζετο χρήματα. Τοιαῦται πολλὰ μομφαὶ κατὰ πολλῶν πολιτικῶν Ἀθηναίων ἀνδρῶν ἀνγκινώσκονται ἐν ταῖς τοῦ Ἀριστοφάνους κωμῳδίαις· καὶ ἐν τοῖς τῶν ἀττικῶν ῥητόρων λόγοις. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Δημοσθένους πρὸς Εὐβουλίδην (96) γίνεται δῆλον, ὅτι καὶ νόμοι καὶ ψήφισματα ὄριζον ποινὰς κατὰ τῶν ὀνειδιζόντων τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐργασίαν, ὅπερ ἐμφαίνει καθ' ἡμᾶς τὴν γενικὴν τῶν Ἑλλήνων δόξαν περὶ τῶν ἐκ τῆς ἀγορᾶς τὸν βίον ἔχοντων, καθ' ἧς διὰ νόμων ἐξανέστη ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος, ὑπερασπιζόμενος πᾶν τοιοῦτον ἐντιμον ἔργον. Καὶ ὅμως πάλιν δὲν ἔπαυον τινὲς ἐξ αὐτῶν τῶν πολιτῶν Ἀθηναίων τῶν ἐκ τοῦ δήμου νὰ ὀνειδιζῶσι τοὺς συνδημῶτας τῶν, διότι ἔζων ἐκ τέχνης ἢ καπηλίας.

«Καίτοι, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι (λέγει πρὸς τοὺς συνδημῶτας δικαστὰς αὐτοῦ Εὐξίθεός τις Ἀθηναῖος κατὰ τοῦ κατηγοροῦ αὐτοῦ Εὐβουλίδου), οὐ μόνον παρὰ τὰ ψήφισματα τὰ περὶ τὴν ἀγορὴν διέβλαπεν ἡμᾶς Εὐβουλίδης, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοὺς νόμους, εἰ κελεύουσιν ἔνοχον εἶναι τῇ κακηγορίᾳ τὸν τὴν ἐργασίαν τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ τῶν πολιτῶν ἢ τῶν πολιτικῶν ὀνειδιζόντά τινα. Ἡμεῖς δ' ὁμολογοῦμεν καὶ ταῖνας πωλεῖν καὶ ζῆν οὐχ ὅστινα τρόποι βουλόμεθα.» Ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ἄρα ὅτι τοιοῦτος τρόπος ποριζομένου τῶν τοῦ βίου δὲν ἦτο κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν εὐχάριστος, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ὄφειλεν οὕτω νὰ ζῆ.

Ἐξαιρέσειν κατὰ τὰ εἰρημένα φκίνεται, (ἀλλὰ φκίνεται μόνον) ὅτι ποιεῖ ἐν τούτῳ ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος, οὐ τὸ πλεῖστον μέρος ἴσως, τὸ νομοθετοῦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἦτο ἐκ τεχνιτῶν καὶ ἀγοραίων, καὶ διὰ τοῦτο νομοθετεῖ κατὰ τῆς γενικῆς καὶ τῆς παρ' αὐτῷ ἔτι ἐπικρατούσης δόξης περὶ τοιούτων ἐπιτηδευμάτων· διότι ἀλλαχοῦ, ὡς ἐρρέθη, τοιαῦτα ἔργα ἐξετέλουν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μέτοικοι καὶ ξένοι, οἵτινες οὐδεμίαν μετοχὴν εἶχον εἰς τὴν τῆς πόλεως διοίκησιν, ἀλλ' ἀείποτε ἦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τινὸς πολίτου (97), καὶ ἐδίδαν τῇ πόλει πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ ἐπιτηδεύματος αὐτῶν φρόνον τινὰ, μετοίκιον καλούμενον. Συνήθως δὲ ὅπου μέτοικοι δὲν ἦσαν πολλοί, εἰργάζοντο

ζῶντο ἐατὸς τούτων καὶ δούλοι ἰδιωτικοὶ ἢ δημόσιοι, ὅποιοι ἦσαν οἱ τεχνίται ἐν Ἐπιδάμνῳ κατὰ τινὰ διάταξιν τῆς πόλεως ταύτης, ἧτις ἴσως ἴσχυε ποτε καὶ ἐν Ἀθήναις κατὰ τινὰ σκοτεινὴν τοῦ Ἀριστοτέλους μαρτυρίαν ἐν τοῖς πολιτικοῖς (98).

Ἐτέραν βεβαίαν ἐξαιρέσειν τούτου παρέχει ἡ δευτέρα βεβαίαν, ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανοῦς Κόρινθος, ἧτις ἔνεκα τῆς θέσεως καὶ τοῦ μικτοῦ πλήθους τῶν κατοίκων αὐτῆς, διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ ἡ Σικυὼν, ἴσως δὲ καὶ ἄλλαι ὁμοιοὶ τούτων πόλεις, εἰ καὶ δὲν μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἐν τιμῇ εἶχε τοὺς τεχνίτας καὶ δημιουργοὺς κατὰ ῥητὴν τοῦ Ἡροδότου μαρτυρίαν (99). Ὁ τῆς ἱστορίας πατήρ, περιγράφων τὰ τῶν Αἰγυπτίων ἦθη καὶ τὸν βίον, καὶ εἰπὼν ὅτι παρ' αὐτοῖς, ὅπως καὶ παρὰ τοῖς Θραξῖ καὶ Σκύθαις καὶ Πέρσαις καὶ Λυδοῖς καὶ σχεδὸν παρὰ πᾶσι τοῖς βαρβάροις, ἀποτιμότεροί εἰσι τῶν ἄλλων πολιτῶν οἱ τὰς τέχνας μαθάνοντες καὶ οἱ τούτων ἔκγονοι, οἱ δὲ ἀπῆλλαγμένοι τῶν χειρωνακτικῶν νομίζονται γενναῖοι, διστάζει μὲν νὰ βεβαιώσῃ ἂν τὸ ἔθος τοῦτο παρέλαβον οἱ Ἕλληνες παρ' Αἰγυπτίων, ὁμολογεῖ ὅμως ὅτι ἔχουσι τοῦτο πάντες οἱ Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἧμιστὰ δὲ Κορίνθιοι· ὄντοί τε τοὺς χειροτέχνους ἦτοι παρὰ Κορίνθιοις οὐδαμῶς ἐπονειδιστοὶ οὐδὲ ἄτιμοι ἦσαν οἱ τεχνίται καὶ χειρωνακτες, ἀλλὰ τούτων ἐν τιμῇ διὸ καὶ ἡ πόλις αὐτῶν ἠπόρησε κατὰ Στράβωνα (100) «ἀνδρῶν ἀγαθῶν εἰς τε τὰ πολιτικὰ καὶ εἰς τὰς τέχνας τὰς δημιουργικὰς» μάλιστα γὰρ ἐνταῦθα καὶ ἐν Σικυωνίᾳ ἠδὲ γρηγορικῆ τε καὶ πλαστικῆ καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη δημιουργία. Ἀποτέλεσμα δὲ τούτου ἦτο ὅτι τὰ μὲν παρ' ἄλλοις δημιουργικὰ ἔργα, ὡς κατασκευαζόμενα παρὰ δούλων, ἦτοι παρ' ἀδοκίμων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τεχνιτῶν, ἦσαν εὐτελεῖ καὶ μικροῦ λόγου ἄξια, τὰ τῶν Κορινθίων ὅμως, μάλιστα τὰ στρα

τικὰ καὶ χάλκινα, ἄπερ καὶ Κορινθιοῦργη κατ' ἐξοχὴν ἐλέγοντο διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἦσαν τελειότατα, καὶ διὰ τοῦτο πολυζήτητα, ὡς ὁ αὐτὸς Στράβων καὶ ὁ Πλίνιος (101) βεβαιόουσιν. Ἐπειδὴ τὸ μέγα τῶν Κορινθίων ἐμπορίων ἔνεκα τῆς μεταξὺ δύο ἡπείρων καὶ δύο θαλάσσιων θέσεως· τῆς πόλεως αὐτῶν, ὅπερ ἐκάλει ἀγοραστὰς ἕκ τε τῆς Ἰταλίας καὶ Ἀσίας, Πελοποννήσου καὶ Ἠπείρου (102), καὶ ἐπεμπε τὰ τῆς τέχνης ἔργα πανταχόσε τῶν χωρῶν τούτων, παρῶτρυνε τοὺς τεχνίτας εἰς βελτίωσιν τῶν ἔργων αὐτῶν καὶ προσέβλεπεν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τούτων χεῖρας οὐ μόνον δούλων, ἀλλὰ καὶ ἐλευθέρων ἐγχωρίων τε καὶ ξένων· ὁ δ' ἐντεῦθεν προσερχόμενος μέγας πλοῦτος, ὅθεν καὶ ἡ Κόρινθος ἐλέγετο ἀφνειὸς (103), παρείχε τοῖς ἔχουσι αὐτὸν τεχνίταις τιμὴν καὶ δόξαν ἐν τῇ ὀλιγαρχικῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διοικουμένη ταύτῃ πόλει.

Αἰτία τοῦ γενικοῦ τούτου φρονήματος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βιοποριστικῶν ἐργασιῶν ἦτο, ὅτι πᾶσας ταύτας ἐνόμιζον συντελούσας πρὸς περιστολὴν τοῦ γενναίου φρονήματος καὶ πρὸς διεγερσιν τοῦ τῆς φιλοχρηματικῆς αἰσθήματος, ὅπερ πολέμιον εἰσέωρον πρὸς πᾶν ἀνδρικὸν καὶ εὐγενὲς ἔργον, ὡς ὁ Δημοσθένης ἀποφαίνεται ἐν τῷ περὶ Συντάξεως (104)· «Ἔστιν οὐδέποτε, λέγει, μέγα καὶ νεανικὸν φρόνημα λαβεῖν μικρὰ καὶ φαῦλα πράττοντας, ὡς περ οὐδὲ λαμπρὰ καὶ καλὰ πράττοντας μικρὸν καὶ ταπεινὸν φρονεῖν· ὅποι' ἄττα γὰρ ἂν τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων ἦ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ φρόνημα ἔχειν.» «Σμικρὰ φύσις, λέγει ὁ Πλάτων (105), οὐδὲν μέγα οὐδέποτε οὐδένα οὔτε ἰδιώτην οὔτε πόλιν δρεῖ... ὑπὸ τῶν τεχνῶν τε καὶ δημιουργιῶν, ὡς περ τὰ σώματα λελώθησιν, οὕτω καὶ τὰς ψυχὰς συγκαλασμένοι τε καὶ ἀποθερμυμένοι διὰ τὰς βαναυσίας τυγχάνουσιν.» Συμφῶδ' αὐτοῖς λέγει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (106), ὅστις, ὁρίσας ὅποια τις πρέπει νὰ εἶναι ἡ τῶν ἐλευθέρων παιδεία, καὶ εἰπὼν ὅτι ἀνάγκη νὰ διδάσκωνται οὕτοι καὶ ἐκ τῶν χρησίμων ὅσα ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάνυσον.

(90) Ἐν Νόμοις· σελ. 816.

(91) Ἐν πολιτικοῖς 3, 2, 8.

(92) Ἐν Οἰκον. 4, 2. «ὡς οἱ τοιοῦτοι (δημιουργοὶ καὶ βάνυσοι) δοκοῦσι κακοὶ καὶ φίλοις χρῆσθαι καὶ ταῖς πατρίσιν ἀλεξήτηρες εἶναι. Καὶ ἐν ἐνίκαις μὲν τῶν πόλεων, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς εὐπολέμοις δοκούσας εἶναι οὐδ' ἔστι τῶν πολιτῶν οὐδενὶ βαναυσικὰς τέχνας εἰργάζεσθαι.»

(93) Ἀριστοτέλης ἐν πολιτ. 3, 4, 4.

(94) Αὐτόθι 3, 3, 4 καὶ 6, 4, 5.

(95) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι 3, 3, 4.

(96) §. 30 τῆς ἐκδόσεως Bekk.

(97) Ἀριστοτ. πολιτ. 3, 4, 3.

(98) 2, 1, 13. Φκίνεται ἐκ τῆς νομοθεσίας κατασκευάζων τὴν πόλιν μικρὰν, εἰ γ' οἱ τεχνίται πάντες δημόσιοι ἔσονται καὶ μὴ πλήρωμα τι παρέξονται τῆς πόλεως· ἀλλ' εἴπερ δεῖ δημοσίους εἶναι τοὺς τὰ κοινὰ ἐργαζομένους, δεῖ καθάπερ ἐν Ἐπιδάμνῳ τε καὶ ὡς Διοφάντος ποτε κατασκευάζεν Ἀθήνησι, τούτων ἔχειν τὸν τρόπον.» Περὶ τοῦ Διοφάντους τούτου οὐδὲν ἄλλοθεν γινώσκωμεν. Πρὸς Βολίχιον ἐν τοῖς οἰκονομικοῖς τῶν Ἀθηναίων 4, σελ. 65, 6' ἐκδ.

(99) 2, 167.

(100) Ἐν γεωγρ. 8, σελ. 382 Kasaub.

(101) Nat. hist. 34, 2, 8, 12, πρὸς Πανσ. 2, 3, 3.

(102) Θουκυδ. 1, 13.

(103) Στράβων 8, 378.

(104) §. 25. Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ἐν τῷ Γ' Ὀλυμπιακῷ §. 32.

(105) Ἐν πολιτεία σελ. 495.

(106) Ἐν πολιτικοῖς 8, 2, 4.

»Βάναυσον ἔργον, προσθέτει, εἶναι δὲ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἔχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα πᾶν ἐλευθέρων ἢ τὴν ψυχὴν ἢ τὴν διάνοικιν. Διὰ τὰς τε τοιαύτας τέχνας, ὅσαι τὸ σῶμα παρασκευάζουσι χειρὸν διακείσθαι, βαναύσους καλοῦμεν, καὶ τὰς μισθωρικούς ἐργασίας ἀσχολῶν γὰρ ποιοῦσι τὴν διάνοικιν καὶ ταπεινήν.»

Ἐπι δειστικώτερον ἀποφάνεται ὁ Ξενοφῶν (107) ἐν τῷ Οἰκονομικῷ, λέγων· « Αἱ βαναυσικαὶ καλούμεναι καὶ ἐπιρρητοὶ εἶσι καὶ εἰκότως μέντοι πᾶν ἀδοξοῦνται πρὸς τῶν πόλεων. Καταλυμαίνονται γὰρ τὰ σώματα τῶν τε ἐργαζομένων καὶ τῶν ἐπιμελουμένων, ἀναγκάζονται καθῆσθαι καὶ σκιατραφεῖσθαι, εἶναι δὲ καὶ πρὸς πῦρ ἡμερεύειν. Τῶν δὲ σωμάτων θλινομένων καὶ αἱ ψυχαὶ πολὺ ἀρρωστώτεροι γίνονται. Καὶ ἀσχολίας δὲ μάλιστα ἔχουσι καὶ φίλων καὶ πόλεως συνεπιμελεῖσθαι αἱ βαναυσικαὶ καλοῦμεναι. Ὡστε οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσι κακοὶ καὶ φίλοις χρῆσθαι, καὶ ταῖς πατρίσιν ἀλεξήτορες εἶναι. Καὶ ἐν ἐνίαις μὲν τῶν πόλεων, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς εὐπολέμοις δοκούσας εἶναι, οὐδ' ἔξεστι τῶν πολιτῶν οὐδενὶ βαναυσικὰς τέχνας ἐργάζεσθαι.»

Τούτου ἕνεκα οὐ μόνον τοὺς χειρωνακτάς καὶ βαναύσους ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀριστοτέχνας αὐτοὺς, εἰ μὴ ἐξωνείδιζον καὶ περιφρόνουν, τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν μάλιστα ἐθελύμαζον καὶ ἐπήνουν, μιμησεως ὁμοῦ ἀξίους οὔτε ἔλεγον οὔτε ἐνόμιζον ἐλευθέρους καὶ γενναίους ἀνδράσιν. Ὄθεν ὁ Πλούταρχος ἐν ἀρχῇ τῆς περιγραφῆς τοῦ βίου τοῦ Περικλέους, κατακρίνας τοὺς ἐνδιατρίβοντας εἰς θεάματα καὶ ἀκούσματα καὶ ἔργα μὴ σπουδαῖα μηδὲ τὸν νοῦν τρέφοντα καὶ εἰς ἀρετὴν παρορμῶντα, καὶ ὀνομάσας τεχνίτας, ὧν τὰ ἔργα θαυμάζονται καὶ ἐπαινῶνται ὑπὸ τῶν πολλῶν, αὐτοὶ ὁμοῦ νομίζονται ἀνελεύθεροι καὶ βαναῦστοι, καὶ ὡς τοιοῦτοι οὐδὲ ἀξιοὶ μιμησεως εἶσι, προσθέτει· « Ἡ αὐτοῦργα τῶν ταπεινῶν τῆς εἰς τὰ κατὰ βραθυμίας μάρτυρα τὸν ἐν ταῖς ἀχρηστοῖς πόνον παρέχεται καθ' ἑαυτῶν, καὶ οὐδεὶς εὐφυῆς νέος ἢ τὸν ἐν Πισῇ θεασάμενος Δία, γενέσθαι Φειδίας ἐπιθύμησεν, ἢ τὴν Ἥραν τὴν ἐν Ἄργεϊ, Πολύκλειτος, οὐδ' Ἀνακρέων ἢ Φιλιππῆς ἢ Ἀρχίλοχος, ἢ οὐδεὶς

(107) Ἐν τῷ Οἰκονομικῷ 4, 2. Βλέπε καὶ ἄλλα ὅμοια χωρία πρὸς Heindorf ἐν Πλατ. Χαριμένη σελ. 176.

αὐτῶν τοῖς ποιήμασιν (108). Οὐ γὰρ ἀναγκαῖον, εἰ τέρπει τὸ ἔργον ὡς χεῖρον, ἀξίον σπουδῆς εἶναι τὸν ἐργασμένον». Τούτοις ὅμοια ἀναγινώσκονται καὶ παρὰ Λουκιανῷ ἐν τῷ ἐνουπνίῳ (109), ἐνθα διὰ πολλῶν ἐκθέσεως τὴν ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ πολιτείᾳ ἀσημύτητα καὶ ἀφάνειαν τοῦ δημιουργοῦ, ἐπάγει· « Εἰ δὲ καὶ Φειδίας ἢ Πολύκλειτος γένοιτο, καὶ θαυμάσια πολλὰ ἐξεργάσαιο, τὴν μὲν τέχνην ἅπαντες ἐπαινέσονται, οὐκ ἔστι δὲ ὅστις τῶν ἰδόντων, εἰ νοῦν ἔχει, εὐξίτι' ἂν σοι ὅμοιοι γενέσθαι· οἷος γὰρ ἂν ἦ, βαναῦσος καὶ χειρῶναξ καὶ ἀποχειριβίωτος νομισθίση».

Εἰς τοιοῦτον δὲ προέδινεν ἡ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν νοεράν ἀπλῶς ἐνασχόλησιν σπουδῆ, ὥστε οὐ μόνον ταπεινάς καὶ βιοποριστικὰς ἐργασίας οἱ ἐλεύθεροι ὠλιγόρουν καὶ ἀπέφυγον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν θεωρητικῶν ἀληθειῶν εἰς βιωτικά καὶ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἔργα βεβήλωσιν καὶ ἐξευτελισμὸν ἐκείνων ἐνόμιζον, καὶ κατὰ τῶν ἐπιτηδευομένων τὰ τοιαῦτα ἐξάνιστανται, ὡς ὁ Πλάτων κατὰ Πλούταρχον ἐν βίῳ Μαρκελλοῦ (110) ἠγανάκτει κατὰ τῶν περὶ Εὐδοξον καὶ Ἀρχύταν, οἵτινες πρῶτοι τὰς τῆς γεωμετρίας θεωρίας ἐφήρμοσαν εἰς τὴν μηχανικὴν, καὶ « διεταίνετο πρὸς αὐτοὺς ὡς ἀπολλύντας καὶ διαφθείροντας τὸ γεωμετρίας ἀγαθόν, ἰπὸ τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν ἀποδιδρασκούσης ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ, καὶ προχωρῶν μὲν αὐθις αὐτὸ σῶματι, πολλῆς καὶ φορτικῆς βαναυσουργίας δεομένη· οὕτω διεκρίθη γεωμετρίας ἐκπεσοῦσα μηχανικῆ, καὶ περιορῶν μὲν πολὺν χρόνον ὑπὸ φιλοσοφίας, μίαν τῶν στρατιωτικῶν τεχνῶν ἐργάζοι» ἕως οὗ ὕστερον Ἀρχιμήδης, ὁ μέγας μηχανικός, ἐξετέλεσε δι' αὐτῆς θαύματα ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πολιορκουμένῃ τῶν Συρακουσίων πόλει. Ἀλλὰ καὶ οὗτος κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα (111), σύμφωνα τῷ Πλάτῳ καὶ τοῖς λοιποῖς σοφοῖς φρονῶν, μέγα ἐφρόνει οὐχὶ ἐπὶ τῇ μηχανικῇ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ λοιπῇ θεωρίᾳ αὐτοῦ, περὶ ταύτης μόνης πολλὰ συγγράψας, οὐδὲν δὲ περὶ ἐκείνης. « Τοσοῦτον

(108) Παραβ. τὸν αὐτὸν ἐν Κῆμ. 4. «Πολύγνωτος οὐκ ἦν τῶν βαναύσων, οὐδ' ἀπὸ ἐργολαβίας ἔγραψε τὴν στοῦν (τὴν ποικίλην), ἀλλὰ προῖκα, φιλοτιμούμενος πρὸς τὴν πόλιν.»

(109) Ἐν §. 9.

(110) Ἐν κρ. 13.

(111) Αὐτῷ ἐν κερ. 17.

μέντοι φρόνημα καὶ βιάθος ψυχῆς, προσθέτει ὁ Πλούταρχος, καὶ τοσοῦτον ἐκείντο θεωρημάτων πλοῦτον Ἀρχιμήδης, ὥστ' ἐφ' οἷς ὄνομα καὶ δόξαν οὐκ ἀνθρώπινης, ἀλλὰ δαιμονίου τινός ἔσχε συνέσεως, μηδὲν ἐθηλάσαι σύγγραμμα περὶ τούτων ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ τὴν περὶ τὰ μηχανικὰ πραγματεῖαν, καὶ πᾶσαν ὁλίως τέχνην χρείας ἐφαπτομένην ἀγενετῆ καὶ βαναῦσον ἠρησιμῆτος (112), εἰς ἐκεῖνα καταθέσθαι μόνον τὴν αὐτοῦ φιλοτιμίαν, οἷς τὸ καλὸν καὶ περιττὸν ἀμυγῆς τοῦ ἀναγκαίου πρόσσειν, ἀσχημῆτα μὲν ὄντα τοῖς ἄλλοις, ἔριν δὲ παρέχοντα πρὸς τὴν ὕλην τῆ ἀπο-

(112) Τὸ φρόνημα τοῦτο, ὅπερ ὁ Πλούταρχος λέγει ἴδιον τοῦ Ἀρχιμήδους, ἦτο κοινὸν οὐ μόνον τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, ἀλλὰ πάντων γενικῶς τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐν ὑστερῷ λόγῳ εἶχον ἐν πᾶσι τὴν ὠφέλειαν, ἐν πρώτῳ δὲ τὴν θεωρίαν καὶ ἔρευναν τῆς ἀληθείας, τὸ ἀκρον ἀγαθὸν καὶ καλὸν, τὴν τοῦ νοῦς ἐξύψωσιν καὶ τὸν ἠθικὸν ἐξευγετισμὸν τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς ἀπολαύσεως πάντων τῶν τῆς φύσεως ἀγαθῶν. Ταῦτα ἦσαν τὰ μόνα, ἅτινα εἶδον οἱ Ἕλληνας ἐν τοῖς χρόνοις τῆς δόξης καὶ ἰσχύος αὐτῶν. Ὁλοῦς ἀντίθετος ἐν τούτοις ἦτο ὁ τῶν Ῥωμαίων χαρακτήρ, διότι οὗτος εἶδωκε καὶ ἠρέσκετο πάντοτε εἰς τὸ ὠφελίμων καὶ ἐν τῷ βίῳ χρεῖσιν. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ πᾶς ὁ βίος καὶ ἡ ἱστορία αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων· ἐπιβεβαιῶσαι δὲ καὶ οἱ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς αὐτῶν, ὡς Βιργίλιος (ἐν Αἰν. 6, 618), Ὀράτιος (Ἐπιστ. 1, 4, 52 καὶ ἄλλα), καὶ αὐτὸς ὁ πάντα ἴσως τοῖς Ῥωμαίοις ἐν τῇ φιλοπατρῆϊ καὶ τῷ ἐγωϊσμῷ ὑπερέχων Κικέρων, ὅστις, εἰ καὶ πάντα ὅσα ἐγίνωσκεν ὠφείλει εἰς τοὺς Ἕλληνας διδασκαλίας αὐτοῦ, μεθ' ὧν συνέζη καὶ ὅρ' ὧν ἐδιδάσκετο μέχρι τῶν τελευταίων αὐτοῦ χρόνων, καὶ ὁμοῦ ἐπιχειρεῖ ἐν τῷ συγγράμματι, ὅπερ ἔγραψεν ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ συμπολιταὶ αὐτοῦ ὑπερέβησαν τοὺς Ἕλληνας ἐν πᾶσι, ἃ ἔφρασαν ἄξια τῆς αὐτῶν σπουδῆς. Meum semper iudicium fuit (λέγει ἐν τῷ προοίμῳ τῶν Τουσκουλαχῶν) omnia nostros aut invenisse per se sapientius quam Graecos, aut accepta ab illis fecisse meliora, quae quidem digna statuissent, in quibus elaborarent. Ὁμολογεῖ μὲν κατωτέρω ὅτι ἐν ταῖς ἐπιστημῆσι καὶ ἐν τοῖς γράμμασιν ἐνίκον οἱ Ἕλληνες τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλ' αἰτία ἦτο, προσθέτει, ὅτι οὗτοι δὲν ἠσχολοῦντο εἰς ταῦτα, οὐδὲ ἐτίμων τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα. Ἐξετάζων δ' εἶτα ἐν ἕκαστον τούτων, καὶ φέρων τὴν αἰτίαν τῆς ἐν αὐτῷ ὑπεροχῆς τῶν Ἑλλήνων, δὲν λησμονεῖ ἐν τέλει νὰ προσθήσῃ καὶ τὰ μαθηματικά· In summo apud illos honore geometria fuit, itaque nihil mathematicis illustrius, ἀλλὰ μετ' ἐμφάσεως προσθέτει, At nos metiendi ratiocinandi que utilitate huius artis terminavimus modum· ὅπερ ὁλοῦς ἀντίθετον εἶναι εἰς τὴν περὶ γεωμετρίας καὶ μαθηματικῶν δόξαν τοῦ τε Πλάτωνος καὶ Ἀρχιμήδους, οἵτινες ταπεινώσιν ἐνόμιζον τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ὡς εἶδομεν, τὴν ἀπὸ τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν μεταβίβασιν εἰς τὰ αἰσθητὰ καὶ τῷ βίῳ ὠφέλιμα.

δειξέι, τῆς μὲν τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, τῆς δὲ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν δύναμιν ὑπερφυῆ παρεχομένης».

Κατὰ τὰς ἡδὴ ρηθείσας περὶ πάντων τῶν βιωτικῶν ἐπιτηδευμάτων κρίσεις τῶν ἀρχαίων πᾶς ἐλεύθερος καὶ εὐπορος πολίτης ἀπέφυγεν αὐτὰ ὅσον ἠδύνατο, ὡς ἀντικείμενα εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πολίτου καὶ εἰς τὴν εἰς εὐγενέστερα ἔργα ἐνασχόλησιν αὐτοῦ. Τοσοῦτον δὲ ἰσχυρὰ κατέστη ἡ συνήθεια αὕτη, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ φιλόσοφοι ἐπιβάλλουσιν αὐτὴν εἰς τὰς ἰδίους πολιτείας, ὡς ὁ Πλάτων ἐν τῇ πολιτείᾳ του, ἢ ἐν Νόμοις σχεδιάζει (113). Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης, εἰπὼν ἐν πολιτικοῖς (114) ὅτι ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις πρὸ ἐνίαις ἦν δούλον τὸ βαναῦσον ἢ ξενικόν· διόπερ οἱ πολλοὶ τοιοῦτοι καὶ νῦν παραγγέλλει· « ἡ βαλτίστη πόλις οὐ ποιήσει βίανυσον πολίτην.»

Ὅπως ἀπηλλαγμένοι τοιοῦτων ἔργων ἦσαν πρὸ πάντων οἱ Σπαρτιάται, οἷς ὁ Λυκούργος, ἢ μᾶλλον ἡ πολιτεία καὶ νομοθεσία αὐτῶν, ἢ ἐκπροσωπεῖ τὸ ὄνομα τοῦτο, λέγεται παρὰ Πλουτάρχῳ (115) ὅτι παρεσκεύασεν ἀφθονίαν σχολῆς δι' αὐτὸ τοῦτο, διότι ἀπηγόρευεν αὐτοῖς νὰ ἐνδικτρίβωσιν εἰς τοιαῦτα ἔργα (116), ἀφ' ὧν ἠδύναντο νὰ πορισθῶσι χρήματα. Ἐχόντες δὲ τὰ τοῦ βίου ἀπὸ τῶν ἰδίων κληρῶν, οὐς ἐνεμεν αὐτοῖς ἡ πόλις, οἱ δὲ Εἰλωτες ἐκαλλιέργουν δίδοντας βρῆτην ἀποφορὰν, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν τεχνῶν χρήσιμα λαμβάνοντες παρὰ τῶν περιοίκων, οἷς ἔργον ἦτο παρασκευάζειν αὐτὰ (117), διέτριβον πάντα τὸν τῆς ἀνεσεως χρόνον, ὅτε δὲν ἦσαν ἐν στρατείᾳ, ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ἐν τοῖς ὄπλοις ἀσκούμενοι καὶ

(113) Ἐν Νόμοις σελ. 846. «Πρῶτον μὲν ἐπιχώριος οὐδεὶς ἔστω τῶν περὶ τὰ δημιουργικὰ διαπονούτων, μηδὲ οἰκέτης ἀνδρὸς ἐγγυρίου. Τέχνην γὰρ ἱκανὴν πολλῆς ἀσκήσεως ἅμα καὶ μαθημάτων πολλῶν δεομένην κέχρηται πολίτης ἀνὴρ τὸν κοινὸν τῆς πόλεως κόσμον σώζων καὶ κτώμενος οὐκ ἐν παρέρῳ δεόμενος ἐπιτηδευεῖν· οὗ δὲ ἐπιτηδεύματα ἢ δύο τέχνας ἀκριβῶς διαπονεῖσθαι σχεδὸν οὐδεμία φύσις ἱκανὴ τῶν ἀνθρώπων.»

(114) Ἐν βιβλ. 3, 3, 2.

(115) Ἐν βίῳ Λυκούργου κρ. 24.

(116) Περὶ Αἰλ. ἐν πικ. ἱστ. 6, 6. Βαναῦσον εἶδεναι τέχνην ἀνδρᾶ Λακεδαιμόνιον οὐκ εἶπεν. Πολυαῖνου στρατηγ. 2, 1, 7· ἀπείρητο Λακεδαιμόνιος τέχνην βαναῦσον ἐργάζεσθαι.

(117) Ἀνάγνωθι τὸ παρὰ Πολυαῖνου διήγημα, ἐξ οὗ γίνεταί ὄφλον ἢ ἐν τούτοις διαφορὰ τῶν Λακεδαιμόνιων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν· πλείω δὲ περὶ τούτων παρὰ Μυλλέρῳ ἐν Δωριεῦσι τόμῳ Β'. σελ. 27.

ἐν τῷ κυβερνᾶν τὰ τῆς πόλεως, ἀφ' ἧς ἀπεκλείοντο Ἑλλώτες καὶ περίοικοι. Καὶ αἱ μὲν πρεσβύτεροι ἐδίδασκον τοὺς νέους, οἱ δὲ νεώτεροι ἐμάνθανον ὅτι ἦτο χορήσιμος καὶ ὠφέλιμος. Ἄ τὸν ἅπαντα δὲ χρόνον ἐπεχωρίζον αὐτοὺς κατὰ Πλούταρχον χοροὶ καὶ θαλάσσιαι καὶ εὐωχίαι καὶ διατριβὴ περὶ τῆς θήρας καὶ γυμνάσια καὶ λέσχαι. Διὸ καὶ ὁ κατὰ ἀργίας νόμος καὶ αἱ πηγάζουσαι ἐξ αὐτοῦ δίκαι ἦσαν αὐτοῖς ἀγνωστοὶ καὶ ἀνήκουστοι ὡς πολέμια τῆς τῶν πολιτῶν ἐλευθερίας, ὡς γίνεται ἄλλοθεν ἐκ τοῦ διηγήματος τούτου. «Ἐπιδημῶν τις Σπαρτιάτης Ἀθήνησι, προσθέτει ὁ Πλούταρχος, δικαστηρίων ὄντων, καὶ πυθόμενός τινα δίκην ἀργίας ὠφληκότα βραδίξειν ἀθυμοῦντα καὶ προπεμπόμενον ὑπὸ τῶν φίλων συναχθόμενων καὶ βρέως φερόντων, ἐδεῖτο δεῖξαι τοὺς συμπρόντας αὐτῷ τίς ἐστὶν ὁ τὴν ἐλευθερίας ἐλαττωτικὸς δίκην».

Ἐν Ἀθήναις δὲ, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις δημοκρατούμεναις πόλεσιν, οἱ μέτοικοι πρὸ πάντων μετῆρχοντο τὰς τέχνας· διὸ καὶ μέγα πλῆθος τούτων ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τῶν Θεμιστοκλέους ἔτι χρόνων (118)· διότι ἐνταῦθα εἶχον οἱ μέτοικοι πλείονα ἐλευθερίαν καὶ ἄνεσιν ἢ ἄλλαχοῦ. Δι' ἧς μέμφονται τοὺς Ἀθηναίους οἱ ἀριστοκρατικοὶ συγγραφεῖς καὶ φιλόσοφοι, ὡς ὁ Ξενοφῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν Ἀθηναίων (119) καὶ ἄλλοι. Ἐτι δὲ πολλοὶ τῶν ἐν Ἀττικῇ δούλων, ὧν τὸ πλῆθος λέγεται ὑπὸ Κτησικλέους παρ' Ἀθηναίῳ (120), ὅτι ἦτο ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, 40 μυριάδες, μετῆρχοντο βαναύσους τέχνας εἴτε ἐν ἰδίοις ἐργοστασίοις, ἀποφορὰν δίδοντες τῷ δεσπότη αὐτῶν, εἴτε ἐν ἐργοστασίοις τοῦ δεσπότη ὑπὸ τούτου διευθυνομένοις. Τοιαῦτα ἐργοστάσια εἶχον πολλοὶ Ἀθηναῖοι, ὡς ὁ τοῦ Δημοσθένους πατὴρ μα-

χειροποιῶν, ὁ τοῦ Ἰσοκράτους αὐλοποιῶν, καὶ ἄλλοι, οὓς οἱ κωμικοὶ καλοῦσιν ἐπὶ χλευῆ μαχειροποιῶν, λυχνοπώλας, βυρσοδέφας καὶ ἄλλα τοιαῦτα, εἰ καὶ αὐτοὶ δὲν ἦσαν τοιοῦτοι, ἀλλὰ εἶχον μόνον τοιαῦτα ἐργοστάσια δούλων (121).

Οἱ ἐλεύθεροι δὲ Ἀθηναῖοι καὶ λοιποὶ Ἕλληνας, οἵτινες πάντες ὡς καὶ νῦν ἔχοντες ὀλίγα τινα κτήματα, καὶ ἀπολαμβάνοντες ὅσα ἤρουν εἰς βίον ἀπλοῦν καὶ ὀλιγαρχῆ, οἷος ἦτο καὶ εἶναι πάντοτε ὁ ἑλληνικός, ἀπὸ τῆς κλλιέργειας τούτων, ἦν ἡ οἱ αὐτοὶ ἐξετέλουν, καθότι οὐδέποτε ἡ γεωργία ἐνομίσθη εὐτελεῖς καὶ ταπεινὸν ἔργον ὡς τὰ δημιουργικὰ, ἢ διὰ τῶν ἰδίων δούλων, τὰ δὲ ἐνδύματα ἔχοντες ἀπὸ τῆς τῶν γυναικῶν, θυγατέρων καὶ δούλων ἐργασίας, νέοι μὲν ἔτι ὄντες ἐξεπαιδεύοντο τὴν ἐγκύκλιον λεγομένην παιδείαν, ἣτις περιελάμβανεν οὐδὲν πλέον ἢ ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν καὶ μουσικὴν τὸ κατ' ἀρχαίαν, ἄνδρες δὲ καὶ κύριοι αὐτῶν γενόμενοι ἀπὸ τοῦ ἡλικίᾳ τῆς ἡλικίας ἔτους, ἠσχοῦντο εἰς τὰ τῆς πόλεως πράγματα, πάντες ἐξ ἴσου μετέχοντες τούτων κατὰ τὰς διατάξεις τῆς ἰδίας νομοθεσίας. Αὐτοὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ δήμου καὶ ἐν τοῖς βουλευτηρίοις νομοθετοῦντες καὶ βουλευόμενοι, καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις δικάζοντες καὶ δικαζόμενοι, καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς διοικούντες ἀλλήλους. Πάντες δὲ ἀπὸ τῆς ἡλικίᾳς ἡλικίας ἀσκούμενοι εἰς τὰ ὄπλα, ἐξεστράτευον ἐν ἀνάγκαις τῆς πατρίδος. Πάντες τῆς αὐτῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς μετέχοντες, καὶ πάντες ἐξ ἴσου ἀναστρεφόμενοι εἰς τὰ τῆς πόλεως, ἀπέκτων τὰς αὐτὰς περὶ γνώσεις καὶ τὴν αὐτὴν ἱκανότητα καὶ ἐμπειρίαν, ὥστε ὁ αὐτὸς πολίτης ἐγένετο κατ' ἀνάγκην καὶ στρατιώτης καὶ στρατηγὸς καὶ ἄρχων καὶ ἀρχόμενος, καὶ ναύτης καὶ πλοίαρχος καὶ πᾶν ὅτι ἡ πόλις ἀπῆται, πλὴν ὀλίγων τινῶν εἰς ἀπῆταιτο πλείων ἐμπειρία καὶ πίστις.

Τὸν τῆς ἀνάσεως δὲ χρόνον, καὶ τοιοῦτον βεβηχίως εἶχον πλείστον, κατέτριβον ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐορτῶν καὶ πανηγύρεων ἐν τοῖς θεάτροις, οἱ δὲ σπουδαιότεροι καὶ ἐν τοῖς ἀκροατήροις τῶν φιλοσόφων καὶ ῥητόρων ἀπὸ τοῦ ε' αἰῶνος ὅτε οὗτοι ἀνεφάνθησαν, ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ τοῖς κοινοῖς τῆς πόλεως περιπάτοις, ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἀγορὰν μυροπωλείοις, κουρείοις, ἐργοστασίοις παντὸς εἶδους, ἐν ταῖς λέσχαις, ταῖς στοαῖς καὶ τοῖς

(121) Βλ. Βοίχιον ε. α. καὶ Ἐρμῆνον ἐν ἑλλ. ἀρχαιολ. τομ. Γ'. §. 42, 10).

δημοσίοις καθιδρόμασιν, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν. Πᾶσαν δὲ ἄλλην ἐργασίαν, δι' ἧς ἤθελον ἀπασχολῆσαι τὸν νοῦν εἰς ταπεινὰ καὶ εὐτελεῖ ἔργα, ἀπέφευγον ὡς ἀνελεύθερα, ἀρεσκόμενοι μᾶλλον νὰ πένωνται, καὶ νὰ ζῶσιν, ἐν ὑστέροις μάλιστα χρόνοις οἱ Ἀθηναῖοι, λαμβάνοντες ἀπὸ τῆς πόλεως θεατρικὸν καὶ βουλευτικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν καὶ δικαστικὸν μισθόν, καὶ νὰ μένωσιν ὅλως ἀργοί, διότι τὴν ἀργίαν ἀδελφὴν τῆς ἐλευθερίας ἐνόμιζον, ὡς ὁ Σωκράτης (122) μαρτυρεῖ παρ' Αἰλιανῶ, καὶ ὁ Πλούταρχος (123) παρ' Ἀκκεδαίμωνιων· διότι παρεῖχε καιρὸν τοῖς πολίταις σκέπτεσθαι καὶ βουλεύεσθαι περὶ τῶν κοινῶν καὶ τῆς ἰδίας ἐλευθερίας. Τοῦναντίον οἱ τύραννοι θέλοντες ν' ἀποτρέψωσι τὸν νοῦν τῶν πολιτῶν ἀπὸ τῶν τῆς πόλεως ἐπὶ τὰ ἴδια, ἐδίδον αὐτοῖς ἐργασίαν δι' ἐγέρσεως μεγάλων δημοσίων οἰκοδομῶν, καὶ ἠνάγκαζον αὐτοὺς νὰ ζῶσιν ἀπὸ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας, ὡς ἐποίησε ἐν Ἀθήναις ὁ Πεισίστρατος κατ' Ἀριστοτέλην (124) καὶ ἄλλοι τῆς ἀρχαιότητος τύραννοι (125)· διότι καὶ τοῦτο πρὸς πολλοὺς Ἕλληνας φέρεται ὁ φιλόσοφος ὡς μέσον συντηρητικὸν τῆς τυραννίδος. Ἄλλοι δὲ, καὶ ὅπως τηρήσωσιν ἤσυχον τὸ καθεστῶς πολιτεύμα καὶ ἡσύχους τοὺς πολίτας ἀπὸ νεωτερισμῶν καὶ στάσεων, παρεῖχον αὐτοῖς ἐργασίαν. Οὕτως οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέβαλλον ἀείποτε, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, τοῖς στρατιώταις αὐτῶν ἐργασίαν ἐν στρατοπέδοις οὖσιν, ὅπως ἀποτρέψωσιν αὐτοὺς ἀπὸ στάσεων, ὡς ῥητῶς λέγεται παρὰ Τακίτῳ (126) adversus otium castrorum quaerentur negotia.

Εἰς τὴν σχολὴν καὶ ἀργίαν ταύτην τῶν Ἑλλήνων ὀφείλομεν τὰ πλείστα ἔξοχα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης ἔργα, σὺν τούτοις ὅμως καὶ ὄχι ὀλίγα κακὰ, μάλιστα δὲ τὰς ἐσωτερικὰς τῶν πόλεων

(122) Αἰλ. ποικ. ἱστ. 10, 14. Σωκράτης ἔλεγεν, ὅτι ἡ ἀργία ἀδελφὴ τῆς ἐλευθερίας ἐστὶ· καὶ μαρτύριον ἔλεγεν ἑνδρειστατοῦ καὶ ἐλευθεριώτατος Ἰνδοῦ καὶ Πέρσας, ἀμφοτέρους δὲ πρὸς χρηματικὸν ἀργοτάτους εἶναι, Φρύγας δὲ καὶ Λυδοὺς ἐργαστικωτάτους, δουλεύειν δέ.

(123) Βλέπε τὴν τοῦτο μαρτυρίαν ἀνωτέρω.
(124) Ἐν Πολιτ. 5, 9, 4. πρὸς Valer. Max. 2, 6, 3 καὶ 4. Αἰλ. ἐν ποικ. ἱστ. 9, 25 καὶ Ἡρόδ. 2, 177.

(125) Νικολ. Δικασκ. ἐν σελ. 241 τοῦ Προδρόμου τῆς ἑλλ. βιβλ. τοῦ Κοραῆ· «Περὶ ἀνδρῶν ἐκώλυε τοὺς πολίτας εἰρήνην ἄγειν, ἀεὶ τινα αὐτοῖς ἔργα ἐξευρίσκων.» Ὡσαύτως ἐποίησε Γέλων ὁ τῶν Συρακουσῶν τύραννος κατὰ Πλούταρχον ἐν ἀποφ. Βασιλέων.

(126) Annales 1, 35.

στάσεις καὶ τὰς διηνηκεῖς τοῦ πολιτεύματος αὐτῶν μεταβολὰς, τὴν ἐξαχρείωσιν τῶν ἠθῶν καὶ τὴν ἐντεῦθεν προσλθοῦσαν δουλείαν τῆς Ἑλλάδος. «Οὐδὲν καλὸν κακότητος ἄμικτον». Ὅπως ἡ καλὴ τῆς ἐλευθερίας καὶ σχολῆς χρῆσις φέρεται ἀγαθὸς καρπὸς τοῖς ἀνθρώποις, οὕτω καὶ ἡ κατὰ χροῖας αὐτῶν παράγει δεινὰ ἀνάλογα, δι' ὧν ἡ θεία δίκη τιμωρεῖ τοὺς καταχρωμένους τῶν δωρεῶν αὐτῆς. Οὗτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς φύσεως ὁ ἀναπόφευκτος νόμος.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ.

Η ΞΑΝΘΗ ΓΙΝΕΒΡΑ. (1)

II.

Ὁ πρίγκηψ Φριδερίκος ἐπαρουσιάσθη τὴν ἐπιούσαν παρὰ τῷ μαρκησίῳ Γριβίνα. Ἦτο ὠραῖος ἀνὴρ, μόλις τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας του διατρέχων ἔτος· τὸ ὀλίγον μελαγχολικὸν βλέμμα του ἔδιδε χάριν εἰς τὸ ξανθὸν πρόσωπόν του. Ἐν γένει ἡ φυσιογνωμία του ἦτο εὐγενὴς καὶ ἡ ἐνδυμασία του εὐπρεπής. Ὁ Ἄνδρέας διεταίετο ὅτι οὐδέποτε εἶδε νέον δυνάμενον νὰ παραβληθῆ πρὸς αὐτὸν, καὶ ὠρρίζετο ὅτι ἂν εἶχε θυγατέρα ἀρνούμενη νὰ ὑπανδρεθῆ τοιοῦτον εὐγενῆ νέον, τὸ μοναστήριον ἢ ἡ φυλακὴ ἤθελον μόλις ἐξαρκεῖσαι νὰ τιμωρήσωσι τοιαύτην ἀναίσθησιαν. Ὁ ἀγαθὸς ὑπνρέτης εἶχεν ἀκούσει πιθανῶς τὴν κατὰ τὴν προτεραιαν συνδιάλεξιν τῶν κυρίων του καὶ ἐνόμισε καθήκον του νὰ ἐκφέρῃ ταῦτα.

Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ πρίγκηπος ὑπῆρξεν ἀρίστη· ἔδειξε διὰ πολλῶν τρόπων τὸν πρὸς τὴν οἰκογενεῖαν σεβασμὸν του καὶ ἐπὶ τέλους δόσε τὴν χεῖρά του εἰς τὴν μαρκησίαν τὴν ἐδοήθησεν ἐπιχαρίτως ν' ἀναβῆ τὴν μεγάλην τοῦ μεγάρου κλίμακα. Ὁ Ἄνδρέας ὡς ἐκ τῆς μεγάλης χαρᾶς του λησμονήσας τὸν πρὸς τοὺς κυρίους του ὀφειλόμενον σεβασμὸν καὶ τὴν πρέπουσαν ὑπὸ τῆς ἐθιμοταξίας θέσειν του ἐτόλμησε νὰ ὠθήσῃ διὰ τοῦ ἀγκῶνος τὰς χεῖρας τοῦ εὐγενοῦς ζεύγους, τοῦ ἀναβαίνοντος τὰς μαρκησίνας βαθμίδας, ἀλλ' αὐστηρὰ ἐπιπληξίς τοῦ μαρκησίου συνοδευθεῖσα καὶ διὰ κτυπήματος τῆς βράβδου τὸν ἐπανάφερον εἰς τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῷ θέσιν.

Εἶχεν ἀποφασισθῆ ὅπως ἡ Γινέβρα παραμένῃ,

(1) Συνέχεια ἀπὸ φυλλαδ. 93.

ὡς δὴθεν τυχαίως, εἰς τὸ δωμάτιον ἔνθα ἡ τοῦ Κορρηγίου εἰκὼν ἐκρέματο, ἐκείνη δὲ ἔχουσα πληρῆ καὶ ἀκλόνητον πεποιθήσιν εἰς ἑαυτὴν καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τοῖς γονεῖς, τῆς συγκατένευσεν εἰς τοῦτο, ἀρνηθεῖσα ἐπιμόνως νὰ σπεύσῃ εἰς συνάντησιν τοῦ πρίγκηπος, ὡς ἀπῆται ἡ μήτηρ τῆς, καὶ νὰ ἐπιπροσέτι εἰς ὅλας τὰς ἰδέας του.

— Ἄν ἔχῃ ἄρθρα, ἔλεγε, μετὰ προθυμίας καὶ εὐχαριστήσεως θὰ ἐπιπροσέτι, ἂν ὅμως λέγῃ ἀνοησίας, πολὺ θὰ ἦνε, νομίζω, καὶ νὰ σιωπῶ. Ἄλλως τε ἐγὼ οὐδόλως προτιθέμαι νὰ ἀρέσω εἰς αὐτὸν, διότι καὶ ἐρωτότροπος δὲν εἶμαι ἐνὸς μότου ἀνθρώπου τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην ἐπιδικῶ, καὶ οὗτος δὲν εἶναι ὁ πρίγκηψ.

Οὐδεμίαν ὅμως δυσκολίαν ἔδειξεν ἡ Γινέβρα ὅπως ἐνδυσθῆ ὅσα τὸ δυνατὸν εὐπρεπέστερον καὶ κομψότερον, καὶ στολισθῆ τὴν κεφαλὴν τῆς δι' ὠραίου τινος διαδήματος, ὅπερ εἶχε. Βεβαίως ὁ Ἀνιόλος ἤθελε τρωθῆ ὀκνασίμως ἐὰν ἐγνώριζε τὰ αἰσθητά τῆς ὠραίας νεάνιδος πρὸς ἄλλον τινά. Ἄγνοῦ ἂν ἐν τοῖς μυχοῖς τῆς καρδίας τῆς ἡ Γινέβρα ὑπερηφανεύετο διὰ τὴν ὠραιότητά τῆς καὶ τὴν ἐντύπωσιν ἣν ὡς ἐκ ταύτης ἤθελε προξενῆσαι τῷ πρίγκηπι, ἐν τούτοις καὶ τοῖς ἐπιμόνως δὲν ἠθέλησε παρὰ τὰς συμβουλὰς τῆς μητρός τῆς νὰ φανῆ λίαν κομψὴ καὶ ἐπιτετηθευμένη πρὸς τὸν νεαρὸν ξένον, κατηγορήθη κατόπιν ὅτι προσεπάθησε παντοίους τρόπους νὰ ἐκμεταλλευθῆ τὰ αἰσθητά αὐτοῦ. Τοιαύτη εἶναι δυστυχῶς ἡ ἀδικία τοῦ κόσμου. Ὄταν ἡ μαρκησία μετὰ τοῦ ξένου τῆς ἀναβάντες τὴν κλίμακα ἔφθασαν εἰς τὴν θύραν τοῦ δωματίου, ἡ Γινέβρα ἠγέρθη εὐγενῶς καὶ ἐδέχθη μετὰ χάριτος καὶ μετριοφροσύνης τὰς προσερχομένας καὶ τὰς ὑποκλίσεις τοῦ πρίγκηπος. Ἡ συνδιάλεξις, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἤρξατο ἀπὸ τῆς ζωγραφικῆς καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς εἰκόνας τοῦ Κορρηγίου· ἀφοῦ δὲ ὁ μαρκησιὸς ἐξέφρασε τὴν γνώμην του, ἦν ὁ νεὸς ἤκουσε μετὰ σεβασμοῦ καὶ εὐχαριστήσεως, ὁ τελευταῖος οὗτος ἤρξατο ὁμιλίαν μετὰ τῆς Γινέβρας. Ἀναμφιβόλως ἐπεθύμει νὰ καταθέλῃ διὰ τῆς κομψότητος, διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ποικίλων γνώσεών του τὴν πτωχὴν νεάνίδα, ἥτις ὡς ἐγνώριζεν εἶχεν ἀνατραφῆ ἐν ἀποχωρισμῷ ἀπὸ τοῦ κόσμου καὶ κατὰ συνέπειαν μακρὰν τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ. Τοῦτο ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ ἐπὶ ἀσπῆς τινός, διότι ἡ ὠραία Ξανθὴ ἠδύνατο ν' ἀντιστρατευθῆ κατ' αὐτοῦ, καὶ νὰ τὸν ὑπερερήτη, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, κατὰ τὴν κομψότητα καὶ τὰς γνώσεις.

Ἀποτυχὼν εἰς τὴν προσδοκίαν του ταύτην ὁ Φριδερικός, διότι εἶδεν ὅτι ἡ νεάνις ἐγνώριζε πολλῶν πλείονα αὐτοῦ περὶ ζωγραφικῆς, ἐπρότειναν εἰς αὐτὴν νὰ παίζωσιν ὀλίγην μουσικὴν. Ἡλιθίως ὅτε τὸ ἄθλιον κλειδοκώμβαλον, ὅπερ εὐρίσκατο ἐν τῇ αἰθούσῃ, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκπέμψῃ ἑναρμονίους ἤχους. Πρέπει, ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν νὰ ἀναγνωρίσῃ ἡ ὠραία αὕτη ὑπερόπτις κατὰ τὴν ὑπεροχὴν μου. Ἡ Γινέβρα δειξάσα διὰ μειδιάματος ὅτι ἐνόησε τὴν πρόθεσιν τοῦ πρίγκηπος ἐκάθησε παρὰ τὸ κλειδοκώμβαλον καὶ ἤρξατο νὰ παίζῃ. Ὁ Φριδερικός γνωρίζων καλῶς τὴν μουσικὴν, ὠμολόγησεν, ἂν καὶ ἀκουσίως δυσχεραίνων ἐπὶ τῷ νέῳ θρίαμβῳ τῆς Γινέβρας, ὅτι ἐπικίξεν ἀριστα, αἰμύματα. Ἀποτυχὼν καὶ αὐθις εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς του.

— Δύνασθε νὰ τραγωδηθήτε; τῆ εἶπεν ἀναμμένων μετὰ βεβαίως ἀρνητικὴν ἀπάντησιν.

— Μάλιστα, πρίγκηψ, ἀπεκρίθη ἡ Γινέβρα καὶ ἤρξατο.

Ἀδύνατον νὰ τραγωδηθῆ τις καλλίτερον καὶ μελωδικώτερον. Ἄντι λοιπὸν νὰ καταπλήξῃ ὡς προέθετο ὁ Φριδερικός τὴν ὠραίαν μὲν ἀλλ' ἀσήμαντον κόρην ταύτην, ἐκυριεύθη ὑπὸ θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως, ὅθεν καὶ ἀπεφάσισε νὰ γείνη κάτοχος τοῦ πολυτίμου τούτου θησαυροῦ, ἀρεσκόμενος νὰ ὄνειροπολῆ τὸν θρίαμβον ὅστις τὸν περιέμενεν εἰς τὴν αὐλήν τῆς μικρᾶς ἡγεμονίας του. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων κολακευτικῶν φιλοφροσυνῶν, αἱ ἀπέτεινε πρὸς τὴν Γινέβραν, τῆ εἶπεν,

— Ὅλων τῶν πρωτευουσῶν αἱ αἰδοὶ ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ φθονήσωσι τὴν ἀπαράμιλλον φωνήν σας· εἶναι ἀτύχημα διὰ τὸν κόσμον, ὅτι τοῦ ἐξόχου πλεονεκτηματὸς σας δὲν εἴθε ἠναγκασμένη νὰ κάμητε χρῆσιν πρὸς πορισμὸν τῶν τοῦ βίου.

Ὁ μαρκησιὸς ἀκούσας τοῦτο ἔσεισε τὴν κεφαλὴν μὲ ὕψος δυσαρεσκίας, ἐνῶ ἡ μαρκησία προσέχουσα μόνον εἰς τὴν λαμπρὰν ἐντύπωσιν, ἦν ἡ Γινέβρα ἐπροξένησεν εἰς τὸν ξένον, ἔμεινε γοητευμένη. Καθόσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἡρωίδα μας, αὕτη ἔδειξεν ἐνδιαφέρον εἰς τὴν ὁμιλίαν τοῦ πρίγκηπος, καὶ ἠρώτησε μὲ τόνον φωνῆς τὸν ὅποιον προσεπάθησε νὰ καταστήσῃ ὅσον οἶόν τε ἀδιάφορον.

— Νομίζετε ἀληθῶς ὅτι γυνὴ τις τραγωδοῦσα ὡς ἐμὲ, ἠδύνατο νὰ κερδήσῃ πολλὰ χρήματα;

— Μεγάλα ποσά, ἀπεκρίθη ὁ πρίγκηψ γελῶν, καὶ ἂν ποτε ὁ κόσμος σύμπας ἀνετρέπετο, ἐγὼ θὰ ἐπευφῆμουν.

Ἡ συνδιάλεξις αὕτη ἐξηκολούθει σκανδαλίζου-

σα τὸν μαρκησιὸν καὶ ἤθελε διακόψῃ ταύτην, ἂν βλέμμα τῆς συζύγου του δὲν τῆ ἐπέβαλε σιωπῆν.

— Ἡγούμην νὰ ἦτο ἀληθές; τοῦτο, εἶπεν ἡ Γινέβρα μετὰ ζέσεως.

— Ἀλλὰ μὴ σκοπεύητε νὰ γίνητε ἀντιζήλος τῆς Λαπάστης;

— Εἰς τοὺς οὐρανούς; ὑπάρχει θεοὶ; δι' ὅλον τὸν κόσμον, ὑπέλαθεν ἐκείνη μειδιῶσα... πιστεύω ὅμως ὅτι ἀστειεύεσθε.

— Ὁ πρίγκηψ ὠρκίσθη ὅτι ὠμίλει ἐν πεποιθήσει, εἶτα ἐγερθεὶς ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ τοὺς ἐπισκέπτηται ἐν ὄντι. Ἡ ἄδεια ἐννοεῖται ὅτι τῷ ἐδόθη προθύμως ὑπὸ τῆς μαρκησίας, ἥτις ἀνέκραξεν ἄμψ ἐκείνου ἀποχωρήσαντος.

— Τί ἀξιώλογος ἄνθρωπος! Ὅποια κομψότης καὶ εὐρεία γνώσεων. Οὐδέποτε ἤκουσα τόσην σοφίαν. Ἐνόμιζον ὅτι ἡεροαζόμην δύο διδάκτορας τῆς Πηδούνης ὁμιλοῦντας ἀπὸ τῶν ἐδρῶν των. Ἡ κόρη μου, ἐὰν ἦσο προωρισμένη νὰ γείνης πρίγκηπέσσα, πόσον καλὰ θὰ ὠργάνιζες τὴν αὐλήν σου!

— Τρεῖς λέξεις ἐκείνου τὸν ὅποιον ἀγαπῶ, μῆτερ μου, ἤθελον μὲ συγκινήσει περισσότερον παρ' ὅλη αὐτὴ ἡ σοφὴ ὁμιλία.

— Δὲν μοὶ ἤρρεσαν ἡ σύγκρισις τὴν ὁποίαν ἔκαμε μεταξὺ σοῦ καὶ μιᾶς ἀφωρισμένης, εἶπε τέλος ὁ μαρκησιός. Θὰ προξενήσης ὀδύνας εἰς τὴν οἰκογένειάν σου, Γινέβρα, ἂν ἐνασχολῆσαι οὕτω εἰς τὰ βιβλία καὶ τὰς ἐπιστήμας. Οἱ Γραβίνοι δὲν ἐθεώρουν ἀναγκαῖον πρὸς ἀνάγνωσιν ἄλλο βιβλίον ἢ τὸ τῆς λειτουργίας καὶ τὰ προσκλητήρια τῆς μονομαχίας.

— Ἢ, πόσον εὐγενὴς καὶ ἐλευθερίως πρίγκηψ! ἀνέκραξεν ὁ Ἀνδρέας, ἐνῶ οἱ κύριοί του διήρχοντο διὰ τοῦ μαγειρείου. Πόσον εἶναι γενναῖος! διὰ τῆς γενναιοδωρίας του ἠγόρασα ἐν τέταρτον ἀρνίου, οἶνον καὶ λοιπὰ ἀναγκαζοῦντα δι' ἐν μεγαλοπρεπὲς γεῦμα.

Ὁ Ἀνδρέας ἦτο ἀγαθός, ἀλλ' ἐπεθύμει ὅταν ἔκαμε θυσίαν τινὰ ὅλοι οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ νὰ μάθωσιν αὐτὴν. Οἱ κύριοί του ἐγνώριζον τὸ ἐλάττωμά του τοῦτο, ἀλλ' ἡ οἰκτρά οικονομικὴ των θέσις τοὺς ἠνάγκαζε νὰ παραβλέπωσι τὴν οὕτω πωροπροσβαλλομένην φιλοτιμίαν των.

— Ἀνδρέα, τῷ εἶπεν ὁ μαρκησιός, βλέπων ἐν τῷ μαγειρείῳ μετὰ περιεργίας, ἰδοὺ ἐν κένιστρον μὲ θύραν, τὸ ὅποιον ἡ κόμησας Βάρμ μᾶς ἔστειλε.

— Τότε τρώγομεν τὸ ἀρνίον αὐρίον, ἐψέλλισεν ὁ Ἀνδρέας.

III.

— Ἄμα ἡ Γινέβρα ἔμεινεν ἐλευθέρη, ἀπεσύρθη εἰς τὸ δωμάτιόν τῆς, τὸ ὅποιον ἔκειτο πρὸς τὴν πλεόν μονήρην τοῦ οἰκοδομήματος πτέρυγα καὶ ἦνοιγε πρὸς ἐξώστην, μεταβληθέντα ὑπ' αὐτῆς εἰς κῆπον. Ἐκ τοῦ μέρους τούτου βλέποντος πρὸς τὴν θάλασσαν εἶχεν ἀκολουθήσει διὰ τοῦ βλέμματος τὸ φέρον τὸν Ἀνιόλον πλοῖον, καὶ ὄνειροπολοῦσα πολλάκις αὐτὸν, μὲ ὄμμα θαυμάσιον καὶ πλήρες ἐλπίδος ἔβλεπε πᾶν εἰσερχόμενον εἰς τὸν λιμένα, φέρον ἴσως τὴν εὐδαιμονίαν τῆς. Ἐν τούτοις τὴν στιγμὴν ταύτην εἰς πᾶν ἄλλο ἢ εἰς ὄνειροπολήσεις παρεδόθη, διότι ἡ στιγμὴ τῶν δοκιμασιῶν ἐπλησίαζεν ἀντικιφῆτως δι' αὐτὴν. Ἡ μήτηρ τῆς διετεινέτο ἀποφασιστικῶς ὅτι ἔπρεπε νὰ παραμεληθῆ ἡ πρὸς τὸν Ἀνιόλον δοθεῖσα ὑπόσχεσις καὶ νὰ δοθῆ ἡ Γινέβρα εἰς τὸν πλοῦσιον μὲν ἀλλὰ ψυχρὸν ξένον, ἔστω καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τῆς. Ὁ δὲ πατὴρ τῆς, ἐναντίον τῶν ἀρχαίων περὶ τιμῆς προλήψεών του, καταβληθεὶς ὑπὸ τοῦ γήραος καὶ τῶν δυστυχιῶν, εὐκόλως ἠδύνατο νὰ καταπατήσῃ τὴν πίστιν του. Ἐπείτε λοιπὸν αὐτῇ μόνῃ ἄνευ συνδρομῆς καὶ συμβουλῶν καὶ ἑαυτὴν νὰ ἐνισχύῃ καὶ τὸν ἀπόντα νὰ προστατεύῃ.

Ἰπῆρχε πρόσωπόν τι παρὰ τοῦ οὐραίου ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ βοήθειαν, καὶ τὸ ὅποιον ὑπερηγάπα, παρὰ τὰς προληπτικὰς τῶν εὐγενῶν ἰδέας καὶ τὰς ἰδίαις αὐτῆς προλήψεις, ἡ Νίνα, ἡ διδάσκαλος τῆς μουσικῆς, ἥτις ἂν δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν συντρέξῃ, τοῦλάχιστον ἠδύνατο διὰ τῆς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεώς τῆς νὰ τὴν παρηγορήσῃ. Ἡ γυνὴ αὕτη ἦτο ἄλλοτε περιφθήμες εἰς τὴν μουσικὴν, ἀλλὰ βαθμηδὸν εἶχεν ἀμεληθῆ, στραφέντος τοῦ κόσμου πρὸς ἄλλας νεωτέρας καὶ εὐτυχέστερας ἀντιζήλους τῆς. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν μαθητριῶν τῆς μόνῃ ἡ Γινέβρα τῇ ἀπέμεινε πιστὴ, καὶ διὰ τοῦτο καθ' ἑκάστην σχεδὸν τῇ ἐδίδοε μαθήματα ὡς φίλη, διότι ἀπὸ πολλοῦ ἤδη οἱ Γραβίνοι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τὴν πληρώσωσιν. Ἐκ τῶν οἰκονομιῶν τῆς ἡ ἀγαθὴ αὕτη γυνὴ εἶχε σχηματίσει μικρὰν περιουσίαν, καὶ ὡς ἐλέγετο, ἡ ὠραία ἐσθῆς, ἦν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔφρεν ἡ Γινέβρα ἦτο μυστικὸν δῶρον τῆς μετριοφρονος φίλης τῆς. Ἰδέα τις ἐκυριεύεν ἀδιαλείπτως τὴν Ξανθὴν ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπεσκέφατο αὐτὴν ὁ πρίγκηψ, καὶ μολοντί προσεπάθει νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ, αὕτη ἐπανήρχετο εἰς τὴν μνήμην τῆς. Μετὰ πυρετώδους

άνυπομονησίας περιέμεναν ή Γινέβρα τήν φίλην της όπως τήν διακοινώση πρὸς αὐτήν, καί όταν ἐκείνη ἐφάνη κρατοῦσα κύλινδρον μουσικῆς, ἀνέπνευσεν ἡσυχώτερον.

— Ἀγαπητή μου, φίλη, τῆ εἶπε περιπτυσσομένη αὐτήν, κάθησον καί ἀκροάσου με μετὰ προσοχῆς. Χωρίς δὲ νὰ περιμεινή ἀπάντησιν ἐκάθησεν αὐτὴ παρὰ τὸ κλειδοκύμβαλον καί μετὰ μικρὸν ἀλλὰ λαμπρῶς παιχθέν προανάκρουσμα, ἐτραγώδησε μίαν τῶν ὠραίων ἐκείνων συνθέσεων, αἵτινες μόνον ὑπὸ τὸν ὠραῖον οὐρανὸν τῆς Ἰταλίας δύνανται νὰ σχεδιασθῶσιν.

Ἡ Γινέβρα ἐφαίνετο ὡσεὶ ἐμπνεομένη, ἡ δὲ Νίνα εἰς τὸ ἐπικρον τοῦ ἐνθουσιασμοῦ της δὲν ἠδυνήθη καθ' ἣν στιγμὴν οἱ τελευταῖοι ἤχοι ἀνῆρχοντο πρὸς τὸν οὐρανὸν νὰ μὴ ἐπιφωνήσῃ

— Εὐγε, εὐγε!

— Πιστεύεις, τῆ εἶπεν ἡ Γινέβρα, ὅτι μία γυνὴ τραγωδοῦσα ὡς ἐμὲ δύναται νὰ κερδίσῃ χρήματα καί ν' ἀποκτήσῃ φήμην;

— Διατί ὄχι, Γινέβρα μου; Ἄν δὲν σ' ἐκόλυεν ἡ οἰκογένειά σου, ἦτις οὐδέποτε ἤθελεν ἀνεχθῆναι ἡ ἀκούσῃ τοιαύτην πρότασιν, καί ἂν δὲν ἐφοβούμην μὴ κατηγορηθῶ ὅτι σὲ διέφθειρα, ἤθελον σοὶ προτείνειν νὰ εἰσέλθῃς εἰς τὸ θέατρον μάλλον παρὰ νὰ . . .

— Παρὰ νὰ στερωθῶ καὶ αὐτῶν τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων ἐντὸς ἐνὸς μεγάρου; δὲν ἔχει οὕτως; διέκοψεν ἡ νεᾶνις. Καί ὅμως δὲν εἶναι ἡ πτωχεῖα ἦτις μὲ ἀναγκάζει νὰ σκέπτομαι οὕτως, ἀλλ' ἄλλη αἰτία πολὺ ταύτης σπουδαιότερα.

Διηγήθη τότε τὴν ἱστορίαν της εἰς τὴν ἐπιστήθιον φίλην της καί τὴν πρωινήν ἐπίσκεψιν, προσθεῖσα τὰς σκέψεις καί τὰ σχέδιά της. Ἡ ἀγαθὴ γυνὴ καίτοι μὴ θέλουσα νὰ τὴν παρασύρῃ εἰς τὸ ὑστατον τοῦτο μέτρον, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ μὴ ἐπιδοκιμάσῃ τὰ σχέδια τῆς μαθητρίας της.

— Πολὺ ἐπεθύμουν νὰ μὴ γείνω πρόξενος τοιαύτης λύπης εἰς τὴν οἰκογένειάν μου, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἰδία μὲ ἀναγκάζει εἰς τοῦτο, ἐξηκολούθησεν ἡ Γινέβρα μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν της. Θέλουσι νὰ μὲ ὑποχρεώσωσι νὰ παραβῶ τὸν πρὸς τὸν Ἀνιόλον λόγον μου. Ἐὰν θελήσω νὰ ἐπιμείνω δύναμαι νὰ κτηροθώσω τὸ πᾶν, ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ μου θὰ φέρῃ ἀναντιβῆτως ἐριδας ὀδυνηρὰς καί τέλος καὶ αὐτὸν τὸν χωρισμόν. Ἐν τούτοις ἐγὼ ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὲ συντρέξῃς προμηθεύουσα μοι χρήματα.

— Γνωρίζεις καλῶς ὅτι οὐδέποτε θὰ σὲ ἐγκα-

ταλείψω, ἀπεκρίθη ἡ Νίνα, ἀλλὰ πῶς νὰ σοὺ προμηθεύω χρήματα;

— Θὰ σοὺ ἐμπιστευθῶ τὰς προθέσεις μου, ὑπέλαβεν ἡ Γινέβρα, αἵτινες πιστεύω θὰ σοὶ φανῶσι συγγνωστέα, μὴ ὑπάρχοντος τρόπου ἄλλου ὑπεφυγῆς. Τὴν πρωτὴν αὐτὴν ὁ πρίγκιψ ἐσυμβούλευσε τὸν πατέρα μου νὰ στείλῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Κοββηγιῦ εἰς τὸν Ἰουδαῖον Μάριον διὰ νὰ τὴν καθάρισῃ. Κατ' ἀρχὰς ἀντέστην, ἀλλ' ἔπειτα ἤλατξ γνώμην καί . . .

— Ἐννοῶ προσέθηκεν ἡ Νίνα βλέπουσα τὸν δισταγμὸν τῆς μαθητρίας της. Γνωρίζεις ὅτι ὁ Ἰουδαῖος αὐτὸς δανείζει χρήματα ἐπὶ ἐνεχρῶν τοιούτων ἀριστουργημάτων, μεταβαίνομεν παρ' αὐτῶ, τοῦ ζητοῦμεν πεντακόσια φλωρία καί ἐτοιμαζόμεθα δι' Ἐνετίαν ἢ Νεάπολιν.

— Σὲ εὐχαριστῶ διὰ τὴν προθυμίαν σου, ὑπέλαβεν ἡ Γινέβρα, φαιδρῶς γελωτὰ διὰ τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς φίλης της, διότι ἠσθάνθη ἀνακούφισιν ἐκμυστηρευθεῖσα τοὺς σκοποὺς της καί βεβαιωθείσα περὶ τῆς συνδρομῆς ἣν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐν καιρῷ· ἀλλὰ καίτοι χαρακτήρος ἀποφασιστικοῦ οὔσα ἀπεστρέφετο τὸ ψεῦδος καί τὴν ἀπάτην, ὅθεν τὸ μέσον αὐτὸ ὅπως προμηθευθῇ χρημάτων καί ὁ τρόπος τῆς ἀναχωρήσεως τῆ ἀπήρεσκον λίαν. Καί ὅμως ἐνόμιζεν ὅτι ὑπῆκουεν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ καθήκοντος καί τῆς τιμῆς, διότι τῆ ἦτο ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ παραδεχθῇ τὰ φιλόδοξα τῆς μητρὸς της σχέδια· μένουσα δὲ πάλιν ἐν τῇ οἰκίᾳ της καί ἀνθισταμένη, ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ ἐριδας καί δυστυχίας. Κυμαινομένη μεταξὺ ἀντιθέτων γνώμων, μία τῆ ἔμενε διέξοδος ἡ ἀναχώρησις.

Δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν συνέντευξιν ἣν ἐξέθεσάμεν ὁ Ἰουδαῖος Μάριος ἐνῶ ἠσχολεῖτο μετὰ τῶν πολυαριθμῶν αὐτοῦ μαθητῶν εἰς τὸν καθαρισμόν διαφόρων εἰκόνων, εἰδοποιήθη ὅτι δύο κυρίαι ἐζήτουν νὰ τῷ ὁμιλήσωσιν.

— Ἄς εἰσέλθωσιν, εἶπεν εἰς τὸν ὑπηρετὴν του, καί ἐστράφη μετὰ θαυμασμοῦ πρὸς μεγαλοπρεπῆ εἰκόνα τοῦ Κοββηγιῦ ἣν τῷ εἶχε στείλει τὴν πρωτὴν ἐκείνην ἡ κυρία Γινέβρα Γραβίνα. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην φωνή τις ἠδείκ ἀλλ' ἠχηρὰ ἠκούσθη λέγουσα.

— Δὲν εἶναι ὠραία εἰκὼν;

Ὁ Μάριος στραφείς πρὸς τὸ μέρος τῆς θύρας παρετήρησε νέαν γυναῖκα κεκαλυμμένην καί ὑπὸ τῆς Νίνας, ἣν ἐγνώριζεν ἐλίγον, συνοδευομένην.

— Ἀληθῶς, κυρία, ὀλίγαι ὑπάρχουσι τοιαύ-

ται, καὶ πολλοὶ Ἄγγλοι προθύμως θὰ προσέφερον πρὸς ἀπόκτησιν της ὅσα χρήματα εἶχον.

— Ἐπεθύμουν νὰ σὰς ὁμιλήσω περὶ αὐτῆς, εἶπεν ἡ Γινέβρα. Δυνάμεθα νὰ μεταβῶμεν εἰς τὸ γραφεῖόν σας;

Ὁ Μάριος ἔδρακνε τὰ χεῖλη μετὰ τῆς εἰς τοὺς κερδοσκοποὺς ἰδιαζούσης προθέσεως. Ἐνόησεν ἤδη ὅτι ἡ ἐξαψὶς τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του ἤθελε τὸν ζημιώσῃ, καί ὅτι ἤθελεν ἀπολέσει λίαν ἐπικερδῆ ἀγορὰν, ἀλλ' ἦτον ἤδη ἀργά. Ἐν τούτοις ὠδήγησε τὰς δύο ξένας εἰς κακῶς κντρεπισμένον γραφεῖον ὅπισθεν τοῦ ἐργαστηρίου του καί παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ καθήσωσιν.

— Εἶμαι θυγάτηρ τοῦ μαρκησίου Γραβίνα, τῷ εἶπεν ἡ Γινέβρα ἀποκαλυπτομένη.

(Ἐπεται ἡ συνέχεια.)

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ (1)

ΥΠΟ

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ Σ. ΚΑΡΜΙΤΣΗ

ΑΧΡΙΔΗΝΟΥ

(φρονητοῦ τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς)

8. Ἡ *Φλώρινα* εἶναι κωμόπολις κατοικοῦμένη ὑπὸ Βουλγάρων· καί τοι δὲ εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν Βιτωλίων ἀναγομένη ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πρεσπῶν. Ἰσως ἡ πάλαι Ἑορδαία.

9—11. τὸ *Κραῦσσοβο* μὲ 7 περίπου χιλ. κατοίκους, τοὺς πλείους Βλάχους μὲν τὴν γλῶσσαν καυχωμένους ὅμως ἐπὶ τῇ Ἑλληνικῇ καταγωγῇ των, ἔχει ἑλλ. σχολεῖον καὶ ἀλληλοδιδασκ. καλῶς κατηρτισμένα· ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πρεσπῶν. Τοῦ Κραῦσσοβο γέννημα καὶ θρέμμα εἶναι ὁ σοφὸς καθηγητὴς τοῦ ἀ. ἐν Ἀθήναις γυμνασίου κ. Ἰω. Πανταζίδης·—ἡ *Ρέσσα* πόλις μὲ 5 χιλ. κατοίκων Βουλγάρων καὶ Τούρκων. ἔχει ἑλλ. σχολεῖον καὶ ἀλληλοδιδασκτικόν. — Ἡ *Πρέσπα* πάλαι πόλις τῆς Λυγκηστικῆς Ἡράκλεια καλουμένη, ἣς ἐρείπια μόνον σώζονται, εἶναι χωρίον κατοικοῦμενον ὑπὸ Βουλγάρων γεωργῶν, καὶ πλησίον τῆς ὁμωνύμου κείμενον λίμνης. Ἐκ ταύτης ἐπεκράτησεν ὁ τίτλος τοῦ Πρεσπῶν, μ' ὅλον ὅτι ἡ μητρόπολις αὐτοῦ εἶναι ἐν Ἀχρίδι.

(1) Συνέχεια ἀπὸ φυλλαδ. 93.

12. Ἡ *Ἀχρίδι* ἢ *Ὀχριδα*, ἦτις ὑπὸ τὸ ὄνομα *Λυγκηδὸς* ἀρχαιότερον ἀπαντᾶται, εἶναι πόλις κειμένη ἐπὶ ὑπερηφάνου διακιδίου καὶ πετρώδους λόφου ἐν τῇ διαβάσει τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ παρὰ τῇ ἀνωτέρᾳ ἢ κατ' Ἄρκτον θέσει τῆς Λυγκητιδὸς καλουμένης λίμνης, ἐξ ἧς ἐξέρχεται ὁ εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος πλησίον τῆς Δισσοῦ ἐκβάλλον Δρίνος ποταμὸς, καὶ μέχρι δ' ἀποστάσεώς τινος προήκουτα καὶ ἐπὶ τῆς πεδιάδος.

Ἡ πόλις ὡς ἐκ τῆς φωτογραφικῆς θέσεώς της διακρίνεται ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων εἰς τὰ ἐξῆς τμήματα.

Α'. Τὴν *Ἀκρόπολιν* — *Warosch*. — Β'. τὸ *Μεσόκαστρον*, *Messokastro*, κατὰ παραφορὰν ἴσως ἀντὶ *Ἐξώκαστρον*. Γ'. τὴν *Βόισκαρ*, Δ'. τὴν *Ἀγοράν*. Ε'. τὰς *Ὀθωμανικὰς συνοικίας* καὶ ΣΤ'. τὰς *Βλαχικὰς συνοικίας* — Ἄνω καὶ Κάτω —.

Καὶ τὸ μὲν Α'. τμήμα συμπεριλαμβάνον καὶ μικρὰν τινα Ὀθωμανικὴν συνοικίαν — *Ἰμαρέτ* — (1) κεῖται ἐντὸς τῶν τειχῶν (2), ἀποτελοῦν ἐν μέρει εἰδὸς τι ἀμφιθεάτρου. Οἱ κάτοικοι αὐτοῦ καθ' ὀλοκληρίαν τὴν Βουλγαρικὴν λαλοῦσι γλῶσσαν. Τὸ δὲ Β'. κείμενον ἐξω τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ λόφου κατέχον μέχρι τῆς ἀγορᾶς, ἐπίσης κατοικοῦσι Βούλγαροι οἵτινες ὅμως καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἱματισμοῦ των καὶ ὡς ἐκ πολλῶν γλωσσικῶν ἰδιωτισμῶν καὶ ὡς ἐκ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ἀ-

(1) Ἰμαρέτ εἰς καλοῦσιν οἱ Τούρκοι τοὺς οἴκους ἐν αἷς τρέφονται οἱ πτωχοί.

(2) Τὰ τεῖχη ταῦτα εἶναι ἀρκετὰ μακρὰ περιζώνοντα μόνον τὴν Ἀκρόπολιν· εἶναι δὲ ἐφθαρμένα καὶ ἐν ἀχρηστία καὶ ἔχουσιν Ἄνω καὶ Κάτω Πόρταν. Ἄλλ' ὄχι πολυδάπανος ἐπισκευὴ αὐτῶν φρονούμεν ὅτι δύναται νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ ἔξαιρέτα. Ἀνεφυλλίσσαμεν πολλοὺς τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων διὰ ν' ἀνακαλύψωμεν ποῦ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ταῦτα ἐκτίσθησαν· ἀλλ' οὐδαμοῦ εὑρομεν ἀναφερόμενον τοῦτο.

Ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ὡς ἐκ τῆς ἐπομένης περιγραφῆς Ἀννης τῆς Κομνηνῆς καταφάνεται ἦσαν ἐκτισμένα «αὐτὸς δὲ ὁ Βαϊμούντος (στρατηγὸς τῶν Ρωμαίων) μηνυθεὶς παρὰ τῶν Ἀχριδιωτῶν ταχθὲν τὰς Ἀχρίδας καταλαμβάνει καὶ πρὸς μικρὸν ἐγκατετήσας, τοῦ Ἀριέβη φρουροῦντος τὸ κάστρον ἀπρακτὸς ἀπῆλθεν εἰς Ὀστροβαν βιβλ. V. σελ. 242.» Μήπως λοιπὸν πρὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων ἰδρῶθησαν; Καθ' ἡμᾶς ἀπίθανον, πιθανώτερον δὲ φαίνεται νὰ ἦναι Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ἀλλὰ ποῖον ἔτος; ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀδύνητον ἡμῖν τοῦλάχιστον.

κόμη λίαν διάφοροι φαίνονται τῶν πρώτων. Τὸ δὲ Γ', εἰς ὃ ἀνεκτικόν καὶ τὸ σιδηρουργικόν μέρος τῆς ἀγορᾶς καὶ ὅπερ κείμενον Β. Δ. ὑπὸ τὸν λόφον ἀμέσως διήκει εἰς τὴν πεδιάδα κατοικοῦσιν ὡσαύτως Βουλγάροι, ἀλλ' ἐνταῦθα ἀνάμικτοι μετ' Ὀθωμανῶν. Τὸ δὲ Δ' ἀποτελεῖ ἡ ἀγορὰ καὶ μόνη, ἥτις ἀπὸ τῆς Κάτω τοῦ τείχους Πόρτας ἀρχομένη ἀποτελεῖ γραμμὴν τελευτώσαν μετὰ τινος καμπᾶς πλησίον τῆς Βόσκας σχεδὸν καὶ ἐκατέρωθεν αὐτῆς ὑπὲρ τὰ ἐξακόσια ἐργαστήρια παντοειδῶς τεχνήματος φέρουσιν. Τὸ δὲ Ε' κατοικοῦσι συνοικίαι Ὀθωμανικαὶ ποῦ μὲν ἀραιαὶ ποῦ δὲ πυκναὶ πρὸς ἀλλήλας κείμεναι· καὶ τὸ ΣΤ' καὶ τελευταῖον ἀπαρτίζουσιν ἡ Ἄνω καὶ Κάτω — Βόρειος καὶ Νότιος — Βλαχικὴ συνοικία, αἵτινες χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ τινος μικρᾶς πεδιάδος 1/4 μῶλις ἐχούσης διάμετρον.

Ὁ ὅλος δὲ τῆς πόλεως πληθυσμὸς ἀναβαίνει ὑπὲρ τὰς 10 χιλ. ψυχῶν. Προϊόντα ἡ πόλις παράγει ποικίλα καὶ ἄφθονα, οἶον σίτον, ἀραβόσιτον, κριθὴν κτλ. τὰ δὲ ὀπωρικά τις καὶ ἰδίως τὰ μήλα καὶ τὰ ἀχλάδια εἶναι πεφημισμένα διὰ τε τὸ μέγεθος καὶ ποῖον αὐτῶν. Οἱ ἔχθες τῆς λίμνης τῆς — Λυχνίτιδος — ἥτις ἔχει 12 ὥρων περιφέρειαν καὶ βάθος ἀκαταμέτρητον σχεδόν, ἐξεγείρουσα κύματα πολλάκις σχετικῶς κολοσσαῖα, εἶναι οἱ ἠδύτατοι καὶ νοστιμώτατοι παντὸς ἄλλου λιμναίου πλην τῶν ἐγγελεύων τῆς, ἐχουσῶν τὸν δευτερεύοντα λόγον μετὰ τὰς τῆς τῶν Ἰωαννίνων τῆς Ἡπείρου κατὰ τὴν ἠδύτητα.

Ἡ Ἀχρὶς σήμερον τιμᾶται μετ' ἠρόνον μητροπολίτου. Ὁ νῦν Ἀχρὶδῶν καὶ Πρεσπῶν Μελέτιος, κατὰ δυστυχίαν οὐχὶ ἐγκρατῆς παιδείας, κοσμεῖται ὑπὸ ἄλλων πολλῶν πλεονεκτημάτων, πλεονεκτημάτων ὅμως, ὁποῖων στεροῦνται οἱ ἐν Τουρκίᾳ λοιποὶ καθ' ὅλην τῆς λέξεως τὴν σημασίαν δεσπότης μὴ ἐξαιρουμένων καὶ αὐτῶν τῶν κατόχων ἑλλ. γραμμάτων. Λόγιος ἀνὴρ διὰ τοὺς δεσπότης εἶναι σαταῖς κατ' ἐμπροσθεν αὐτῶν καὶ πάντα τρόπον μηχανῶνται νὰ τὸν καταστρέψωσι διὰ νὰ γλυτώσωσιν ἀπὸ αὐτῶν ὡς ἀπὸ ἑνα διαβόλου ζωντανῶν μετὰ κέρατα ὁ ὁποῖος τοὺς κάθεται στὸ στέφανον, καὶ τοῦτο εἶναι γενικὸς κανὼν σχεδόν διὰ τοὺς ἀρχιερεῖς μας — τῆς Μακεδονίης τοῦλάχιστον — ἐξαιρέσεις εἶναι ὅμως διὰ τὸν ἐν λόγῳ σεβάσιμον ποιμενάρχην, ὅστις ὅσῳ ἐλλείπει παιδείας κατὰ τοσοῦτον μάλλον ὅχι μόνον ἀγαπᾷ καὶ τιμᾷ τοὺς λογίους ἀλλὰ καὶ ὑποστηρίζει καὶ ὑποβοηθεῖ κατὰ πᾶσαν αὐτῶν εἴτε βιοποριστικῆν

εἴτε ἄλλην ἀνάγκην· μετὰ τῶν λογίων ἐπιθυμεῖ νὰ συναναστρέφεται καὶ νὰ συντρέγῃ πάντοτε. Ὁ ἀξιοσεβαστὸς Μελέτιος ἐν γενεῇ τιμᾷ ἀληθῶς καὶ τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἑλληνισμὸν αὐτὸν, τοῦ ὁποῖου κήδεται ὡς ἀληθῆς Ἕλληνας. Ὡς ἄνθρωπος δὲ κρινόμενος — ἐννοεῖται — ἔχει ὅπως πᾶς ἄνθρωπος τὰ προτερήματα τοῦ ἀλλ' ἔχει ἐπίσης καὶ τὰ ἐλαττώματά του, διότι καὶ αὐτὸς δὲν ζῆ εἰς κοινωνίαν ἀγγέλων, ἀλλ' ἀνθρώπων. Οὐδένα δὲ λόγον βλέπομεν νὰ δικαίῃ τοὺς Βουλγάρους ἰδίως ἐκ τῶν συμπολιτῶν μας τόσῳ ἀνέκαθεν νὰ καταφέρωνται αὐτοῦ, παρὰ μόνον διότι δὲν εἶναι Βούλγαρος καὶ αὐτὸς καὶ δὲν ὑποστηρίζει τὸν Βουλγαρισμὸν ἐν ὅλῃ τῇ φανταστικότητι αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοιαύτη ἀντικρυσ παράλογος καταφορά ἐννοεῖται ὅτι δὲν δύναται νὰ δικαιολογηθῇ. Οἱ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Μακεδονίᾳ Βούλγαροι δύναται καὶ ἔχουσι τὸ δικαίωμα — τίς λέγει ὅχι — νὰ ζητήσωσι τὸν ἔθνησμον τῶν, δὲν πρέπει ὅμως διὰ τοῦτο καὶ νὰ ὑβρίζωσι τὸν ἑλληνισμὸν καὶ νὰ μὴ ἀνταποδίδωσι πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐθνότητα τὸν σεβασμὸν, τὸν ὅποιον πρὸς αὐτοῦ ἀποδίδει ὁ Ἕλληνας, ὅστις εἶναι πολὺ εὐκολὸν δὲ νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι δὲν ὑποφέρει καὶ νὰ ὑβρίζεται ἄνευ λόγου βανδύσως καὶ ἀγενῶς. Τοιαύτη εἶναι, εἴτε εὐτυχῶς εἴτε δυστυχῶς δι' αὐτοὺς, ἡ φύσις τοῦ ἑλλήνου. Τί πταίει τῶρα ὁ Ἕλληνας Μελέτιος ἂν δὲν ὑποστηρίξῃ τὸν Βούλγαρον, ὅταν οἱ Βούλγαροι δὲν περιορίζονται νὰ ζητήσωσιν μόνον — εὐσηχόμενος — τὸν ἔθνησμον τῶν ἀλλὰ θέλουν καὶ καλὰ νὰ ἀναδείξωσι μὲν τὸν Βουλγαρισμὸν τῶν ἀλλὰ καὶ νὰ λιθοβολήσωσι τοῦ ἑλλήνου τὴν ἐθνικότητα, καὶ νὰ ἀντιποιοῦνται καὶ αὐτὴν τὴν οἰκίαν του, εἰς τὴν ὁποῖαν βιαίως εἰσῆλασαν. Ὁ Ἕλληνας ἐνισχυθεὶς φυσικώτατον καὶ λογικώτατον εἶναι νὰ εἴπῃ σήμερον εἰς τοὺς Βουλγάρους « Ζητήσατε τὸν ἔθνησμόν σας, ἀναδείξτε τὸν καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ μου ἀκόμη ἀλλὰ ζή » ἀντιποιοῦσθε καὶ αὐτὴν τὴν οἰκίαν μου, εἰς » τὴν ὁποῖαν σὰς φιλοξενῶ σήμερον, μὴ διὰ » τοῦτο θέλετε νὰ καταστρέψετε καὶ μετ', διότι » εἶμαι ἠραγασμένος τότε κατὰ βίας βίαν νὰ » ἀντιτάξω ». Ἄς ἐννοηθῇ πλέον ἅπαξ καὶ διὰ παντὸς ὁ Βούλγαρος μετὰ τὸν Ἕλληνα.

Ἡ Πόλις ἔχει ἐκκλησίαις ἐπισήμους διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῶν τὸν ἅγιον Ἀχιλλεῖα — ἐρεῖται σήμερον — εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνεκαλύφθη ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή.

ΤΟΝ ΜΕΓΙΣΤΟΝ ΚΑΙ

ΟΣΙΟΤΑΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑ

ΤΟΡΑ ΚΑΙΣΑΡΑ ΛΟΥΚΙΟΝ

ΣΕΠΤΙΜΟΝ ΣΕΥΗΡΟΝ

Π

MP

OM

[Τὰ λοιπὰ ἐφαρμμένα]

ἥτις εἶναι μετενηνεγμένα εἰς τὴν νέαν τῶν Ἀγ. Ἀναργύρων πρὸς δὲ ἔχει καὶ τὴν ἁγίαν Σοφίαν, ἥτις πιθανῶς μεταγενεστέρᾳ τῆς πρώτης καὶ Βυζαντινῆς κατασκευῆς οὔσα εἰς ταμίον δὲ σήμερον μεταβεβλημένη σώζεται ἀκεραία σχεδόν μικροῦσα τὴν ἀρχαίαν τῆς λαμπρότητα. Πρὸς διαίτης καὶ ἐπέκεινα κατὰ τὴν ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν διαμονὴν Μυροβουίνος τις ἐπεχείρησεν ἀνασκαφῆς ἐντὸς αὐτῆς ὀδηγούμενος· δὴθεν ὑπὸ χειρογράφου τινος, ὅπερ εὔρεν, ὡς μὰς ἐβεβαίωσεν χωρὶς ὁμοῦ νὰ ἐπιδείξῃ καὶ ἡμῖν αὐτὸ καίτοι πολλάκις καὶ ἐπιμόνως παρεκκλῆταμεν αὐτὸν καὶ ἀμέσως καὶ ἐμέσως, ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὄρει, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφετο καὶ τὸ μέρος καὶ τὸ ποσὸν τοῦ ἐγκυρπομένου θησαυροῦ. Ἄλλ' εἰς πολλὰ αὐτῆς μέρη γεννημένων ἀνεσκαφῶν καὶ μέχρις ἐγκάτων αὐτῶν τῆς γῆς ἀνθρακὸς δυστυχῶς ὁ θησαυρὸς ἀπέβη ὑπὸ τὴν Παγκράτιον τοῦ ῥάβδου· ὁ Τσαρνογορίτης Κολόμβος ἀπῆλθε μετὰ τόσῳ ἐπίπονον ταξίδιον φέρων μετ' ἐκταυτοῦ τὸ χρυσεῖον δυστυχῶς μόνον τοῦ θησαυροῦ ἕνδαμα, ἐξφανισθὲν τέλος καὶ τοῦτο μετὰ τοῦ χειρογράφου του βεβαιῶν ὑπὸ τὸ διάτρητον βαλάντιον του. Ἐτι μεταγενεστέρᾳ ταύτης εἶναι ἡ τοῦ Ἀγ. Κλήμεντος Βυζαντινῆς καὶ αὐτῆς κατασκευῆς ἡ καὶ μητρόπολις σήμερον τῆς Ἀχρὶδος. Ἐν ταύτῃ εὐρίσκονται τὰ ἅγια λείψανα τοῦ φερωνόμου ἁγίου πλην τῆς κεφαλῆς, ἡ ὁποία λέγεται ὅτι ἐπωλήθη ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου. Ἰπάρχει πρὸς τοῦτο ἐν αὐτῇ εἰκὼν τις πολυτίμητος διὰ τὴν ἀρχαιότητά της καὶ πλᾶξ τις τῆς ἁγίας Τραπέζης, ἥτις εἶναι τόσῳ διαφανῆς, ὥστε ἐν ᾧ ἔχει μέγα πέγχοις ἡ κάτωθεν τιθεμένη καίουσα λαμπρὰ διαφαίνεται ἐκ τῶν ἄνωθεν. Τὴν ιδιότητα ταύτην τῆς ἐν λόγῳ πλᾶξος οἱ ἐγγύριοι ἀποδίδουσιν εἰς θαυματουργόν τινα δυνάμιν τοῦ ἁγίου. Καθ' ἡμᾶς οὐδεμία φυσικώτερᾳ τῆς τοῦ Ὀπαλλίου (opal) λίθου, ἐξ οὗ φρονούμεν ὅτι ἡ πλᾶξ, μ' ὅλον ὅτι οὐδεμίαν ἐπ' αὐτῆς χημικὴν δοκιμασίαν ἐπεχειρήσαμεν διὰ τοῦ θεϊκοῦ ὀφέλους καὶ μετὰ θετικότητος διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ διίσχυρισθῶμεν τὸ πρᾶγμα. Πλησίον τῆς μητροπολιτικῆς ταύτης Ἐκκλησίας ἔκειτο καὶ

ἡ μητρόπολις τοῦ Ἀχρὶδῶν καὶ Πρεσπῶν, ἥτις ὅμως πρὸ πενταετίας ἤδη ἀπετεφρώθη ὑπὸ πυρκαϊᾶς ἐκραγείσης ἐνεκὸν ἀπροσεξίας προύχοντοπαίδων τινῶν, τὰ ὁποῖα εὐωχθῆντα ἐν ταύτῃ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ μητροπολίτου ἀπῆλθον ἐν τῷ οἴστρῳ τῆς κρασιπᾶλης αὐτῶν ἀφέντα ἐπ' ἀχυρῖνου στρώματος καίον σιγάρον. Ἐντὸς δὲ τοῦ περιόλου αὐτῆς ὑπάρχει ἐκκλησία τις Δυτικῆ εἰς ἀχυρῶν σήμερον μεταβεβλημένη καὶ πιθανῶς ἑνετικῆς ἐποχῆς. Πλην δὲ τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι παλαιαὶ ἐκκλησίαι ἐν αἷς ἐπετειῶς μόνον γίνεται λειτουργία εἰς μνήμην τοῦ ἐκάστου αὐτῶν ἁγίου. Νέαι ἐκκλησίαι εἶναι ἡ τῶν Ἀγ. Ἀναργύρων, ἡ τοῦ Ἀγ. Νικολάου, Γεροκομείου ἐπικαλουμένη καὶ ἄλλαι. Καὶ αὐταὶ μὲν πᾶσαι εἰς τὸ Α' τμήμα.

Εἰς δὲ τὸ Β' ὑπάρχει μίαν μόνον μεγάλην ἡ τῆς Πενγκίνας ὑπὸ τὸ πολιτικὸν ὄρολόγιον ἰδρυμένη καὶ ἀρκετὰ κομψῶς καλλιτεχνημένη. Δύο ὑπάρχουσι καὶ εἰς τὸ ΣΤ' τμήμα, ἐξ ὧν ἡ μὲν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου ἐν τῇ ἄνω Βλαχικῇ συνοικίᾳ εἶναι καὶ καλλιτέρᾳ καὶ μεγαλειτέρᾳ καὶ μάλλον περιπεποιημένη, ἡ δὲ τοῦ Ἀγ. Νικολάου ἐν τῇ Κάτω μικροτέρᾳ μὲν καὶ ἀτελής εἰσέτι, ἀλλ' ἔχει ἰδίον τινα καὶ κομψὸν βυθμὸν, τῆς ὁποίας πρὸ τετραετίας ἤδη περίπου ἡ ἀνακαινίσις ἤρξατο κατὰ σχέδιον, ὅπερ ὁ πατὴρ ἡμῶν ἐκ Βουκουρεστίου ἐπανακάμψας ἔφερεν. Ἡ ἀνακαινίσις δ' αὐτῆς ὀφείλεται ὁμολογουμένως εἰς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ δραστηριότητα τοῦ κ. Συμεῶν Καρμίτη ὅστις ἐπετρόπευε τότε καὶ κατῴρθωσε μετὰ πολλὰς ἐνστάσεις γενομένας ὑπὸ τῆς ἐπιτοπίου ἀρχῆς νὰ ἐκδοθῇ παρὰ τῆς Πύλης τὸ πρὸς τοῦτο φερματίον. Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν κατὰ πᾶν αὐτοῦ προκληθὲν διάθεσιν σύμπραξιν καὶ ὅλης τῆς συνοικίας. Εὐχῆς ἔργον ὅμως ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἐδεικνυον τὸν αὐτὸν τοῦλάχιστον ζῆλον πρὸς συντήρησιν καὶ ἐνὸς δημοτικοῦ μὲν ἀλλὰ τακτικοῦ τοῦλάχιστον σχολείου, μ' ὅλον ὅτι ἐν μέρει δικαιολογεῖται ἡ ἑλλείψις ἀπ' αὐτῶν τοιοῦτου ζήλου, διότι ὡς ἡ Ἴδρα ἐν Ἑλλάδι καὶ ἡ συνοικία αὕτη πάσχει φρικτὴν λειψανδρίαν, τῶν ἀνδρῶν ὡς καὶ τῶν νέων ἀπὸ τοῦ 15 ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν ἀπερχομένων εἰς ἀλλοδαπὴν πρὸς ἐπιχειρήσεις βιοποριστικὰς, ἐξ οὗ συμβαίνει νὰ ἦναι λίαν περιορισμένος ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδῶν, αὐτόχρημα δὲ γυναικοκρατία νὰ βασιλεύῃ.

Ὡς πρὸς τὸ πείσμα δὲ τοῦ Βουλγαρισμοῦ ὅχι ἐν ἀλλὰ τρία ἑλλ. σχολεῖα ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ

πόλει παρέχουσιν εἰς τὴν νεολαίαν πνευματικὴν ἑλληνικὴν τροφήν, τὸ μὲν ἐν τῷ Α'. τμήματι, τὸ δὲ ἐν τῷ Β'. καὶ τὸ Γ' ἐν τῷ ΣΤ'. Τούτων τὸ πρῶτον ἀνεκαθεν διεκρίθη ἐγκολπούμενον καὶ ἐξ ἀπωτάτων μερῶν μαθητὰς καὶ ἀναδειξάν ἀγλαοὺς ὅπωςδῆποτε καρπούς. Ἀπὸ τινῶν δ' ἤδη ἐτῶν εὐρίσκεται εἰς φρικτὴν δυστυχῶς παραλυσίαν, μόλις 40 περιλαμβάνον μαθητὰς καὶ τούτους ἐγχορῶν μόνον, τὰ στοιχειωδέστατα παραδιδόμενους μαθήματα, ἐν ᾧ ἄλλοτε καὶ Ὀμηροὶ καὶ Πλάτωνες ἀνεφυλλίζοντο ἐπὶ τῶν ἐδωλίων αὐτοῦ καὶ ἄλλα ὑψηλὰ παρεδίδοντο ἐν αὐτῷ μαθήματα. Διευθύνεται σήμερον ὑπὸ τοῦ ἑλληνοδιδασκάλου κ. Γρηγορίου Πάρλιτσε, τοῦ γρωστοῦ εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον ἐξ ἔπου τινός «ὁ Ἄρματωλός», ὅπου ἄλλοτε δὲν εἰδεύρομεν πῶς ἐβραβεύθη ἐν τῷ ποιητικῷ διαγωνισμῷ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐξήρθη ὑπὸ τῶν τότε Κριτῶν, ἐν ᾧ παρὰ πολλῶν σοφῶν καὶ τιμῶντων ἀληθῶς τὴν νεωτέραν ἑλλ. ποιήσιν ἀνδρῶν ἠκούσαμεν ὅτι οὐ μόνον βραβεύσεως ἦν ἀνάξιον ἀλλὰ καὶ ἐπαίνου μόλις. Τὸ πρωτότυπον (sic) τῆς ὕλης φαίνεται νὰ ἠπάτησε τοὺς σοφοὺς Κριτὰς καὶ δικαίως, διότι τοῦ νὰ ἐγνώριζον οἱ Κριταὶ ὅτι εἰς τὰς ἐσχάταις τῆς Μακεδονίας, ἐν Ἀχρίδι, ὑπάρχει ἐγχορῶν τι, Βουλγαρικὸν μάλιστα, ἄσμα «Κοσμάς Κάπριττα» ἐξ οὗ κατὰ λέξιν σχεδὸν μεταφρασθὲν παρουσιάσθη ὡς πρωτότυπον ἔπος εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν ὑπὸ τὴν ἑλλ. ἐπιγραφὴν «ὁ Ἄρματωλός», ὅστις αὐτὸς οὗτος ὁ ὄπλαρχηγός Κοσμάς εἶναι. Ἐὰν τοῦτο ἐγνώριζον οἱ κριταὶ ἄρα γε καὶ πάλιν θὰ ἐβραβεύον αὐτό; Τότε ἡ περισυνῆ μεταφρασίς τοῦ σοφοῦ κ. Ἀγγέλου Βλάχου, ἡ εἰς τὸσον παραχρῆν ἐμβολοῦσα αὐτοὺς, διότι ἀφ' οὗ ἐξελήφθη ὡς πρωτότυπον καὶ ἐβραβεύθη ὡς τὸ ἀριστούργημα εὐρέθη μεταφρασίς κατόπιν, ἔνεκα τοῦ ὁποῦ καὶ ὑπῆλθον τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνακαλέσῃσι τὸ βραβεῖον καὶ νὰ στέψωσι τὰ γνωστὰ πρωτότυπα Λυρικὰ, τότε λέγομεν ἢ μεταφρασίς τοῦ κ. Βλάχου ποίου εἶδους βραβεῖου ἔπρεπε νὰ τύχη; Καὶ ὅμως ἅμα γνωσθεῖσα ὅτι εἶναι μεταφρασίς, καὶ μόνον διότι ἦτο μεταφρασίς, τῆ ἠρνήθη τὸ βραβεῖον.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς λοιπὸν τοῦ κακοῦ καὶ βλακιστάτου τούτου ποιητοῦ ἢ ἐν λόγῳ ἑλλ. σχολῆ ἀπώλεσε πᾶσαν πλέον σημασίαν, ἀγομένη καὶ φερομένη κατὰ βούλησιν καὶ ἀρέσκειαν τοῦ θερμοκεφάλου καὶ ἀχρείου μισέλλητος ἰθύντορος τῆς. Γραμμικτικῆς, Συντακτικῆς, Γεωγραφικῆς, ἀ-

ριθμητικῆς, ἀλγεβρικῆς-πράγματα ἔλως πρωτάκουστα δι' αὐτὸν—συντεταγμένα κατὰ τὸ σύστημα δῆθεν τῆς σοφῆς κεφαλῆς τοῦ Walter Burleigh, doctoris plani et perspicui τούτου τῆς Μακεδονίας παραδίδονται εἰς τοὺς δυστυχῆς μαθητὰς σωρηδὸν, γράφοντας καὶ ἀντιγράφοντας ταῦτα ἀπὸ τῶν κλασσικῶν χειρογράφων του, ἐν ᾧ τὸ ὄνομα τῶν δὲν γινώσκουσι νὰ ὀρθογράψωσι. Παραδίδονται βλέπουσιν οἱ ἀναγνώσται ὑψηλὰ μαθήματα ἀλλὰ παραδίδονται ὑπὸ ἐνὸς ἀνθρωπαρίου, ὅστις οὔτε Πλάτων, οὔτε Ἀριστοτέλης, οὔτε Δημοσθένης, οὔτε ἱστορία οὔτε φιλοσοφία οὔτε ποίησις οὔτε ἀριθμητικὴ γινώσκει τί θὰ εἴπῃ ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ἐξηγηθῶμεν ὀλίγον καλῶς ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου οὗ τούτου. Ὁ ποιητὴς καὶ ἑλληνοδιδασκαλός οὗτος κάτοχος παιδείας οὐχὶ συστηματικῆς, κακοῦθι δὲ φαντασίαν ποιητικὴν ὑπὸ τῆς φύσεως πεπρωκισμένους κατ' ὀρθῶς πρὸ ὀκταετίας ἤδη, ὅτε καὶ οἱ μπακάληδες, ἤρκει νὰ ἦσαν ἀλλοδαποὶ, εὐκολώτατα εἰσεχώρουν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἑλλάδος, κατ' ὀρθῶς νὰ καταχθῆ μεταξὺ τῶν πανεπιστημιακῶν πολιτῶν ὑπαδὸς τοῦ Ἀσκληπιάδου ἐπὶ τριστίαν διατελέσας, καθ' ἣν ἐν Γαλλικ. μυθιστορήμασι κατασπαταλῶν τὸν πολυτίμητον του καιρὸν λόγῳ δῆθεν σπουδῆς Γαλλικῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἄρματωλοῦ ἐκ τοῦ ὄπλαρχηγοῦ Κοσμά δημοτικοῦ, ὡς προείπομεν, τῆς πατρίδος του ἄσματος; παρὰ πᾶσαν δὲ προσδοκίαν βραβευθεὶς μετετράπετο πρὸς τὴν Φιλολογικὴν σχολὴν, πιστεύσας ἐν ὅλῃ τῇ ἀπλοϊκότητι αὐτοῦ ὅτι ἐὰν εἰς τὸν φιλολογικὸν ἐπιδοθῆ κλάδον θὰ δυνηθῆ νὰ ἀναδειχθῆ μίαν ἡμέραν Ἱππίας τῶν νεωτέρων ποιητῶν, ὡς ἐὰν ἐμελλεν ἡ Φιλολογία νὰ τῷ παράσχῃ πάντοτε χύτρας Βουλγαρικῆς, ἐξ ὧν νὰ κενώσῃ καὶ ἄλλα ἔπη Ἄρματωλικὰ. Ὀλίγα μόλις ἐντοσοῦτω φιλοσοφικά — Κινέζικα δι' αὐτὸν μαθήματα ἀκούει, ἐξάγει κραυγὰς ἀπελπισίας, τὰ βάζει στὰ ὕστερα μὲ τὸν καθηγητὴν του κ. Ὀρφανίδην, καταβρέχεται καλὰ καλὰ παρ' αὐτοῦ καὶ ἐδῶ τὸ λένε διὰ τὴν πατρίδα. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς τῶν Ἄρματωλῶν μὲ ὅποια ἄρα γε πνευματικὰ ἐπανάκαμψεν εἰς τὴν πατρίδα του προϊόντα, ὅποιαν τέλος φρονημάτων ἀνθρώπου; πλήρης κατάπλευς οἰήσεως, βλακία; ὡς δαρνοσταφῆς βέλαια ποιητῆς (!) καὶ μένεα κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ πνέων.

(*Ἐπειτα ἡ συνέχεια.)

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟΥ ΤΗΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΝ ΕΛΛΑΣΙ ΜΕΧΡΙ
ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1821

ΥΠΟ ΠΑΥΛΟΥ ΛΑΜΠΡΟΥ.

Ἐν φυλαδίῳ Π' τῆς Χρυσκλίδος ἐξέθηκα τὰ κατὰ τὴν περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὑπάρχουσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει τυπογραφίαν.

Ἐκ τῶν πιστηρίων ταύτης ἀπελύθη καὶ τὸ ἐξῆς.
«Βιβλιάριον κατὰ Λατίνων, ἔχον ὄνομα Ἐγκύκλιος ἐπιστολῆ, γραφεῖσα παρὰ τοῦ σοφωτάτου κυρίου Εὐγενίου, διδασκάλου τῆς ἡδὴ συγκροτηθείσης ἐν τῷ ἀγιωνύμῳ ὄρει σχολῆς, συντόμως ἀπαριθμοῦσα τὰς Λατίνων μίαν πρὸς μίαν καινοτομίας ἐκπομπεῖς ἐτι δὲ περιέχει τὸ, πάτερ ἡμῶν, ἐπιτηδεῖας ὅλως ἀρμοσθὲν ὑπὸ σοφοῦ τινος; ἱερέως εἰς τὸν Πάπαν, ὡς Λατίνων ὄντα θεόν. Ἢδὴ δὲ τύποις ἐκδοθεῖσα ἐπὶ τοῦ παναγιωτάτου οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου, κυρίου Κυρίλλου, πρὸς ἦν καὶ προσφωνεῖται. Ἐν Κωνσταντινουπόλει σωτηρίῳ ἐτι (sic) ἀψύς.»
Εἰς 12ον. Σύγκειται δ' ἐκ σελίδων 66, καὶ ἐτέρων 22 ἀνευ σελιδαριθμῆσεως, ἐν αἷς περιέχεται ἡ τοῦ ἱερομονάχου Χριστοφύρου προσφώνησις τῷ Κυρίλλῳ, καὶ τὸ προσόμιον.

Τὸ βιβλιάριον τοῦτο ὁ Κ. Βρετὸς (α) ἐσφαλμένως ἀναφέρει ὡς τυπωθὲν τῷ 1796. Ἐν δὲ τῇ ὑπ' αὐτοῦ γαλλιστί γραφεῖσῃ Βιογραφίᾳ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως, περιπίπτει εἰς ἕτερον λάθος, ἀναφέρων αὐτὸ τῷ 1795 ἐκδοθὲν (β).

Μετὰ τὴν ῥηθείσῃν τυπογραφίαν κατέταξα ὡς τετάρτην τὴν ἐν Σμύρῃ, ἐν ἣ ἐτυπώθη τῷ 1762 ἡ Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Συμεῶν. Ἀλλ' ἐσχάτως περιοδεύων εἰς Ἑπτάνησον ἀνεκάλυψα ἐν Κερκύρᾳ πολυτιμώτατον βιβλίον, ἐξ οὗ καταδείκνυται, ὅτι μεταξὺ τῶν δύο τούτων τυπογραφιῶν ὑπῆρξεν ἕτερα ἐν Ἄθωνι, περὶ ἧς οὐδεὶς οὐδέποτε μνηστὴν ἐποίησατο. Ἡ τοῦ Ἄθωνος λοιπὸν τυπογραφία καταριθμητέα ὡς τετάρτη τῶν ἐν Ἑλλάδι τυπογραφιῶν, ἐπομένως ἢ τῆς Σμύρνης ὡς πέμπτη. Τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον ἐπιγράφεται

«Ἐκλογή τοῦ Ψαλτηρίου παντὸς εἰς τε δοξο-

(α) Τόμ. Α'. σελ. 125 ἀριθ. 347.

(β) Biographie de l'Archevêque Eugène Bulgari, pag. XXXX.

» λογίαν καὶ εὐχὴν, συλλεγεῖσα μὲν παρὰ τοῦ ἡλλογιμωτάτου διδασκάλου κυρίου Νεοφύτου » τοῦ ἐξ Ἑβραίων, ἀφιερωθεῖσα δὲ τῷ ὁσίῳ πατρί ἡμῶν Ἀθανασίῳ, τῷ ἐν τῷ Ἄθῳ. Νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα συνδρομῆ καὶ δαπάνῃ τοῦ πανοσιωτάτου ἀρχιμανδρίτου τῆς μεγίστης Λαύρας κυρίου Κοσμά Ἐπιδαυρίου. Ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ἄθῳ, 1759. Παρὰ Δούκα Σωτήρη, τῷ Θεσίῳ.»

Μεταξὺ τῶν λέξεων «Ἐπιδαυρίου» καὶ «ἐν τῷ ὄρει» ὑπάρχει ξυλογραφία ἐν τετραγώνῳ, περιελείουσα τὸ ἔμβλημα τοῦ τυπογράφου καὶ πρὸς μὲν τ' ἄνω εἰκονίζονται δύο λέοντες κρατοῦντες διὰ τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν στέμμα, πρὸς δὲ τὰ κάτω μέγας ἀετὸς ταυνοσιπτέρυξ· πρὸ αὐτοῦ δὲ θυρεὸς, ἐν ᾧ φάρος ἀκτινοβολῶν. Καὶ ἐπὶ τῶν ἄνω δύο γωνιῶν τοῦ τετραγώνου τὰ γράμματα Δ—Κ, ἐπὶ δὲ τῶν κάτω Σ—Τ, ἀινιττόμενα κατὰ συγκοπήν τὸ ὄνομα τοῦ τυπογράφου Δούκας Σωτήρης.

Ἀπέναντι τοῦ προμετωπίου ὑπάρχει χαλκογραφία παριστώσα τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, κρατοῦντα ἐν τῇ δεξιᾷ σταυρὸν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ εἰλιτάριον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς, κεφαλαίως γράμμασιν, Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ ἐν τῷ Ἄθῳ· κάτωθι δὲ τοῦ ἁγίου ἀναγινώσκειται, ἐπίσης κεφαλαίως γράμμασι, τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα.

Ποιμνῆς οἷς ποιμῆν, θρέμμα σὸν δὲ,
Τρισμάκαρ, ἀντιπελαργῶ τῆ γραφῆ σε τοῦ τύπου.
Κοσμάς Ἀρχ. ὁ Ἐπιδαυρίος

Παρὰ Δούκα Σωτηρίῳ, τῷ Θεσίῳ.

Τὸ πολυτιμώτατον καὶ μοναδικὸν ἄχρι τοῦδε βιβλιάριον τοῦτο σώζεται νῦν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ μου εἰναι σχήματος 12ου, συγκαίμενον ἐκ σελίδων 61, καὶ ἐτέρων ὀκτώ ἀνευ ἀριθμῆσεως ἀπαρτιζουσῶν τὴν προμετωπίδα, τὴν εἰς τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον προσφώνησιν τοῦ ἀρχιμανδρίτου Κοσμά, καὶ τὰ προλεγόμενα τοῦ τυπογράφου Σωτήρη· ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ προσφώνησιν καὶ τοῖς προλεγόμενοις γίνεται μνηστὴν περὶ τῆς Ἀθωνιάδος τυπογραφίας καταχωρίζομεν ἀμφοτέρω, ἔχοντα οὕτως.

«Προσφώνησις εἰς τὸν ἐν Ἀγίοις πατέρα ἡμῶν Ἀθανάσιον τὸν ἐν τῷ Ἄθῳ.

«Τί ἀνταποδῶ σοι, (ὅσιον γὰρ ψαλμικῶς ἀπαρξασθαὶ καὶ πρὸς σὲ τὸν τοῦ Θεοῦ μου θεράποντα ὅσιον Ἀθανάσιον) περὶ πάντων, ὧν ἀνταπέδωκάς μοι; Σὺ μου κατεύθυνας ἀπὸ νεότητος τὰ διαθήματα, πρὸς ἦν αὐτὸς συνεστήσω ἱεράν Μάνδραν, ἱερώτατε πάτερ. Σὺ με καὶ τῆς σῆς ἔπειτα κατὰ ἐξαιτίησιν τοῦ πειράζοντος, οἶμα,

» ὑπερόριον μάνδρας γεγονότα ἐν τόπῳ κακώσεως
 » καὶ ἐν σκηνώμασι σκοτασμοῦ, εἰς γῆν, τὸ τοῦ
 » Ἰωβ φάναι, σκοτεινὴν καὶ γνοφερὰν, εἰς γῆν
 » σκότους αἰωνίου, οὐ οὐκ ἔστι φέγγος οὐδὲ ζῶν
 » ὄρῳ βροτῶν, παρὰ πᾶσαν ἀνεκαλέσω ἐλπίδα ἐν
 » φωτὶ καὶ ἐν χώρῳ ζώντων. Σὺ με καὶ τὰ τελευ-
 » ταία ταῦτα τῆς σῆς καθηγεῖσθαι μάνδρας ἡζήω-
 » σας, ἐγείρας με ἀπὸ γῆς τὸν πτωχὸν καὶ, ὡς ἂν
 » εἴποι Δαβὶδ, ἀπὸ κοπρίας ἀνυψώσας με τὸν πέ-
 » νητα τοῦ καθίσει με μετὰ ἀρχόντων λαοῦ σου.
 » Τοιγαροῦν ἀνθ' ὧν ἐποίησας μετ' ἐμοῦ, προσρέ-
 » ρω σοὶ τῷ τῶν ἀγαθῶν μου οὐ χρεῖαν ἔχοντι,
 » ἧς ἐν ἀμυθήτοις θλίψεις καὶ μυρίοις πόνοις καὶ
 » ἰδίῳ ἀναλώμασιν οὐκ ἄθεσι συνεστησάμην
 » ἐν τῷ Ἄθῳ τυπογραφίας τὰς ἀπαρχάς, ταύτην
 » φημί τοῦ ἱεροῦ Ψαλτηρίου τὴν ἔκλογὴν, νῦν
 » πρῶτον τύποις αὐτὴν ἐκδοῦς, καὶ σοὶ προσανα-
 » τεθεὶς τῷ μετὰ Θεοῦ ἐμοῦ καθ' ἑκάτερον προί-
 » σταμένῳ Πατρί. Ἦν καὶ ἀποδέξῃ, εὐ οἶδα, θε-
 » ράπων καὶ μιμητῆς ἂν τοῦ τὰ δύο λεπτά τῆς
 » χήρας ἐκείνης ὑπὲρ τὴν τῶν πλουτούντων ἀπο-
 » δεξαμένου ἀδρότητα.

Ὁ ταπεινὸς ἐν Ἱερομονάχοις καὶ τῆς ἐν
 τῷ Ἄθῳ σῆς ἱερᾶς Ἀκύρας Ἀρχιμανδρίτης

ΚΟΣΜΑΣ ὁ
 Ἐπιδαύριος. »

« Τοῖς ἐντευξομένοις.

» Ἔργου τε παντός καὶ λόγου Θεοῦ ἠγεῖσθαι
 » δίκαιον εὐ εἰδώς, φοβερὸν φήθηται ἔργου ἄπτε-
 » σθαι μέλλων τῆς θείας ἀποστερηθῆσαι ἡγεμονίας
 » μικρὰ τοῦ δικαίου φρονίσαντα. Δι' ὅ περ ἐπὶ
 » τῶν νέων τύπων, οἱ μὲν ἐνταῦθα ἐξεπονήθησαν
 » κατὰ τὸ ἀγιώνυμον Ὄρος τοῦ Ἄθῳ διὰ προτρο-
 » πῆς τε καὶ δαπάνης τοῦ Πανοσιωτάτου Ἀρχι-
 » μανδρίτου τῆς μεγίστης Ἀκύρας Κυρίου Κο-
 » σμά τοῦ Ἐπιδαυρίου εἰς κοινὴν ἀπάντων τῶν
 » εὐσεβῶν ὠφέλειαν, πολλῶν καὶ ἄλλων ὑπαρχόν-
 » των εἰς ἐκδοσὶν οὐδὲν προσθέμην τοῦ βραχέος
 » μὲν πάνυ τὸ ποσὸν ἱεροῦ τοῦδε βιβλιαρίου, με-
 » γίστου δὲ τὸ ποιὸν, ἐκλογῆς μὲν οὐσης τοῦ
 » Ψαλτηρίου παντός εἰς δοξολογίαν τε καὶ εὐχὴν,
 » συλλεγεῖσθαι δὲ παρὰ τοῦ ἔλλογιμωτάτου ἐν ἰε-
 » ροδικῶν Κυρίου Νεοφύτου ἀνδρὸς παρὰ πᾶ-
 » σιν ἡδὴ γνωρίμου, καὶ τῶν πρὸς ἐμοῦ ἐπαίνων
 » ἡκίστα ἐπιδομένου. Εὐμακρῶς δὲ οὖν ὑμεῖς καὶ
 » περιχαρῶς τοῦτο δεξαμένοι, οἷόν τιν' ἀπαρχὴν
 » τῶν ἐμῶν τουτωνῶν πόνων τῆ ὑμετέρα ἀγάπη
 » προσφερόμεγον, μείζονα καὶ μὴ τὴν σπουδὴν ἐμ-

» θαλεῖτε πάντως πρὸς τὸ ἐγγεῖρημα. Ἐντευξε-
 » σθε γὰρ σὺν Θεῷ μετ' οὐ πολὺ οὐκ ὀλίγοις καὶ
 » ἄλλοις ἐκδοθεῖσιν ἐμοὶ βιβλίῳις πλείστην ὄσπν
 » τοῖς φιλομαθέσι παρεχομένοις τὴν συντέλειαν,
 » καὶ οἷς τισὶ τὸ πνεῖν τοῦ βιβλιομῆν προτετιμη-
 » ται. Εἰ δὲ τι καὶ διημάρτηται, εἴτε παρὰ τὸ μὴ
 » ἀκριβῶς προσεσηκέναι τῆ συμπλοκῇ τε καὶ
 » προσκροῖται τῶν χαρακτηρῶν τοὺς περὶ τοῦτο
 » διαπονοῦντας, εἴ τί τι καὶ ἄλλο, μὴ τι πάθητε
 » ζῆνον, εἴ γε χαλεπὸν τὰ πρῶτα ἐν πᾶσι τὸ τέ-
 » λειον. Ἐβῆσθε

ΔΟΥΚΑΣ ΣΩΤΗΡΗΣ Θάσιος. »

Πληροφροῦμεθα ὅθεν ἐκ τούτων, ὅτι ἰδρυτῆς
 τῆς Ἀθωνιάδος τυπογραφίας ἐγένετο ὁ ἐν τῇ Με-
 γάλῃ Ἀκύρᾳ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἀρχιμανδρίτης
 Κοσμάς ὁ Ἐπιδαύριος· πιθανὸν δὲ καὶ οἱ τυπο-
 γραφικοὶ χαρακτηρῆς κατασκευάσθησαν ἐν αὐτῷ
 τῷ Ἀγιωνύμῳ Ὄρει. Διευθυντῆς τῆς ἐν λόγῳ τυ-
 πογραφίας ὑπῆρξεν ὁ Δούκας Σωτήρης, Θάσιος
 τὴν πατρίδα, πρότερον ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδαβίας
 διατηρῶν τοιαύτην (α). Τὸ δὲ ἀνά χειρὸς πονη-
 μάτιον τοῦ Νεοφύτου Κουσοκαλυβίτου (β), εἶναι
 ἡ ἀπαρχὴ τοῦ καθιδρύματος τούτου.

Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς τυπογραφίαις τοῦ ρηθέν-
 τος Δούκα Σωτήρη πεποιθᾶμεν, ὅτι ἐξετυπώθη-
 σαν καὶ ἕτερα ἀγνωστα ἡμῖν βιβλία, ἅπερ εὐχό-
 μεθα ὅπως ἄλλοι διὰ νέων ἐρευνητῶν ἀναδείξωσιν ἐκ
 τῆς ἀφανεῖας.

Τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιμανδρίτου Κοσμά τοῦ Ἐπι-
 δαυρίου, ὅπερ ἐκ τοῦ προκειμένου βιβλιαρίου γί-
 νεται ἡμῖν γνωστὸν, κατατάσσομεν ἀπὸ τοῦδε εὐ-
 γνωμόνως εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἐν ταῖς ἡμέραις

(α) Σὺν τῷ περιγραφέντι βιβλίῳ εὑρηται δεδεμένον καὶ
 τὸ ἀκόλουθον τοῦ πατριάρχου Γενναδίου Σχολαρίου, ἐκδο-
 θὲν ἐν Ἰασίῳ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Σωτήρη.

« Σύνοψις εὐχῶν ἐκ τοῦ Ψαλτήρος, συλλεγεῖσα παρὰ
 » τοῦ σεφωτάτου Γενναδίου Σχολαρίου Πατριάρχου Κων-
 » σταντινουπόλεως. Τυπωθεῖσα ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ ὑψη-
 » λοτάτου καὶ θεοσεβαστάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πά-
 » σης Μολδοβλαχίας κυρίου, κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντί-
 » νου Μεγάλου Ῥακοβίτζα Βασεβόδα, ἀρχιερατεύοντος τοῦ
 » πανιερωτάτου Μητροπολίτου κυρίου, κυρίου Ἰακώβου.
 » Ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδαβίας, αἴτης. Παρὰ Δούκα Σω-
 » τηρῆ, τῷ ἐκ τῆς νήσου Θάσου. »

(β) Ἀνετυπώθη ἐν Βενετίᾳ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Ἐκλο-
 » γὴ τοῦ Ψαλτηρίου παντός καὶ εὐχῆ συλλεγεῖσα παρὰ
 » Νεοφύτου Ἱεροδικῶντος Πελοποννησίου τοῦ ἐξ Ἑβραίων.
 » αἴψα. Ἐνετίῃσιν, 1781. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ, τῷ
 » ἐξ Ἰωννίνων. » Εἰς 12ον σελ. 63.

τῆς δουλείας σεβασμίαν ἐκείνων κληρικῶν, οἱ τι-
 νες ὑπὸ τὸ ἅγιον αὐτῶν βᾶσον, ὡσεὶ πολύτιμον
 παλλάδιον, κρύψαντες καὶ παιδεῖαν καὶ ἐλευθε-
 ρίαν, δι' ἀτρότων μόχθων, οὐς γλυκεῖς καθίστα
 ἄδολος πατριωτισμὸς, προητοίμασαν βελτίονα
 τὴν τοῦ τουρκοκρατουμένου ἔθνους κατάστασιν,
 ἧς ἡμεῖς σήμερον ἀγλαοὺς δρεπόμεθα τοὺς καρ-
 πούς.

Ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς δουλείας ὁ Ἄθως ἐλαμ-
 πρύνετο διὰ σχολῆς καὶ τυπογραφίας, καταστάς
 ὄντως κέντρον πνευματικὸν καὶ ψυχῆς ἰατρείου.
 Ἐκεῖ συνεκεντροῦντο ὅμοιοι λογίων, ὧν ἠγοῦντο
 Εὐγένιος ὁ Πάνυ καὶ Νεόφυτος ὁ Κουσοκαλυβίτης·
 ἐκεῖ ἡ φιλογενεῖα ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσα Κοσμά
 τὸν Ἐπιδαύριον. Ἐκεῖθεν μειωχτεῦντο τὰ φῶ-
 τα καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα δι' ἀνδρῶν οἵτινες αἰ-
 ροντες ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν σταυρὸν, διέτρεχον στε-
 ρεῖς καὶ θαλάσσας, ποτίζοντες τὴν αὐχμῶσαν
 πατρίδα τὸ νέκταρ τῆς μαθήσεως· καὶ οἱ ἄνδρες
 οὗτοι πρὸς οὐδὲν λογιζόμενοι στερήσεις, κατα-
 θρομάς, προπηλακισμοὺς, ἀπελάμβανον πολλά-
 κας ὡς μονομερῆ τῶν μόχθων τῶν ἀμοιβῶν, τὸν
 στέφανον τοῦ μαρτυρίου. Τοιοῦτος ἐγένετο Κο-
 σμάς ὁ Αἰτωλὸς, ἐκ τῆς Ἀθωνιάδος σχολῆς ἀπο-
 λυθεὶς, καὶ ἐν Ἑλλάδι πρῶτος διὰ πυρετώδους
 κηρύξεως τὴν ὁμόνοιαν, τὴν παιδεῖαν καὶ τὴν
 ἐλευθερίαν στηρίζας καὶ ἐπεκτείνας.

Ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὰς δυσκολίας καὶ τὴν με-
 γάλην δαπάνην, αἱ συνεπῆγεν ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκεί-
 νῃ ἡ σύστασις μιᾶς τυπογραφίας, κατ' ἀντιπα-
 ράθεσιν πρὸς τὰς σημερινὰς εὐκολίας καὶ τὸ δλι-
 γοδάπανον, μακαρίζοντες μὲν ἀποτίομεν φέρον
 εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς ἀνδρας ἐκείνους, μεμψό-
 μενοι δὲ φέγομεν πικρῶς τὴν ἀκηθίαν τῶν νῦν
 διεπόντων τὰς μονὰς τοῦ Ἄθωνος, μὴ κατορθω-
 σάντων νὰ ἔχωσιν οὐδὲ μίαν κἄν τυπογραφίαν.
 Καθ' ἃ ἐπληροφόρησαν ἡμᾶς φίλοι ἀξιόπιστοι, τι-
 νες τῶν ἡγουμένων ἠσθάνθησαν πρὸ τινων χρό-
 νῶν τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀντιζη-
 λίαν καὶ τὰ μικροπρεπῆ τῶν πολλῶν φρονήματα
 εἶδον τὸ ἀξίεπαῖνον σχεδίον τῶν ἀποτυχόν.

Ὡς ἐκτὴν τυπογραφίαν δυνάμεθα νὰ καταριθ-
 μήσωμεν, τμημά τι ἑλληνικοῦ τυπογραφείου ὑ-
 πάρχον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τινὶ ἀρμενικῇ
 τυπογραφίᾳ, ὅθεν ἐξετυπώθη, τῷ 1798, τὸ ἐξῆς
 φυλλάδιον.

« Διδασκαλία πατρικῆ συντεθείσα παρὰ τοῦ
 » μακαριωτάτου Πατριάρχου τῆς ἁγίας πόλεως
 » Ἱερουσαλήμ κυρ Ἀνθίμου, εἰς ὠφέλειαν τῶν ὀρ-

» θοδόξων Χριστιανῶν νῦν πρῶτον τυπωθεῖσα δι'
 » ἰδίας δαπάνης τοῦ παναγίου τάφου. Ἐν Κων-
 » σταντινουπόλει. Παρὰ τῷ τυπογράφῳ Πογῶς
 » Ἰωάννου ἐξ Ἀρμενίων, αἴψ' 7η'. Εἰς 8ον σελίδες
 » 23 (α). »

Εἰς ἀπάντησιν τῆς Πατρικῆς ταύτης διδασκα-
 λίας, γραφείσης τῇ διαταγῇ Σουλτάνου Σελίμη
 Β'. ἐδημοσίευσεν ὁ Κοραῆς ἀνωμόμως τὴν γνω-
 στὴν Ἀδελφικὴν διδασκαλίαν, τυπωθεῖσαν ἐν
 Παρισίοις καὶ ψευδωνύμως φέρουσαν ὡς τόπον
 τυπώσεως τὴν Ῥώμην. Ὁ δὲ Villoison γράφων
 πρὸς τὸν Ἀρλέσιον, παραδέχεται τὴν γνώμην τοῦ
 γράψαντος τὴν ἀντίρρησην Κοραῆ, ὅτι ἡ ἐν λό-
 γῳ διδασκαλία δὲν ἐγράφη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου
 Ἀνθίμου, ἀλλὰ παρὰ τουρκοφίλου τινος ἀγύρ-
 του (β).

Τὸ ὄνομα τοῦ Πογῶς φαίνεται καὶ εἰς τὸ ἀκό-
 λουθον φυλλάδιον.

« Πρὸς τοὺς Ῥωμαίους τῆς Ἑλλάδος ὁ φιλόπα-
 » τρις Ἐλευθεριάδης. Ἐν Κωνσταντινουπόλει· πα-
 » ρὰ τῷ τυπογράφῳ Πογῶς Ἰωάννου ἐξ Ἀρμενίων,
 » τῇ 4 Ὀκτωβρίου, 1798.

Ἀλλὰ τοῦτο, ἐκδοθὲν ἐν Παρισίοις, ψευδωνό-
 μως φέρει ὡς τόπον τυπώσεως τὴν Κωνσταντι-
 νούπολιν. Ἐγράφη δὲ καὶ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Κοραῆ
 εἰς ἀπάντησιν ἐγκυκλίου τοῦ πατριάρχου Κων-
 σταντινουπόλεως Γρηγορίου Ε', ἐκδοθείσης ὡσαύ-
 τως τῇ διαταγῇ τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης κατὰ
 τῶν Γάλλων (γ). Ὁ Κ. Βρετὸς συγγίει τὴν ἐγκυ-
 κλίον ταύτην μετὰ τὴν ἀνωτέρω διδασκαλίαν τοῦ
 Ἀνθίμου. Ἀλλὰ καὶ πρὸ αὐτοῦ ἕτεροι εἶχον πάθει
 ταυτό· καὶ ὁ Villoison γράφει πρὸς τὸν Ἀρλέ-
 σιον περὶ τούτου· « Il ne faut pas confondre
 cette lettre circulaire du Patriarche de Con-

(α) Κατάλογος Βρετοῦ. Τόμ. Β'. σελ. 108, ἀριθ.
 291.

(β) Fabricii, Bibliotheca Graeca, ed. Harles. Tom.
 XI. σελ. 564—65.

(γ) Βλέπε τὴν ἐγκυκλίον ταύτην εἰς τὰ κατὰ τὸν πα-
 τριάρχην Γρηγόριον Ε'. (Τόμος Α'. σελ. 201) ἐνθα
 ἐφαρμόζονται σημειοῦται ὡς ἐκδοθεῖσα τὸ ἔτος 1797, ἐνῶ
 ἡ Ῥωσσο-τουρκικὴ κατὰ τῶν Γάλλων συμμαχία, συνεπεῖ
 τῆς ὁποίας ἐξεδόθη καὶ ἡ ἐγκυκλίος αὕτη, συνήφθη κατὰ
 Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 1798. Ἡ γνώμη μας αὕτη ἐπικυ-
 ροῦται καὶ ὑπὸ τῆς κατὰ τὸν αὐτὸν μήνα (Σεπτέμβριον 23,
 1798) ἐκδοθείσης περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως πρὸς τὸν Μη-
 τροπολίτην Σμύρνης ἐγκυκλίου, καταχωρηθείσης ἐν τῷ
 Β' Τόμῳ, σελ. 505 τῆς αὐτῆς Συλλογῆς.

stantinople avec l'instruction du patriarche de Jerusalem Anthime ». (α)

Ὁ Ἀρμένιος Πογὼς ἦτον οὐ μόνον τυπογράφος, ἀλλὰ καὶ δεξιότατος χαρακτῆς καὶ χίτης τυπογραφικῶν χαρακτῆρων. ὑπὸ τούτου, ὡς μ' ἐπισημοφόρησεν ὁ Κ. Γ. Φιλήμων, ἐχαράχθησαν αἱ μῆτραι καὶ ἐχίθησαν οἱ χαρακτῆρες οἱ χρησιμεύσαντες πρὸς ἐκτύπωσιν τοῦ Μεγάλου Λεξικοῦ (Κιβωτὸς τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης), τυπωθέντος ἐν τῷ Πατριαρχικῷ τυπογραφίῳ, τῷ 1819.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Ἐκθεσις τῶν κατὰ τὸ δημοτικὸν Βρεφοκομειῶν Ἀθηνῶν, ὑπὸ Ἀναστασίου Ζίρνη, ἱατροῦ. Ἐν Ἀθήναις 1866.

Ἐάν τις ἠδύνατο νὰ ἴδῃ τὴν νῦν πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος εἰς ἣν κατὰστασιν διετέλει πρὸ δισχιλίων ἐτῶν, θὰ ἔμενε κατάπληκτος ἀπέναντι τῆς λάμπειας πολλοτάτων καὶ μεγαλοπρεπεστάτων μνημείων, ναῶν, θεάτρων, στοῶν, ἀγορῶν καὶ τοσοῦτων ἄλλων καλλιτεχνικῶν οἰκοδομῶν περικοσμοῦσάν αὐτὴν πανταχόθεν.

Σήμερον δὲν ἔχομεν μὲν ἐν Ἀθήναις τοιαῦτα θαυμαστά ἀριστουργήματα, ἔχομεν ὁμοίως ἄλλα ταπεινότερα οἰκοδομήματα, τῶν ὁποίων ἡ θεὰ συγκινεῖ καὶ ἀνοψώνει τὴν ψυχὴν ὑπεράνω τῆς ὕλης καὶ φέρει αὐτὴν καθαρὰν καὶ ἀγνὴν πολὺ ὑψηλότερα τοῦ Παρθενῶνος, καὶ τοῦ Ὀλύμπου τῆς εἰδωλοκτρείας, τὴν φέρει πρὸς τὸν θρόνον τοῦ Παναγίου καὶ πανοικτιρμονος Δημιουργοῦ! Τότε μὲν ἡ φιλοσοφία ἐδιδάσκετο εἰς τὰς στοάς, εἰς τοὺς περιπάτους, εἰς τὰς ἀκαδημίας, παντοῦ τέλος πάντων, καὶ ἐδιδάσκετο ὑπὸ τῶν περικλεσετέρων τῆς φιλοσοφίας διδασκάλων, τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου οἱ Ἀθηναῖοι ἔσφαζον ἀνηλεῶς τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ λαὸν ὀλόκληρον κατεδικάζον εἰς αἰσχρὰν δουλείαν, οἱ δὲ Σπαρτιαῖται τοὺς εἰλωτας ἀπέκλειον ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος τὸν κύκλον, καὶ διὰ νὰ προλάβωσιν ἐνδεχομένης θῆθεν καὶ φαντασιώδεις ἀποστασίας, ἐδόλοφόνουν αὐτοὺς καὶ ἀγγελῶν κερδίδον εἰς τῶν δημίων τὰς χεῖρας, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τέκνα τῶν οἰγονεῖς, ὅσα ἐγεννῶντο ἀσθενῆ καὶ πάσχοντα, ἐφόνεον κατακρημνίζοντες τὰ δυστυχεῖς αὐτὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ εἰς ἀπόκρημνα βράθρα!

(α) Fabric. αὐτόθι.

Σήμερον ἡ φιλοσοφία εἶναι μάθημα καταναγκαστικὸν εἰς τοὺς φοιτητὰς τοῦ Πανεπιστημίου μόνον καὶ διδάσκεται ὑπὸ τοῦ συγγραφῆως τῶν φιλοσοφικῶν παρέρων, δηλαδὴ ὑπὸ ἀνθρώπου καταγινόμενου εἰς πᾶν ἄλλο ἔργον ἢ τὴν φιλοσοφίαν· καὶ ὁμοίως δὲν ἀποσφάττονται πλέον οἱ ἄνθρωποι, ὡς ποιμνικὰ προβάτων, δὲν πωλοῦνται εἰς τὰς ἀγοράς ὡς ἀνδράποδα, δὲν κρημνίζονται τὰ βρέφη εἰς τὰ βράθρα· ἀλλ' ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ φιλανθρωπία, ὁ χριστιανισμὸς περιθάλλει καὶ ἀπελευθεροῖ τοὺς αἰχμαλώτους, ἀπονέμει ἰσονομίαν εἰς τοὺς πολίτας, καὶ πολλὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα ἔχουσι τὰς θύρας αὐτῶν ἀνοικτὰς εἰς τοὺς ἀπόρους, εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, εἰς τὰ ὄρφανὰ, εἰς τὰ ἐγκαταλειμμένα νήπια!

Τίς ταῦτα βλέπων δὲν θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὑτάρχει μεγάλη ἐπὶ τὰ κρείττω διαφορά μεταξὺ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ὑπερεξυμνουμένης ἐποχῆς, καὶ τῆς σημερινῆς; Τίς ἐπισκεπτόμενος τὰ πολλὰ ἐν Ἀθήναις φιλανθρωπικὰ καταστήματα, τὰ νοσοκομεία, τὰ ὄρφανοτροφεῖα, τὸ πτωχοκομεῖον, βρεφοκομεῖον, δὲν θὰ ἀνακράξῃ μετ' ἡμῶν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔχει μόνον δὲν ἀπέθανεν, ἔχει μόνον ἀκμάζει, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερα τρόπια δόξης καὶ φήμης ἀνεγείρει ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τοῦ παλαιῦ αὐτῆς μεγαλείου.....

Τοιαῦτα ἰδέας διήγειρεν ἐν ἡμῖν ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἀξιολόγου ἐκθέσεως τῶν κατὰ τὸ δημοτικὸν βρεφοκομειῶν Ἀθηνῶν, συνταχθεῖσας καὶ δημοσιευθεῖσας ὑπὸ τοῦ διευθύνοντος αὐτὸ ἱατροῦ κ. Ἀναστασίου Ζίρνη.

Ἡ θεία πρόνοια ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ φιλανθρωπικοῦ τούτου καταστήματος παραλαμβάνει τὰ ἐκθετὰ βρέφη καὶ τὰ διασώζει ἀπὸ τοῦ ψύχους, ἀπὸ τῆς πείνης καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου, περιθάλλουσα αὐτὰ φιλοστοργῶς καὶ ἀναπληροῦσα τὴν ἔλλειψιν ἀσπλάγγου καὶ κακοήθους μητρῆς. Τὰ ἄλλα φιλανθρωπικὰ καταστήματα προστατεύουσι δεχόμενα ὑπὸ τὴν σκέπη αὐτῶν τοὺς ἀτυχοῦντας, τὸ δὲ βρεφοκομεῖον προλαμβάνει τὸ ἐγκλημα, σώζει ἐν ἀνθρώπινον πλάσμα, παρασκευάζει πολίτην τῆ πατρίδι. — Δὲν δύναται τις νὰ μὴ δακρύσῃ τὴν ἐπιγραφὴν καὶ μόνον ἀναγινώσκων τοῦ ἱεροῦ τούτου καθιδρύματος, *Βρεφοκομεῖον*· τρόπιον δηλαδὴ κατὰ τῆς βαρβαρότητος, θριαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ, πραγματαποίσεως τῶν ἱερῶν λογίων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος, *ε δε εδν δέξεται ἐν τῶν παιδίων τούτων, ἐμὲ δέξεται*.

Ἐκ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκθέσεως μανθάνομεν ὅτι τὸ βρεφοκομεῖον ἰδρύθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1859, καὶ ὅτι ἐνῶ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἐξετέθησαν μόνον 84 βρέφη, κατὰ τὸ πέμπτον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκτεθέντων ἐφθασεν εἰς 147, προσελθούσης τῆς αὐξήσεως ταύτης ἐκ τῆς ἀναλόγου αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ἀθηνῶν, ὅστις ἐνῶ τῷ 1856 μόλις ἀνέβαινεν εἰς 30,963 κατοίκους τῷ 1861, εἶχε φθάσει εἰς 41,298 (1). Δύο δὲ τινὰ μετ' εὐχρηστικῆς καὶ ἰθνητικῆς ὑπερηφανείας ἐν αὐτῇ πρὸς τοὺς ἄλλοις παρετηρήσαμεν, πρῶτον ὅτι ἡ ἀναλογία τῶν ἐκτιθεμένων νόθων πρὸς τὰς νομίμους γεννήσεις εἶναι ἐν Ἀθήναις μικρὰ, δηλαδὴ ὡς 13 πρὸς 100, ἐνῶ ἐν Ῥώμῃ εἶναι διπλασία καὶ ἐν Πετροπόλει καταντᾷ 47 πρὸς 100! ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι τὰ ἦθη κατ' ἡμῖν εἶναι χρηστότερα συγκριτικῶς πρὸς τοὺς ἄλλους ἐξευγενισμένους λαοὺς. Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ἀρῆνομεν νὰ λαλήσῃ αὐτὸς ὁ εὐγλωττος συντάκτης τῆς ἐκθέσεως. «Ὁ εὐεργετικὸς σκοπὸς τῆς ἰδρύσεως τοῦ βρεφοκομείου, λέγει, δὲν ἤθελεν ὁμολογουμένως ἐκπληροῦσθαι ἐντελῶς, ἐὰν πρὸς τὴν περιθάλλει τῶν ἐκθέτων μὴ ἐλαμβάνετο συγχρόνως πρόνοια καὶ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν. Διὸ ἡ Δημοτικὴ ἀρχὴ Ἀθηναίων φιλανθρωπῶς ἀναδεξαμένη τὴν διατροφήν τῶν δυστήνων τούτων πλασμάτων πατρικῶς προύνοησε περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν, ὅρισσα νὰ εἰσάγονται ταῦτα μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὀγδόου ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν εἰς ἐργοστάσιον πρὸς ἐκμάθησιν τέχνης τινὸς ἢ νὰ ἀποκατασταίνωνται κατ' ἄλλον τρόπον ἐξασφαλίζοντα τὸ μέλλον αὐτῶν.

«Εὐτυχῶς ὁμοίως ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ βρεφοκομείου ἔως νῦν δὲν εὐρέθημεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πρᾶγματοποιήσωμεν τὸ μέτρον τοῦτο, διότι ἡ φιλανθρωπία τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν ὀρυμμένη ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ἐκπληροῖ ἔργον θεάρεστον καὶ χριστιανικὸν προλαμβάνει ἡμᾶς πολλὰ ἐκ τῶν ἐκθέτων υἱοθετοῦσα κατ' ἔτος. Ἡ δὲ υἱοθεσία τῶν ἐκθέτων βρεφῶν σπανιωτάτη μὲν ἐν τισι, πάντῃ δὲ ἄγνωστος παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἀποδεικνύει ἐναργῶς, ὅτι κατ' ἡμῖν ὑπάρχουσιν ἀρεταὶ χριστιανικαί, ὧν ἀμοιροῦσι πολλὰ τῶν σεμνυνομένων ἐπὶ πολιτισμῷ κρατῶν, ὅπερ μεγίστην τιμὴν περιποιεῖ εἰς τὸ ἡμέτερον ἔθνος.»

Λυπούμεθα ὅτι δὲν δύναμεθα νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα καὶ ἄλλας περιεργατάτας καὶ πολ-

(1) Ἐκτοτε ὁ πληθυσμὸς προέβη κατ' αὐξοῦντα, ἐννοεῖται, λόγον.

λοῦ λόγου ἀξίας περικοπὰς ἐκ τῆς ἐκθέσεως. Τοῦτο μόνον λέγομεν, ὅτι χάρις εἰς τὴν ἀοκνον καὶ περρωτισμένην ἐπιμέλειαν τοῦ διευθύνοντος· αὐτὸ κ. Ἀν. Ζίρνη, καὶ τὰς εὐρείας γνώσεις αὐτοῦ διὰ βραθείας μελέτης καὶ μακροχρονίου πείρας ὁ φιλάνθρωπος οὗτος ἱατρὸς ἐκτέθησε περὶ τὰ νοσήματα τῶν παιδίων, τὸ βρεφοκομεῖον ἀγλοῦς ἔφερεν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του καρπὸς καὶ ὄλονεν εὐδοῦται, καὶ περ ἀντιπαλαίσαν κατὰ πολλῶν δυσχερειῶν ἀκρυβειῶν ἐκ τῆς ὀκτωβριανῆς μεταπολιτεύσεως.»

Περαιόντες τὴν σύντομον ταύτην βιβλιογραφίαν παραθέτομεν ἀντὶ ἄλλης εὐχῆς τὴν τελευταίαν περικοπὴν τοῦ ἐπιλόγου τῆς ἐκθέσεως. «Τελευτώντας ἐνταῦθα τὸν λόγον, ἐκπληροῦμεν κηθῆκον εὐάρεστον ἄμκ δὲ καὶ ἱερὸν ἐπικαλοῦμενοι θερμῶς ὑπὲρ τῶν δυστήνων ἐκθέτων βρεφῶν τὴν συνκρωγὴν τῶν ἐνταῦθα τε καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φιλελεημόνων ὁμογενῶν. Πεισώθημεν δὲ ὅτι οἱ φιλάνθρωποι ὁμογενεῖς οἱ μετὰ τοσαύτης γενναιότητος ἐπιδαφιλεύοντες τὸν πλοῦτον αὐτῶν πρὸς ἰδρυσιν ὄρφανοτροφείων, πτωχοκομείων, νοσοκομείων κτλ. μιμούμενοι τὸ ὄντως χριστιανικὸν παράδειγμα τῶν ἀειμνήστων Τσίμα, Κασαβέτη καὶ τῶν ἀξιοτίμων Κυρίων Κοντογιαννάκη, Ἰωαννίδου καὶ ἄλλων, δὲν θέλουσιν ἀρνηθῆ τὸν ὄβολόν των ὑπὲρ ἀτυχῶν πλασμάτων, ἅτινα ἀπανθρώπως ριπτόμενα γυμνὰ καὶ λιμώττοντα εἰς τὰς ἀγνίας ὑπὸ τῆς φυσικῆς αὐτῶν προστάτιδος, ἐκ μόνου τοῦ ἔλεους τῶν εὐγενῶν καρδιῶν τὴν σωτηρίαν προσδοκῶσιν.»

Ἐἴθε νὰ εἰσακουσθῇ ἡ φιλάνθρωπος αὐτὴ πρόσκλησις, ἡ προτιθεμένη τὴν θεραπείαν πολλῶν καὶ μεγάλων ἀναγκῶν τοῦ βρεφοκομείου, καὶ νὰ εὐρυνθῇ οὕτω ὁ κύκλος τῶν εὐεργετῶν τῆς μικρᾶς μὲν μεγαλυνοθησομένης δ' Ἑλλάδος.

Θ. Ν. Φ.

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΝ Τῇ ΑΝΑΤΟΛῃ.

Εἰς τρεῖς κυρίως ἐποχὰς δύναται νὰ διακριθῇ ἡ κατὰστασις τῆς παιδείας τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἡ πρώτη ἀρχεταὶ ἀπὸ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ Β', ἐν ἔτει 1453, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος,

Ἡ δευτέρα ἀρχεταὶ ἀπὸ Ἀδμυντίου Κοραῆ ἐν ἔτει 1802, μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ δὲ τρίτη ἀρχεται ἀπὸ τῆς εἰς Ἑλλάδα ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, ἐν ἔτει 1832, μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν.

ΕΠΟΧΗ ΠΡΩΤΗ

Ἀπὸ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου μέχρι Ἀδαμαντίου Κοραῆ.

Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀπὸ Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου, ὅστις, ψηφισθεὶς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔτει 1453, ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ Β', μετωνομάσθη Γεννάδιος. Ὁ Μωάμεθ εἶχε διατάξει τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει χριστιανούς, τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς, νὰ ἐκλέξωσιν ἐλευθέρως Πατριάρχην κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς αὐτοὺς συνθήειαν. Ἐκλεχθέντος λοιπὸν Πατριάρχου τοῦ Γενναδίου, ἀνδρὸς πεπαιδευμένου καὶ ἐναρέτου, ὁ Σουλτάνος ἠθέλησε νὰ ἐκτελεσθῶσιν ὅλαι αἱ ἐθιμοταξίαι, ὅσαι ἐγένοντο κατὰ τὴν ἐκλογὴν νέου Πατριάρχου ἐπὶ τῶν χριστιανῶν Αὐτοκρατόρων. Ὄθεν καλέσας τὸν Γεννάδιον εἰς τὰ Ἀνάκτορα ὠμίλησε πρὸς αὐτὸν φιλοφρόνως, περιέβαλε λαμπρὸν ἐπανωφόριον, ἐδώρησατο βαρύτιμον ποιμαντικὴν βράβδον καὶ συνώδευσε αὐτὸν μέχρι τῆς Αὔλης, ὅπου προσήχθη εἰς τὸν νέον Πατριάρχην ἵππος ἐκ τοῦ Βασιλικοῦ σταύλου, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ἀναβάς ὁ Γεννάδιος κατὰ βασιλικὴν διαταγὴν μετέβη εἰς τὸ ἐν τῷ ναφ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων νέον Πατριαρχεῖον, παρκαλοουθούσης αὐτὸν λαμπρᾶς συνοδείας μεγιστάνων Ὁθωμανῶν.

Ὁ Γεννάδιος λοιπὸν, λαβὼν παρὰ τοῦ Σουλτάνου τούτου πολλὰ προνόμια, μεγάλας τιμὰς καὶ πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐφ' ὧν τῶν κατὰ τὸ Τουρκικὸν κράτος χριστιανῶν, καὶ διαταχθεὶς νὰ τακτοποιήσῃ τὸ Γραικικὸν ἔθνος κατὰ τὰ θρησκευτικὰ δόγματα καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ ἔθιμα, προσεκάλεσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅλους τοὺς φυγάδας πεπαιδευμένους τοῦ ἔθνους, μετεκάλεσεν ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα καὶ ἄλλα μέρη τὰς ἐξορίστους εὐγενεῖς οἰκογενεῖς τῶν Γραικῶν, καὶ ἐσύστησε πρῶτος τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικὴν Σχολὴν, ἐξ ἧς ἐμορφώθησαν ὅλοι οἱ μετὰ ταῦτα εἰς διάφορα μέρη διασπαρέντες διδάσκαλοι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας.

Ὁ Γεννάδιος συνέγραψε πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα καὶ διάφορα κατὰ Λατίνων ὑπομνήματα, τυπωθέντα ἐν τῷ τόμῳ τῆς Ἀγάπης, κατὰ τὸ ἔτος 1698. Πατριαρχεύσας δὲ ἐξ ἑπταετη, κλητήθη ἐκουσίως, καὶ μεταβὰς εἰς τὸ

ἐν Σέρβιαις μοναστήριον τοῦ Προδρόμου ἐτελεύτησεν ἐκεῖ μετὰ δύο ἔτη.

Ἐκ τῶν ἐξερχομένων τῆς Σχολῆς ταύτης μαθητῶν οἱ μὲν εἰσῆρχοντο εἰς τὸν κληρὸν, οἱ δὲ μετέβαινον εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὅπου τελειοποιούμενοι εἰς τὰ μαθήματα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀκροασθῆ, προσεκτῶντο καὶ τινὰς γνώσεις τῆς Ἱατρικῆς, τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν, καὶ τῆς Λατινικῆς καὶ Ἱταλικῆς γλώσσης, ἐπιστρέφοντες δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν οἱ μὲν αὐτῶν μετέρχοντο τὸν διδάσκαλον, λαμβάνοντες οἱ πλεῖστοι τὸ μοναδικὸν σχῆμα, οἱ δὲ ἐπηγγέλλοντο τὴν Ἱατρικὴν καθ' ὅλην τὴν ἐπικρατίαν τῆς Τουρκίας.

Ἐκ δὲ τούτων τῶν μόνων κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πεπαιδευμένων τοῦ ἔθνους, οἱ μὲν εἰσερχόμενοι εἰς τὸν μοναχικὸν βίον προχειρίζομενοι ἐπίσκοποι καὶ μητροπολίται, συνίστων Σχολεῖα κατὰ τὰς ἐπαρχίας αὐτῶν, οἱ μετερχόμενοι τὴν Ἱατρικὴν καὶ σχετιζόμενοι μετὰ τῶν κρατούντων ἕνεκα τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν, κατώρθωσαν βαθμηδὸν νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν πολιτικὴν κυβέρνησιν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, γενόμενοι διαρρηγεῖς, καὶ μετὰ ταῦτα ἠγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀνηγέρθησαν κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομὸν αἰῶνα τὰ Σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Ἄθωνος, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Πάτμου, τῆς Κοζάνης, τοῦ Τυρνάβου, τοῦ Βουκουρεστίου, τοῦ Ἰαίου, τῆς Χίου, τῶν Κυδωνίων, τῆς Κερκύρας, τῆς Ἀκρίσης, τῆς Δημοτσάνης καὶ διάφορα ἄλλα.

ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Τὸ Σχολεῖον τοῦτο συστήθην κατὰ πρῶτον, ὡς εἴπομεν, ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Γενναδίου, ἐξηκολούθει ἀδικόπως καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἄλλὰ κυρίως τὸ Σχολεῖον τοῦτο ἤρχισε νὰ ἀκμάζῃ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, διδάσκοντος ἐν αὐτῷ περὶ τὰ τέλη τοῦ 17 ἀπὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Οὗτος συνέταξε καὶ τὸ περὶ συντάξεως τῶν ὀκτῶ μερῶν τοῦ λόγου σύγγραμμα, καὶ ὑπῆρξεν ὁ σοφώτερος καὶ ὠφελιμώτερος διδάσκαλος τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ.

Τὸν Μαυροκορδάτον διεδέχθη Ἀντώνιος ὁ Βυζάντιος, ὁ ἐκ τῆς Λατινικῆς μεταφράσας τὴν εἰς πάντας γνωστὴν καὶ καθ' ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα μέχρι πρὸ ὀλίγου διδασκομένην *Χρηστομάθειαν* (γράφει Χρηστοθήειαν). Ἐν τῷ αὐτῷ Σχολεῖῳ ἤκμασεν ὁμοίως ὁ ἐξ Ἀντιπάρου Ἀναγίας, συγγραφεὺς βιβλίου ἐπιγραφόμενου *Σπλάγγρον Γραμ-*

ματικῆς ἢ περὶ *Μορίων*, ὅπερ ἐξεδόθη ἐν Βενετίαις κατὰ τὸ ἔτος 1794.

Ἄλλ' αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ αἱ νεώτεραι γνώσεις ἦσαν ἐπὶ τοσοῦτον ἀποκεκλεισμένοι τοῦ Σχολεῖου τούτου, ὥστε Σέργιος τις Μακρᾶτος διδάσκαλος τῶν ἐπιστημῶν ἐν αὐτῷ, νομιζόμενος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ταμίον πάσης σοφίας, συνέγραψεν Ἑλληνιστὶ καὶ ἐξέδωκεν ἐν Βιέννῃ ἐν ἔτει 1796, βιβλίον ἐπιγραφόμενον *τρόπιον κατὰ Κοπερνίκου*, δι' οὗ ἐπροσπάθει νὰ ἀναίρητῃ τὰ ἐπιστημονικὰ συστήματα αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Νεύτωνος δι' ἐπιχειρημάτων, ἀποδεικνύντων παχυλοτάτην ἀγνοίαν τῶν στοιχείων τῆς μαθητικῆς, ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ φυσικὴ τοῦ Θεοτόκου ἐδιδάσκετο εἰς πολλὰ Σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τέλους ἐν ἔτει 1803, Δημήτριος ὁ Μουρούζης ἔκτισε νέον Πατριαρχικὸν Σχολεῖον κατὰ τὸ μέρος τοῦ Βοσπόρου τὸ ὀνομαζόμενον *Ξηροκρήνη*, διὰ συνδρομῆς τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἐγκρίτων τοῦ ἔθνους, κάταστήσας ἐν αὐτῇ διδάσκαλον τὸν ἐκ Χίου Δωρόθεον Πρώτον, ἄνδρα εἰδήμονα τῶν νεωτέρων θεωριῶν καὶ μαθητεύσαστα ἐν Ἱταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ. Τὸ δὲ Σχολεῖον τοῦτο ὠφέλησε τὰ μέγιστα μέχρι τοῦ ἔτους 1807.

ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΤΟΥ ἈΘΩΝΟΣ.

Τὸ Σχολεῖον τοῦτο εἶναι τρανωτάτη ἀπόδειξις τοῦ πόσον ὁ Ἀνατολικὸς κληρὸς ἐφρόντιζεν αἰετοπερὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ προξενεῖ μεγάλην τιμὴν εἰς τὸν πρῶτον αὐτῆς καθιδρυτὴν τὸν Πατριάρχην Κύριλλον τὸν ἕκτον.

Ἡ Σχολὴ αὕτη ἀνηγέρθη ἐν ἔτει 1753, διὰ κοινῆς ὁμοίως συνεισφορᾶς τῶν ἀρχιερέων καὶ λοιπῶν κληρικῶν, καὶ ἦτο προωρισμένη διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ἰδίως εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος τῶν διὰ τὴν ἱερωσύνην προωρισμένων νέων. Ἡ εὐρύχωρος οἰκοδομὴ τῆς σχολῆς τοῦ Ἄθωνος ἐχώρει περίπου 500 μαθητὰς, καὶ Σχολάρχης μὲν αὐτῆς προσεκλήθη ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Πατριαρχεῖου ὁ περίφημος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, Κερκυραῖος τὴν πατρίδα διδάσκαλοι δὲ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διωρίσθησαν Νεόφυτος ἱεροδιάκονος ὁ Κασσοκαλυβίτης καὶ Παναγιώτης ὁ Παλαμᾶς. Πλήθος μαθητῶν συνέβηε πανταχόθεν διὰ νὰ ἀκροασθῶσι τὰ μαθήματα τοῦ μεγαλοφθοῦς καὶ πολυμαθοῦς Εὐγενίου, καὶ μολοντί ἡ Ἀθωνιάς Σχολὴ δὲν διήρκεσεν εἰμὴ μόνον πέντε ἔτη, ἀλλὰ τὰ φιλοσοφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ μαθήματα τοῦ περιφήμου τούτου ἀνδρὸς δύνανται δικαίως νὰ

θεωρηθῶσιν ὡς τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς μετὰ ταῦτα κατὰ τὴν Ἑλλάδα εὐφορίας τῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ Εὐγένιος παραιτήσας τὸν Ἄθωνα ἕνεκα δυσχερεσιῶν τινῶν προσεκλήθη μετὰ τινὰ ἔτη εἰς Ῥωσίαν, ὅπου προχειρισθεὶς πρῶτος ἀρχιεπίσκοπος τῆς νεοσυστάτου ἀρχιεπισκοπῆς Σλαβωνίου καὶ Χερσονόσου, καὶ παραιτηθεὶς μετὰ τινὰ ἔτη, ἔζη ἐν Πετρούπολει, ὅπου καὶ ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1806. Ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ πρωτοτύπων συγγραμμάτων καὶ μεταφρασμάτων, τὰ ἀξιολογώτερα εἶναι ἡ *Λογικὴ*, ἡ *Μεταφυσικὴ*, ἡ κατ' ἐπιταγὴν τῆς αὐτοκρατορίας Αἰκατερίνης γενόμενη παρ' αὐτοῦ *μετάφρασις τοῦ Ὀβέργιου*, ἡ *περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Ἀδάμ τοῦ Ζοιρνακίου*, καὶ τὰ ἀρίστοτα τοῖς φιλοσόφοις.

ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ἸΩΑΝΝΙΝΩΝ.

Εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων χρωστέῖ ἡ Ἑλλὰς κατὰ μέγα μέρος τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐκεῖ σύστασιν καὶ συντήρησιν Σχολείων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πολυμάθειαν τῶν διδασκάλων, καὶ μᾶλλον διὰ τὸν ζήλον, δι' οὗ περιέθαλλον οἱ Ἰωαννῖται τοὺς ἐν αὐτοῖς μαθητὰς. Τὸ πρῶτον Σχολεῖον ταύτης τῆς πόλεως ἐκτίσθη περὶ τὸ 1690 ἔτος διὰ δαπάνης τοῦ Μάνου Γκιούμα, εὐπατρίδου τῶν Ἰωαννίνων, καὶ διατηρήθη μέχρι τοῦ 1820 ἔτους. Πρῶτος διδάσκαλος τοῦ Σχολεῖου τῶν Ἰωαννίνων ἐχημάτισεν ὁ ἐκ τῆς πόλεως ταύτης Βησαρίων ὁ Μακρῆς ἱερομόναχος, μαθητῆς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διδάξαντος Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Ὁ Βησαρίων οὗτος συνέταξε καὶ τεχνολογίαν τῆς γραμματικῆς κατ' ἐρωταπόκρισιν ὀνομάσας αὐτὴν *Σταχυολογίαν*, ἐκδοθεῖσαν πολλάκις ἐν Βενετίαις, καὶ πρὸς τούτοις *ὀρθόδοξον θεολογίαν*, ἐκδοθεῖσαν ἐν Βουκουρεστίῳ. Σχολαρχήσας δὲ ἐν ἑνὶ ἔτη ἀπέθανεν ἐν ἔτει 1699.

Τὸν Βησαρίωνα διεδέχθη ἄλλος σοφώτερος συμπολίτης αὐτοῦ, ὁ ἱερεὺς Γεώργιος Σουγδουρῆς. Οὗτος εἶχε διδασκῆ ἐν Βενετίαις τὴν Ἑλληνικὴν, Λατινικὴν καὶ Ἱταλικὴν γλῶσσαν, καὶ παρέδιδεν ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ οὐ μόνον τὰ Ἑλληνικὰ μαθήματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτοις φιλοσοφίαν καὶ φιλολογίαν. Συνέταξε δὲ διὰ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ γραμματικὴν σύντομον, ἐκδοθεῖσαν πολλάκις ἐν Βενετίαις, καὶ *εἰσαγωγὴν Ἱατρικῆς*, ἣτις πολὺν χρόνον ἐδιδάχθη κατὰ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα χειρόγραφος καὶ κατὰ πρῶτον ἐτυπώθη ἐν Βιέννῃ ἐν ἔτει 1792. Ὁ Μελέτιος ἀναφέρει, ὅτι ὁ Σουγδουρῆς

διέδωκε τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ γλώσσαν εἰς τὴν πρότερον καταθεσθαρωμένην Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, διασπαρέντων ἀνά πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν. Ἀπέθανε δὲ περὶ τὸ ἔτος 1715.

Σύγχρονος καὶ συνδιδάσκαλος τοῦ Γεωργίου Σουγδουρῆ ὑπῆρξεν ὁ ἱερεὺς Ἀναστάσιος Παππᾶ Βασιλείου, ὅστις πρῶτος ἔδωσε νύξιν τινὰ τῆς Γεωμετρίας εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Σχολείου τῶν Ἰωαννίνων, καὶ συνέταξε στοιχειώδη εἰσαγωγὴν τῶν μαθηματικῶν γνώσεων.

Τὸν Γεώργιον Σουγδουρῆ διεδέχθη ὁ συμπολίτης αὐτοῦ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης, ὁ συστήτας πρῶτος ἐν τῷ Σχολείῳ τούτῳ τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν, ἧτις εἶχεν ἐκλείψει πρὸ πολλοῦ ἐκ τῶν Σχολείων τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅστις εἶχε μεταφράσει καὶ διδάξει εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ αὐτὴν ἐκείνην τὴν τρίτομον σειρὰν τῆς μαθηματικῆς, τὴν ὁποίαν ἀναπληρώσας ἔπειτα ὁ μαθητὴς καὶ διάδοχος αὐτοῦ, Βαλάνος Βασιλόπουλος, ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος· ὁ Βαλάνος ἐδίδασκε τὰς ἐπιστήμας ταύτας καὶ τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν μέχρι τοῦ 1757 ἔτους. Οἱ πτωχοὶ μαθηταὶ ἐτρέφοντο, ἐνδύοντο, ἐλάμβανον βιβλία καὶ αὐτὴν τὴν γραφικὴν ὕλην διὰ δαπάνης τοῦ Σχολείου, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐξήρχοντο πολλοὶ ἔχοντες πολλὰς καὶ διαφόρους γνώσεις.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Βαλάνος ἐσχολάρχει τοῦ Σχολείου τῶν Ἰωαννίνων, Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, ἐπιστρέφων πρῶτην φορὰν ἐκ Παταβίου, καὶ διερχόμενος διὰ τῆς Βενετίας ἐγνωρίσθη ἐκεῖ μετὰ τῶν Μαρουσιῶν, βαθυπλούτων ἐμπόρων ἐξ Ἰωαννίνων, οἵτινες ἰδόντες τὴν μεγάλην παιδείαν καὶ τὰ ἔξοχα προτερήματα τοῦ νέου Εὐγενίου κατέπεισαν αὐτὸν νὰ μεταβῇ εἰς Ἰωάννινα, καὶ νὰ συστήσῃ ἐκεῖ δεύτερον Σχολεῖον ἐν ἔτει 1724, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Μαρουσιῶν, καὶ ὅπου ὁ Εὐγένιος ἤρχισε νὰ διδάσκῃ τὰ νέα φιλοσοφικὰ μαθήματα τοῦ Λωκίου, Λαίβνιτιοῦ καὶ Οὐολφίου. Ἐντεῦθεν ἤρχισε νὰ ἐκτείνηται καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἡ φήμη τοῦ πολυμαθοῦς τούτου ἀνδρὸς, τοῦ ὁποῖου τὰ μαθήματα διεδίδοντο πανταχοῦ.

Ἄλλ' ἐπειδὴ μέχρι ἐκείνης τῆς ἐποχῆς πᾶν ἄλλο φιλοσοφικὸν σύστημα, πλὴν τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐνομίζετο πολέμιον τῆς ἐκκλησίας, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Βαλάνου εἴτε ἀπὸ ἀληθοῦς ζήλου, εἴτε ἀπὸ φθόνου κινούμενοι, ἐξωπλίσθησαν κατὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Εὐγενίου, κηρύτ-

τοντες αὐτὸ ἀντίθεον· ὁ Εὐγένιος λοιπὸν παρήτησε τὴν Σχολὴν τῶν Ἰωαννίνων, καὶ προσκλήθει, ὡς εἶπομεν, ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ ἔκτου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, μετέβη εἰς τὸ ὄρος τοῦ Ἄθωνος καὶ συνέστησε τὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴν.

Πλὴν τῶν μαθημάτων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας ἐδιδάσκοντο ἐν τῷ Σχολείῳ τούτῳ ἡ Ἀριθμητικὴ, ἡ Γεωμετρία καὶ ἡ σειρὰ τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐξ Ἰωαννίνων ἀναχώρησιν τοῦ Εὐγενίου ὁ Κοσμάς Βαλάνος περιώρισεν τὰ μαθήματα τοῦ Σχολείου τῶν Ἰωαννίνων εἰς μόνον τὴν παράδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα, ἀποκλείων τὴν εἰσαγωγὴν πάσης φιλοσοφικῆς θεωρίας τῶν νεωτέρων Εὐρωπαίων, μέχρις οὗ ὁ ἐξ Ἰωαννίνων ἐν Ῥωσσίᾳ ἐμπορευόμενος Ζώης Καπλάνης, φιλοτιμούμενος ν' ἀναστήσῃ τὸ Μαρουσιῶν Σχολεῖον, ἐπεμψεν εἰς αὐτὸ διδάσκαλον τὸν συμπολίτην αὐτοῦ Ἀθανάσιον Ψαλίδαν ἐν ἔτει 1795. Ὁ ἀνὴρ οὗτος κάτοχος πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, καὶ πρὸς τούτοις τῶν μαθηματικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, ὠφέλησεν ἱκανῶς διὰ τῆς διδασκαλίας, καὶ ἤθελεν ἴσως ὠφελεῖσαι περισσώτερον, ἐὰν δὲν ἐπῆρχετο ἡ ἔνεκα τῆς τυραννίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων καθ' ὅλην τὴν Ἠπειρὸν ἐπισκήψασα δυστυχία· καὶ ὡς ἐκ ταύτης οὐ μόνον οἱ ἔξωθεν Ἕλληες δὲν ἠδύναντο νὰ μαθητεύσιν εἰς τὸ Σχολεῖον τῶν Ἰωαννίνων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης ἠναγκάζοντο νὰ φεύγωσιν οἰκογενειακῶς μακρὰν τῆς πατρίδος αὐτῶν.

(Ἐπεται ἡ συνέχεια.)

Λόσις τοῦ ἐν τῷ 93 φυλλ. προβλήματος.

Ὁ κάλαμος δξύνει τὴν μάχαιραν, διότι ἡ μάχαιρα τονίζομένη δξύνεται.

Παροραμάτων διόρθωσις.

Ἐν τῷ 93 φυλλ. ἐν σελ. 525 β', ἐσπερίδες ἀντὶ ἐσπερίσι. 526 β', τῷ ἀντὶ τῆς γυναικωνίτιδι. 527 β', ἐξαιρετικῶ ἀντὶ ἐξαιρετικῶς. 530 β', ἐκ ἐργαστηρίσι ἀντὶ ἐν ἐργαστηρίσι, αὐτόθι: τὰ φοιτᾶ ἀντὶ νὰ φοιτᾶ 531 α', μήμηνηται ἀντὶ μέμηνηται.

ΕΙΔΗΣΙΣ.

— Ἐστω πρὸς γνώσιν τῶν συνδρομητῶν ἐκείνων οἵτινες μέχρι σήμερον καθυστεροῦσι τὴν ἀπότισιν τῆς συνδρομῆς τῶν, ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν θὰ δημοσιευθῶσιν ἀνυπερέτως ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος τόμου, ἐπιφυλασσομένου τοῦ δικαιοῦκτος τῆς νομίμου αὐτῶν καταδιώξεως.

Ἡ διεύθυνσις τῆς Χρυσάλλιδος.

ΤΟ ΔΙΑΒΟΛΟΧΩΡΙΟΝ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΥΠΟ

ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΣΥΗ (1)

Ὀρεῖλομεν νὰ εἰπώμεν πρὸς ἔπαινον τοῦ ἱππότου ὅτι ἀποβαλὼν τὸν τύπον συνηθάνθη τὴν ὥραν ἐκείνην γυμνὴν τὴν κατάστασίν του. Ἐσκέφθη ὅτι ἐν πλάσμα τοιοῦτο πιθανῶς ἤθελε διαστάσει νὰ νυμφευθῇ ἕνα τυχοδιώκτην ὡς αὐτὸν ἀλλ' ἐνθυμηθεὶς πάλιν ἀμέσως τὰς αὐθάδειας καὶ μεγαλαύχους ἐξομολογήσεις τοῦ κνηγοῦ, ἐτυλλογίσθη ὅτι καθὲς ἀνθρώπος ἀξίζει ὅσον καὶ ὁ ἄλλος, καὶ ἀνέλαθεν ἐντὸς μικροῦ τὴν ἐδραϊὰν πεποιθήσιν ἣν ἐξ ἀρχῆς εἶχε περὶ ἐαυτοῦ.

Ὁ Κρουστιλλὰς ἔαχε τρεῖς ἀλληλοδιδοχοὺς κλίσεις σεβασμοῦ· μετὰ ταῦτα ὡς θῶμα ὡς ἀλεκτρυὸν διὰ νὰ δεῖξῃ τὸ χαριτόβρυτον ἀνάστημα αὐτοῦ, προέτεινε τὴν ἑτέραν τῶν μακρῶν κνημῶν του, ἔσπερε τὴν ἄλλην ὀλίγον πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἐλαβεν ἤθος κατακτατοῦ τῆ μιᾶς μὲν χειρὶ κρατῶν τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς του, τὴν δ' ἄλλην στηρίζων ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς σπάθης του.

Ἀναμφιβόλως, ἔμελλε νὰ εἰπῃ λόγους τινὰς φιλαρέσκους πρὸς τὴν Λάμιαν, διότι ἤδη ἔφερε τὴν μίαν χεῖρα εἰς τὴν καρδίαν ἀνοίγων τὸ πλατὺ τοῦ στόμα, ἀλλ' ἡ μικρὰ χήρα μὴ δυναμένη πλέον νὰ καθέξῃ τὸν γέλωτα αὐτῆς διὰ τὴν κωμικὴν μορφήν τοῦ ἱππότου, ἔδωσεν ἐλευθέραν ἐξοδὸν εἰς τὴν ἱλαρότητα αὐτῆς.

Ἡ ἔκχυσις αὐτῆ τοῦ γέλωτος ἐκλείσει τὸ στόμα τοῦ ἱππότου, ὅστις προσεπάθησε νὰ μειδιάσῃ, ἐλπίζων οὕτως ὅτι ἤθελεν ἀρέσει εἰς τὴν Λάμιαν.

Ἡ φιλαρέσκος αὐτῆ ἀπόπειρα ἀποτελέσασα ἔαχε μορφοσμὸν τῶσφ πιθηκικόν, ὥστε ἡ Ἀγγελικὴ καθεσθεῖσα ἐπὶ ἐνὸς ἀνακλίντρου, ἐλησμόνησε πᾶσαν εὐπρέπειαν, πᾶσαν ἀξιοπρέπειαν καὶ ἐγκατελείφη εἰς ἀκατάσχετον γέλωτα. Οἱ ὄψατοι, κυανοὶ καὶ λάμποντες πάντοτε ὀφθαλμοὶ τῆς, ἐκαλύφθησαν ὑπὸ μαργαριτωδῶν δακρύων, αἱ στρογγύλαι παρειαὶ τῆς ἐγένοντο καταπόρφυροι καὶ ἐσχημάτισαν δύο θελκτικωτάτους λάκκους τάσων βαθεῖς, ὥστε ἐδύνατο ἡ χήρα ἐν αὐτοῖς νὰ κρύψῃ ὀλόκληρον τὴν ροδόχρουν ἄκραν τοῦ μικροῦ δακτύλου τῆς.

Ὁ Κρουστιλλὰς, λίαν τεταρχυμένος, ἔμενε

(1) Συνέχεια ἀπὸ φυλλοῦ 93.

ἀκίνητος πρὸ τῆς γελώσης ὠραιότητος, ὅτε μὲν συσπῶν τὰς ὄφρυς μὲ ὕψος ὀργίλον, ὅτε δὲ τοῦναντίον πασχίζων νὰ ἱλαρόνη τὸ μακρὸν καὶ ἰσχνὸν πρόσωπόν του διὰ βεβαιωμένου μειδιάματος.

Κατὰ τὰς ἀλληλοδιδοχοὺς τύτας παραλλαγὰς φυσιογνωμίας αἰτινες βεβαίως δὲν ἐπέτρεπον εἰς τὴν Λάμιαν νὰ θέσῃ ἐν τέμα εἰς τὴν φαιδρότητα αὐτῆς, ὁ ἱππότης ἐξετάζων τὴν χήραν ἐβλεπεν ὅτι δὲν εἶχε πρόσωπον κκχὸν ἢ φοβερόν, ὅπως ἔπρεπε νὰ ἔχῃ μία δολοφόνος.

Ἐν τούτοις ἡ ματαιότης τοῦ τυχοδιώκτη ἡμῶν πολὺ κακῶς συνεβίβαζετο πρὸς τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν παρήγαγεν ἑλλείψει δὲ ἄλλων λόγων καλλιτέρων, ἀπέληξε φρονῶν ὅτι πρὸ παντὸς ἄλλου ὀφείλει τις νὰ προσβάλλῃ ζωηρῶς τὴν φαντασίαν τῆς γυναικὸς, ὅτι ἔπρεπε νὰ τὴν καταπλήξῃ, νὰ τὴν συγκινήσῃ, καὶ τοῦτο ἄριστα ἐπέτυχεν αὐτὸς κατὰ τὴν πρῶτην μετὰ τῆς Λάμιας συνέντευξιν.

— Μειδιάτε, ὦ δέσποινα, βλέπουσά με τοσοῦτον ἀνωφελῶς ἀγωνιζόμενον νὰ περιστείλω τὴν τετραυματισμένην καρδίαν μου, ἧτις πτεροφόρος τρέχει ὑπὸ τοῦ πόδας σας... Οἱ παλμοὶ τῆς μετῴθησαν ἐνταῦθα, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τὴν ἀκούουθῶσιν ἀκουσίως μου, ναί, ὦ δέσποινα, ἀκουσίως μου... Προσεπάθου νὰ τὴν ἀναχαίτισω λέγων πρὸς αὐτὴν ὦ πολυπαθῆς μου καρδιά, στήθι, στήθι· δὲν ἀρκεῖ ὅπως ἀρέσῃ τις εἰς μίαν οὐράνιον ὠραιότητα, νὰ ἦν ἐμπαθῶς ἐρωτευμένος... ἀλλ' ἡ μικρά... ἡ μάλλον εἰπεῖν ἡ μεγάλη παραφορὰ τῆς καρδίας μοι ἀπεκρίνετο πάντοτε ὀδηγοῦσά με παντὶ σθένει πρὸς ὑμᾶς, ὡς ἂν αὐτὴ ἦτο σιδήρος καὶ τὸ Διαβολοχώριον μαγνήτης. Ἡ καρδιά μου, λέγω, μοι ἀπεκρίνετο, θάρρει, ἱππῶτα, τρυφερὸς καὶ ἀνδρεῖος ὅπως εἶσαι, ἐκ τοῦ ἔρωτος τὸν ὁποῖον αἰσθάνεσαι, θέλει ἀναγεννηθῆ ἔρωτος τὸν ὁποῖον θὰ αἰσθανθῶσιν... Ἄλλὰ, σύγγνωθι ὦ δέσποινα, ἡ γλώσσα τοῦ ἔρωτός μου μοι φαίνεται λίαν τολμηρά... καὶ ἴσως ἡ τόλμη αὐτῆ σὰς βιάσει νὰ γελάσητε ἐκ νέου...

— Ὅχι, κύριε, ὄχι, ἡ παρουσίᾳ σας μὲ φαιδρύνει τοσοῦτον, ἐπειδὴ ὁμοιάζετε πρὸς... χὰ! χὰ! χὰ! κατὰ τρόπον παραδοξὸν πρὸς τὸν δεύτερόν μου σύζυγον. Ἐχετε ἀπολύτως τὴν αὐτὴν βίνα, χὰ! χὰ! χὰ! καὶ ὅτε σὰς εἶδον εἰσερχόμενον, ἐνόμισα ὅτι εἶδον φάντασμα χὰ! χὰ! χὰ! τὸ ὁποῖον ἤρχετο νὰ μοῦ ἐλέγξῃ χὰ! χὰ! χὰ! τὸ σκληρὸν του τέλος χὰ... χὰ...

Και οί καγχασμοί τῆς Ἀγγελικῆς ἐδιπλασιάσθησαν.

Ὁ ἰππότης δὲν ἠγόοι τὰς πράξεις, ἀ; ἀπέδιδον εἰς τὴν Λάμιαν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κρύψῃ τὴν βαθεῖαν ἐκπληξίν του ὅτε ἤκουσε τὴν νεκρὰν καὶ ὠραία γυναικα ἐκείνην ὁμολογοῦσαν μετὰ τοσοῦτον ἀνεπίστου τόλμης τὴν ἀνθρωποκτονίαν τῆς.

Ἐν τούτοις ὁ ἰππότης ἀνέλαβε τὴν συνήθη ἀταραξίαν του καὶ ἀπεκρίθη φιλαρέσκως.

— Εὐτυχῆς, ὦ δέσποινα, λογιζομαι, διότι σὰς ἐνθυμίζω ἕνα τῶν προκεκοιμημένων συζύγων σας καὶ διὰ τῆς παρουσίας μου διεγείρω ἐν ὑμῖν μίαν ἀνάμνησιν, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦνε αὕτη. Ἰππότης ὅμως καὶ ἄλλαι ὁμοιότητες, προσέθηκεν ὁ ἰππότης φιλαρέσκως, τὰς ὁποίας ἐπεθύμουν νὰ ἔχω μετὰ τοῦ θανόντος... οὐ ἡ μνήμη σὰς φαιδρύνει τόσον...

— Τουτέστι θέλετε νὰ με νυμφευθῆτε; ἠρώτησεν ἡ Λάμια.

Εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἐρώτησιν, ὁ ἰππότης ἔμεινε κατάπληκτος.

Ἡ Ἀγγελικὴ ἐξηκολούθησε.

— Τὸ ἐπερίμενον. Ὁ Ψυχραπάχτης, τὸν ὅποιον κατὰ συγκοπὴν ὀνομάζω μικρόν μου Ἀρπάχτην, με εἰδοποίησε περὶ τῶν καλῶν ὑπὲρ ἐμοῦ διαθέσεών σας. Ἡθέλησεν ἴσως νὰ μοὶ προξενήσῃ αἰφνιδίαν χαρὰν; προσέθηκε ἡ χήρα παρατηροῦσα ἐρωτοτρόπως τὸν ἰππότην.

Ὁ Κρουστιλλάκ ἔβαιεν ἀπὸ ἐκπληξέως εἰς ἐκπληξίν.

— Πῶς! ἀνέκραξεν, ὁ κυνηγός, δέσποινα...

— Ὅτι ἤλλατε ἐπίτηδες ἐκ Γαλλίας διὰ νὰ με νυμφευθῆτε, εἶνε ἀληθές; Ὁμιλεῖτε εἰλικρινῶς καὶ μὴ θελήσητε νὰ με ἀπατήσητε. Ἐν πρώτοις μάθετε ὅτι δὲν ἀγαπῶ τὰς ἐναντιότητάς καὶ σὰς εἰδοποιῶ ὅτι ἂν βάλω εἰς τὸν νοῦν μου ὅτι θὰ γείνητε σύζυγός μου... θὰ γείνητε.

— Ἦ δέσποινα, μὴ με ἐκλάβητε, καθικετεύω, δι' ἕνα ἀνόητον... δι' ἕνα εὐήθη... δι' ἕνα βλάκα... Ἄν μένω ἄφωνος... αἰτία εἶνε ἡ συγκίνησις... ἡ ταραχὴ... Καὶ ὁ Κρουστιλλάκ περτήρει περὶ αὐτοῦ ὡς διὰ νὰ πεισθῇ ὅτι δὲν ἔβλεπον ὄνειρόν τι. Ὁ διάβολος νὰ μ' ἐπάρη, δέσποινα, ἂν ἐπερίμενον τοιαύτην ὑποδοχὴν!

— Ἐ, Θεέ μου! ἀ; λείψωσιν αἱ τοσαῦται ὑπεκφυγαί, ὑπέλαβεν ἡ χήρα, μοὶ εἶπον ὅτι ἠθέλητε νὰ με νυμφευθῆτε, εἶνε ἀληθές;

— Τόσον ἀληθές ὅσον ὅτι εἴσθε ἡ ὠραιότερα

γυνή, ἐξ ὧν ποτε ἀπάντησα! ἀνέκραξεν ὀρμητικῶς ὁ ἰππότης φέρων τὴν χεῖρα πρὸς τὴν καρδίαν.

— Ἀληθινά; ἀληθινὰ ἀπεφασίσατε νὰ με νυμφευθῆτε; ἀνέκραξεν ἡ μικρὰ χήρα κροτοῦσα περιχαρῶς τὰς χεῖρας.

— Εἶμαι τοσοῦτον ἀποφασισμένος, ὦ ἀξιολάτρευτος χήρα, ὥστε ὁ μόνος μου φόβος εἶνε ἤδη μήπως δὲν ἴδω πραγματοποιουμένην τὴν εὐχὴν μου... εὐχὴν διάπυρον... εὐχὴν τιτάνειον... καί... .

— Σιωπήσατε δὲ, εἶπεν ἡ Λάμια διακόπτουσα τὸν ἰππότην μετὰ παιδικῆς ζωηρότητος... Τί χρησιμεύουν αὐτοὶ οἱ λόγοι... Μοῦ ζητεῖτε τὴν χεῖρα μου... πῶς νὰ σὰς τὴν ἀρνηθῶ;

— Πῶς, δέσποινα, δύναμαι νὰ πιστεύσω... ὦ ὠραία νησιώτις... πολλοὺς θριάμβους ἔσχον ἐν τῇ ζωῇ μου... ἠγεμονίδες μοὶ ὠμολόγησαν τὸν ἔρωτά των... βασιλίσσας ἐστέναζον ἰδοῦσαι με... ἀλλὰ ποτὲ, ὦ δέσποινα, ποτὲ, δὲν ὑπέστην παρομοίαν συγκίνησιν... Ναί, ὦ πολυθέλητος δέσποινα, δύνασθε νὰ καυχῆσθε, δύνασθε νὰ σεμνόνεσθε ὅτι ἐφίρατε εἰς τὸν κολοφῶνα τὴν ἐκπληξίν, τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μου... Ἐπαναλάβετε ἀκόμη, σὰς καθικετεύω, ἐπαναλάβετε τοὺς γοητευτικούς αὐτοὺς λόγους. Συγκρατήσατε νὰ λάβητε ὡς σύζυγον ἐμὲ τὸν Πολύφημον Κρουστιλλάκ;

— Ὅσονδήποτε καὶ ἂν θέλετε σὰς τὸ ἐπαναλαμβάνω οὐδὲν ἀπλοῦστερον... Ἐννοεῖτε ὅτι πολὺ δυσκολίαν ἔχω διὰ νὰ εὐρω σύζυγον, ὡς μετ' εὐχαριστήσεως δράττομαι τῆς προσφερομένης μοι περιστάσεως.

— Αἴ! δέσποινα, ὑπέλαβε φιλαρέσκως ὁ ἰππότης, καὶ τοὶ κινδυνέων νὰ φανῇ αὐθάδης. Οὐδὲν ἐπιθυμῶ νὰ σὰς ἀντίπω... ἀλλ' ὅχι, ὅχι δὲν θὰ πιστεύσω ποτὲ ὅτι ἔχετε δυσκολίαν νὰ εὐρετε συζύγους... ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἀπὸ τῆς χηρείας σας δὲν ἐλάβετε τοιοῦτον διὰ τὴν δυσκολίαν τῆς ἐκλογῆς, διότι δὲν ἠθέλητε νὰ ἐκλέξητε... ἔχετε πολὺ κκλὸν γυῖστο, εἶπεν αὐθαδῶς ὁ ἰππότης... ἐπεριμένετε...

— Ἐδυνάμην νὰ σὰς ἀπατήσω καὶ νὰ σὰς ἀφήσω νὰ πιστεύετε τοῦτο, ἰππότη, ἀλλὰ εἴσθε πολὺ εἰλικρινῆς καὶ δὲν θέλω νὰ καταχρασθῶ τῆς ἀγθότητός σας... Ὅπως τὴν εὐρισκόμεθα, προσέθηκεν ἡ Ἀγγελικὴ μ' ἠθος χάριεν καὶ ἐμπιστευτικόν, δύναμαι τὰ πάντα νὰ σὰς εἶπω ἀκούσατέ μου λοιπόν. Τὴν πρώτην φορὰν καθ' ἣν ἐνυμφεύ-

θην δὲν εἶχον παρὰ νὰ ἐκλέξω, εἶνε ἀληθές. Ἦ Θεέ μου! οἱ μνηστῆρες ἐπαρουσιάζοντο πολυπληθεῖς, καὶ ἐκλεξα... πολὺ καλὰ ἐκλεξα... Εἰς τὸν δεύτερον γάμον μου δὲν συνέβη ὅμως πλέον τὸ αὐτό... Ἐδίσταζον περὶ τοῦ παραδόξου θανάτου τοῦ πρώτου συζύγου μου, καὶ οἱ μνηστῆρες ἐφαίνοντο πολὺ περισκεμμένοι... Ἐν τούτοις ἐπειδὴ δὲν εἶμαι μωρὰ, δι' ἐρωτοτροπιῶν, ἰλλωπισμῶν, καὶ χαρίτων, ἐπέτυχα νὰ καμακιάσω δεύτερον σύζυγον... Φεῦ! Θεέ, διὰ τὸν τρίτον δὲν ἔχετε ἰδεῖν τί κόπους ὑπέφερα... Ἦτον ἀπελπισία...

— Ἦ! δέσποινα, διὰ τί νὰ μὴ ἦμαι ἐγὼ τότε;...

— Βέβαια... ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἦσθε... Ἀφοῦ ἐδίστασαν διὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου συζύγου μου, φαντάσθητε τί εἶπον περὶ τοῦ δευτέρου;... Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ δυσπιστῶσι δι' ἐμὲ, προσέθηκεν ἡ χήρα σεῖουσα τὴν μικρὰν κεφαλὴν τῆς με ἐκφρασιν σφοδρῆς μελαγχολίας. Τί τὰ θέλετε; ὁ κόσμος εἶνε κακός... οἱ ἄνθρωποι παράδοξοι...

— Ὁ κόσμος εἶνε ἀνόητος, ὁ κόσμος εἶνε μωρός, ἐγώ τῆς, ἀνέκραξεν ὁ Κρουστιλλάκ, πλήρης οἴκτου πρὸς τὸ θῦμα ἐκείνο τῆς συκοφαντίας. Οἱ ἄνθρωποι εἶνε φθῦλοι καὶ μηδαινοί, ὅταν πιστεύωσιν εἰς ὅ,τι τύχη.

— Αὐτὸ εἶνε ἀληθές... σεῖς δὲν εἴσθε τοιοῦτοι, φίλε...

— Μὲ ὀνομάζει φίλον... εἶπεν ὁ Κρουστιλλάκ πλήρης χαρᾶς καὶ προσέθηκεν — Ὅχι, βέβαια, ὅχι ἐγὼ δὲν εἶμαι τοιοῦτος...

— Ὅποια διαφορὰ μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἐκείνων, εἶπεν ἡ χήρα... Ἐννοεῖτε λοιπὸν μετὰ πόσης χαρᾶς δέχομαι τὴν πρότασίν σας.

— Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ὑπερέβην πᾶν ὄριον δυνάτης εὐδαιμονίας, ὦ δέσποινα.

— Ναί, καὶ μετὰ χαρᾶς τὴν δέχομαι, προσέθηκεν ἡ χήρα μετὰ γοητευτικῆς μειδιήματος, καὶ ῥίπτουσα βλέμμα εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἰππότην. Σὰς βεβαιῶ μετὰ χαρᾶς, διότι εἴσθε τόσον εὐκόλος, τόσον ἀγαθός... ὡςτε συλλογίζομαι πῶς θὰ δυνηθῶ νὰ σὰς ἀντικαταστήσω, φίλε μου;

— Νὰ με ἀντικαταστήσητε;

— Ναί... κατόπιν ὑμῶν, φίλε.

— Κατόπιν ἐμοῦ, δέσποινα;

— Ἀλλὰ βέβαια κατόπιν ὑμῶν.

— Δέσποινα δὲν σὰς ἐννοῶ... δὲν θέλω νὰ σὰς ἐννοήσω.

— Ἀλλ' αὐτὸ εἶνε ἀπλοῦστατον... πῶς θέλετε νὰ δυνηθῶ νὰ εὐρω τινὰ, ὅστις νὰ νυμφευθῆται τόσον εὐκόλα ὅσον ὑμεῖς; ὦ! ὅχι, ὅχι, οἱ ἄνδρες, καθὼς σεῖς, εἶνε σπάνιοι...

— Πῶς, δέσποινα, μετ' ἐμὲ, ἀνέκραξεν ὁ Κρουστιλλάκ ἐκπλαγείς, σκέπτεσθε ἀπὸ τὴν ἀπὸ τοῦ διαδόχου μου;

— Ναί, φίλε, καί, ἀπεκρίθη ἡ χήρα με μικρὰν αἰσθηματικὴν χειρονομίαν. Ναί... διότι ὅταν δὲν θὰ ὑπάρχητε πλέον, πρέπει νὰ ζητήσω καὶ πάλιν... νὰ εὐρω πέμπτου συζύγου... Ἰδοῦ λοιπὸν ἡ δυσκολία μου, πόσας προλήψεις ἔχω πάλιν νὰ ὑπερνηκῶ... ἴσως καὶ δὲν ἐπιτύχω... Φαντασθῆτε λοιπὸν, τετάρτην φορὰν χήρα αὐτὸ σεῖς τὸ λησμονεῖτε καὶ ὅμως θὰ γείνη ἀληθές. Μετ' ὑμᾶς θὰ ἦμαι τετάρτην φορὰν χήρα.

— Δὲν τὸ λησμονῶ διόλου, εἶπεν ὁ Γασκόνο; μετὰ μικρᾶς ψυχρότητος καὶ ἀρχίζων νὰ συλλογίζεται μὴ ὀμιλῇ πρὸς παράφρονα, δὲν λησμονῶ ὅτι ἂν λάβω τὴν τιμὴν νὰ σὰς νυμφευθῶ, θὰ μείνητε χήρα τετάρτην φορὰν, ἂν μὲ χάσητε... μόνον μοὶ φαίνεται ὅτι πολὺ βραχὺν ὀρίζετε τὸν χρόνον τῆς εὐτυχίας μου.

— Φεῦ! καί, φίλε, εἶπεν ἡ χήρα με τόνον περιπαθῆ... ἐν ἔτος... καὶ ἐν ἔτος... εἶνε πολὺ βραχὺ... Ἐν ἔτος παύρηται τοσοῦτον συντόμως, ὅταν ἀγαπᾶ τις, προσέθηκε ῥίπτουσα πρὸς αὐτὸν ἀληθῆς θανάτου βλέμμα.

— Ἐν ἔτος, δέσποινα ἐν ἔτος! ἀνέκραξεν ὁ ἰππότης ἀλλὰ πάραυτα σκεφθεὶς ὅτι πιθανὸν ὑπὸ τοὺς λόγους ἐκείνους τῆς Λάμιαις νὰ κρύπτηται παγίς διὰ νὰ δοκιμασθῇ τὸ θάρρος του, ἀνέκραξε με ὕψος ἰπποτικόν,

— Δοιπὸν, ἔστω! ἀ; ἦνε ἡ εὐδαιμονία μου ἐνὸς ἔτους, μιᾶς ἡμέρας, μιᾶς ὥρας, μιᾶς στιγμῆς, ἀδιάφορον. Καταφρονῶ τὰ πάντα, ἀρκεῖ νὰ ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι ἦμην τόσον εὐτυχῆς ὡςτε ἐπέτυχον τὴν χεῖρά σας.

— Εἴσθε ἀληθῆς ἰππότης, εἶπεν ἡ χήρα ἐλευθεῖα, δὲν ἐπερίμενον ὀλιγώτερον ἀπὸ σὰς, αὐτὸ ἐννοεῖται μόνον θὰ εἰδοποιήσω διὰ τὸν τύπον τὸν Ἀρπάχτην μου... διότι εἴτε ὑπανδρευμένη εἴτε ὅχι, ἐννοεῖται, θὰ ἦμαι δι' αὐτὸν ὅ,τι ἦμην.

— Ἀλλὰ, δέσποινα, εἶπεν ὁ Κρουστιλλάκ κᾶπως τεταραγμένος, μοὶ εἶνε ἐπιτετραμμένον... ἦγουν ἂν δὲν ἐφαίνοντο ἀδιάκριτος... ἤθελον νὰ σὰς ἐρωτήσω, τί εἴσθε εἰς αὐτὸν τὸν κυνηγὸν τῶν ταύρων... καὶ ὅποια εἶνε ἡ παρ' ὑμῖν θέσις του... Ἡ μάλλον θέλετε νὰ μοὶ εἴπητε ἕνεκα

τινος σχέσεως νομίζετε ότι πρέπει να τῷ ἀποκαλύπτετε τὰ σχέδιά σας;

— Βέβαια... και εἰς ποῖον θὰ εἶπω αὐτὰ ἐκτὸς ὑμῶν... πλέον... φίλε μου... Σὰς λέγω λοιπὸν ὅτι ὁ Ἀρπάχτης εἶνε εἰς τῶν μάλλον ἀγαπητῶν μου.

Ἐνταῦθα ὁ Κρουστιλλάκ ἔκκρυψε μορφοσμοὶν τῶσα γελοῖον, βήξας δις ἢ τρίς, ὥστε ἡ Ἀγγελικὴ ἐκάγχασε παρατεταμένως.

Ὁ Κρουστιλλάκ πρὸς στιγμὴν ταραχθεὶς ἔκαμε τὴν ἐπομένην σκέψιν.

— Εἶμιτι, τρελὸς! Οὐδὲν ἀπλούστερον. Εἶχε κλίσει τινα πρὸς αὐτὸν τὸν χωριάτην, ἀλλ' ἄμα μὲ εἶδεν ἠγάπησεν ἐμὲ, καὶ θέλει βαθμηθῆν νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ... τὸν δυστυχῆ!... Εἰς αὐτὸ ἔχει δίκαιον... Ἀλλὰ διατί νὰ μοῦ εἶπῃ ὅτι μετὰ ἐν ἔτος πρέπει νὰ κοπιᾷσῃ διὰ νὰ μοῦ εὐρῆ διάδοχον...

— Α! ἰδοὺ ὁ μικρὸς μου Ἀρπάχτης, εἶπεν ἡ χήρα, ὅς τῷ εἶπωμεν τὰ σχέδιά μας καὶ ἔπειτα ὅς ὑπάγωμεν νὰ δειπνήσωμεν ὡς τρεῖς φίλοι.

— Ἀδιάφορον, εἶπεν ὁ Κρουστιλλάκ καθ' ἑαυτὸν βλέπων τὸν Ἀρπάχτην εἰσερχόμενον... Αὐτὴ εἶνε μία μικρὰ γυνὴ ὅπως διόλου ἰδιότροπος.

Η΄.

Τὸ δεῖπνον.

Ὅτε ὁ κυνηγὸς εἰσηλθεν, ὁ ἵππότης τὸν ἀνεγνώρισεν μετὰ κόπου.

Ὁ Ψυχαρπάχτης εἶχεν ἐκδοθῆ τὰ κυνηγετικά του ἱμάτια καὶ ἔφερε πολυτελῆς μεταξίνον ἱμάτιον χρώματος λευκοῦ καὶ πρασίνου. Ὁ μαῦρος πώγων του διαγράφετο ἐπὶ ἐσωκαρδίου θαυμασίας λευκότητος, ἡ κόμη του ἔπιπτε βροστρυχλὸν ἐπὶ τῶν ὤμων του καὶ κνημίδες μεταξίνοι λεπτὰ μετὰ σινδάλιων ἐξ ἐπιπόρου ἐκόσμου τούτους πόδας του.

Εἰς τὴν θέαν τοῦ οὐ-τω μεταμορφωμένου καὶ σχεδὸν ἀγνωρίστου κυνηγοῦ, μὲ ὄλον τὸν σκληρὸν χαρακτήρα, ὃν ὁ πυκνὸς πώγων του εἶδεν εἰς τὴν φυσιογνωμίαν του, ὁ ἵππότης εἶπε καθ' ἑαυτὸν,

— Ἐπεθύμουν πολὺ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶχεν ἀνθρωπινωτέραν μορφήν, διότι εἶνε πολὺ ταπεινωτικὸν εἰς τὸν πολυσημὸν Κρουστιλλάκ νὰ θριαμβώσῃ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἀντιπάλου... τόσον ἀσχήμου!... Αὐτὸν τὸν Νεμρώδ δὲν τὸν φοβοῦμαι, ἀλλὰ βλέπω ὅτι ἡ Λάμια ἔχει ἀλλοκότους ἰδιαιτησίας... ἴσως θέλει νὰ τὸν ἀποπέμψῃ παρυσία μου... Τί νὰ γείνη; δὲν πρέπει πάλιν

κάνει νὰ καταχρᾷται τῶν προτερημάτων του διὰ νὰ ἐξευτελίξῃ ὅπως διόλου ἕνα δυστυχῆ ἀντίζηλον... διότι ὅπως καὶ ἐν ἔχῃ, ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἄνθρωπος... Ὁ δυστυχὴς κυνηγὸς θὰ εὐρεθῆ εἰς δεινὴν θέσιν... Ἀλλ' ὅς κρατηθῶ καλῶς, καὶ ὅς ἀποδείξω εἰς τὴν Λάμιαν ὅτι ἐγὼ δὲν ὁμοιάζω μὲ τὸν καθένα καὶ δὲν φοβοῦμαι νὰ ἀποθάνω καθὼς ἐκεῖνοι.

Ταύτας τὰς σκέψεις ἐτελείωνεν ὁ ἵππότης, ὅταν ἡ νεκρὰ χήρα δεικνύουσα εἰς τὸν κυνηγὸν διὰ θριαμβευτικοῦ σημείου τῆς κεφαλῆς τὸν τυχοδιώκτην τῷ εἶπε — Λοιπὸν, ὁ κύριος ἵππότης ζητεῖ τὴν χεῖρά μου!... Βλέπετε ὅτι εἶχετε ἄδικον ὅταν μοῦ ἔλεγες ὅτι δὲν θὰ εὐρισκόν τέταρτον σύζυγον; Ἐννοεῖς λοιπὸν πόσον γρήγορα ἔστρεψα νὰ δεχθῶ τὴν πρότασιν τοῦ ἵππότου, διότι, νὰ εἶποῦμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἦτο περίστασις νὰ τὴν ἀρῆσω νὰ διαφύγῃ.

Ὁ κυνηγὸς δὲν ἀπεκρίθη ἀμέσως.

Ὁ Κρουστιλλάκ ἔφερε τὴν χεῖρα εἰς τὴν λαθὴν τοῦ ξίφους διὰ νὰ μὴ τύχῃ ἀνέτοιμος εἰάν ὁ κυνηγὸς καταλαμβανόμενος ὑπὸ ἀπελπισίας, ἐτόλμα νὰ προθῆ εἰς βίαια μέτρα κατ' αὐτοῦ. Ὅποια ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς τοῦ τυχοδιώκτη, ὅταν ἤκουεν τὸν Ψυχαρπάχτην ἀποκρινόμενον μετὰ τῆς μεγαλειτέρας ἀταραξίας,

— Σοῦ εἶπα πάντοτε, ὡραία μου, ὅτι σοῦ εἶπε καὶ ὁ σύντροφος Ἀνεμοστρόβιλος. Ἰπανδρεύσου... διάβολε... ὑπανδρεύσου ἂν εὐρῆς εὐκαιρίαν. Διὰ σέ, οἱ σύζυγοι εἶνε σπάνιοι, διότι δὲν γνωρίζουν τί τοὺς κάμνεις, ἠξέουρον ὅμως ὅτι δὲν σοῦ βραστοῦν πολὺ... Εγὼ πολὺ ἀμφιβάλλω ἀκόμη διὰ τὸν γάμον σου, διότι καὶ ἄλλοτε σέ εἶδον νὰ κάμῃς μὲ τὰ λευκὰ χερσάκια σου κάτι...

— Ὡ! τὸν φλύαρον... εἶπεν ἡ Ἀγγελικὴ ἀπειλοῦσα τὸν κυνηγὸν μὲ τὸ ἄκρον τοῦ μικροῦ δακτύλου τῆς.

— Τέλος λέγω ἀλήθειαν, ἡ ὄχι; ἠρώτησεν ὁ κυνηγὸς. — Ὅποῖον εἶνε τὸ μυστικὸν τῆς φαιάς ἐκείνης κόνας, ἐκ τῆς ὁποίας ἔδωσα ὀλίγην εἰς τὸν ὑπρέτην μου, ἐκεῖνον ὅπου ἔφαγον ἔπειτα οἱ κύνας; Τί καταχθόνιος σκευασίς ἦτον ἐκεῖνη;

— Πῶς, ὦ δέσποινα, ἡ φαιὰ ἐκεῖνη κόνης, ἠρώτησεν ὁ Κρουστιλλάκ, εἶνε δυνατὸν νὰ μάθωμεν τὰς θαυματουργικὰς ιδιότητάς τῆς;

— Ὡ! τὸν ἀδιάκριτον, ἀνέκραξεν ἡ Ἀγγελικὴ παρατηροῦσα τὸν κυνηγὸν μὲ ὕφος ὀργίλον. Ὁ Κ. ἵππότης θὰ μὲ ἐκλάβῃ ὡς παιδίον, ὅταν μάθῃ...

— Μὴ φοβῆσθε περὶ τούτου τίποτε, ὦ δέσποινα

να, εἶπεν ὁ Κρουστιλλάκ, τοῦναντίον θὰ χαρῶ πολὺ ὅταν λάβω δείγματα τῆς παιδικῆς ἀφελείας σας. Λοιπὸν, ἀξιότιμε Νεμρώδ... ἡ φαιὰ αὐτὴ κόνης;...

— Τῷ ὄντι, θὰ μείνω κατεντροπιασμένη, εἶπεν ἡ Ἀγγελικὴ νέουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς μὲ θελκτικώτατον μορφοσμόν.

— Φαντάσου λοιπὸν, ὑπέλαβεν ὁ κυνηγὸς, ὅτι μικρὰν μόνον δόσιν τῆς κόνας ταύτης ἐντὸς ποτηρίου οἶνοπνεύματος ἔδωσα εἰς τὸν ὑπρέτην μου...

— Καὶ ἔπειτα; εἶπεν ὁ Κρουστιλλάκ μετὰ περιεργείας.

— Ἐπειτα ἐπὶ δύο ἡμέρας κατελήφθη ἀπὸ τόσον ἰλαρότητα, ὥστε ἐγέλα ἀπὸ τὸ πρῶτὸ μέλαι τῆς ἐσπέρας καὶ ἀπὸ τῆς ἐσπέρας, ἕως τὸ πρῶτ.

— Ἔως ἐδῶ, εἶπεν ὁ Κρουστιλλάκ, δὲν βλέπω κἀνὲν μετὰ ἄλλον κακόν.

— Ἀλλὰ μὴ νομίσης, εἶπεν ὁ κυνηγὸς, ὅτι αὐτὸ τὸν εὐχαριστοῦσιν ἐξ ἐναντίας ἔπασχε καθὼς εἰς κολασμένους, οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξήρχοντο ἀπὸ τὴν κεφαλὴν του, καὶ ἔλεγε, μ' ὄλον ὅτι ἐγέλα, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸν κόσμον βάσανος μεγαλειτέρα τῆς ἰδικῆς του... Τὴν τρίτην ἡμέραν, οἱ πόνοι του ἦσαν τόσον μεγάλοι, ὥστε ἔπασεν ὡς ἐν ἀδυναμία, καὶ τότε δὲ ἠσθάνθη τὴν ἐπιβροχὴν τῆς κόνας... Δὲν θὰ ἐκπλαγῆς δὲ ὅταν μάθῃς ὅτι καὶ ὁ δεῦτερος σύζυγος τῆς κυρίας ἦτο ὡσάν τὸν ὑπρέτην μου περιχαρῆς, καὶ ὅτι ἀπέθανε γελῶν.

— Ὡ! θεέ μου! νὰ μὴν εἰμπορῆ κάνας; νὰ κάμῃ καὶ καμμίαν ἀστείότητα, χωρὶς νὰ μὴ τὸν γελάσων, εἶπεν ἡ Ἀγγελικὴ πηδῶσα ἐπὶ τῆς ἔδρας τῆς ὡς μικρὰ ἰδιότροπος κόρη.

— Ὅριστε δά! ὀνομάζει ἀστείότητα αὐτὸ, εἶπεν ὁ κυνηγὸς... Χάρις εἰς τὴν κόνην τῆς κυρίας, ὁ δεῦτερος σύζυγός τῆς ἐγελοῦσε τόσον ὥστε τὸ αἶμά του ἤρχετο ἀπὸ τὴν μύτην, ἀπὸ τὰ μάτια καὶ ἀπὸ τὰ αὐτιά... Ἀλλ' ὅσον διὰ νὰ γελά, ἐγέλα ὡς νὰ ἐβλεπε τὸ γελοιωδέστερον πρᾶγμα τοῦ κόσμου... τὸ ὅποιον δὲν τὸν ἐπόδιζε νὰ λέγῃ καθὼς καὶ ὁ ὑπρέτης μου, ὅτι ἐπροτίμα καλλίτερον νὰ τὸν ἔκαον ὀλίγον κατ' ὀλίγον παρ' αὐτὴν τὴν βάσανον ὅπου εἶχεν... ὥστε ἀπέθανε γελῶν ὡς χάχας καὶ βλασφημιῶν ὡσάν ἕνας κολασμένος.

— Α! πολὺ ἐπροχώρησες, εἶπεν ἡ Λάμια, ὑψοῦσα τοὺς ὄμους. Ἐπειτα πλησίασασα εἰς τὸ

ὡτίον τοῦ Γασκόπου, τῷ εἶπεν ὁ ἕσος ἡσυχος καὶ ἔχασα τὴν συνταγὴν τῆς κόνας ἐκείνης.

Ὁ ἵππότης ἤθελε νὰ γελάσῃ, καὶ ἐμόρφασε μορφοσμοὶν ἀπαίσιοι. Ἀνεχώρησεν ἐκ Γαλλίας καθ' ἣν στιγμὴν τὰ δηλητήρια ὑπῆρχον ἐν μεγάλῃ χρήσει καὶ δι' ἄλλο δὲν ἦκούε τις νὰ γίνεταί λόγος παρὰ διὰ τὴν κόνην τῆς διαδοχῆς, τὴν κόνην τῶν γηρατειῶν, τὴν κόνην τῆς χηρείας κ.λ. ἦσαν δὲ γνωστὰ καὶ τὰ ὀνόματά τινων φαρμακευτικῶν ὥστε ἡ κόνη τῆς παιδρότητας τῆς Λάμιας ἐδύνατο νὰ γεννήσῃ πενήτους σκέψεις εἰς τὸν ἵππότην. Ἐίπας λοιπὸν βλέμμα δυσπιστίας πρὸς τὴν Ἀγγελικὴν εἶπε καθ' ἑαυτὸν. Καὶ ἡ γυνὴ αὕτη ἀναμιγνύεται εἰς τὴν χηρείαν καὶ τὴν φαρμακευτικὴν! ἀλλ' ἡ διήγησις εἶνε τάχα ἀληθής;

— Τί ἔχεις ἀδελφέ; εἶπεν ὁ κυνηγὸς ἐκπλαγείς διὰ τὴν σιγὴν τοῦ ἵππότου.

— Βλέπετε, μοῦ τὸν δυσηρέστησες! εἶπεν ἡ χήρα.

— Ὄχι, κυρία, ὄχι... εἶπεν ὁ Κρουστιλλάκ, ἀλλ' ἐσυλλογιζόμην πόσον ὠραῖον πρᾶγμα θὰ ἦνε νὰ ἀποθάνῃ τις γελῶν.

— Μὰ τὴν πίστιν μου, ἔχεις δίκαιον, ἀδελφέ... διότι καλλίτερον εἶνε ν' ἀποθάνῃ τις μὲ τὰ γέλοια... παρὰ καθὼς ἀπέθανεν ὁ τρίτος σύζυγος... καὶ ὁ κυνηγὸς ἔκαμε κίνημα τρόμου.

— Φαίνεται ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ ἦτο πλέον σπουδαῖος ἀπὸ τοῦ ἄλλου, εἶπεν ὁ Κρουστιλλάκ θέλων νὰ δείξῃ ἀδιαφορίαν.

— Αὐτὴν τὴν ἱστορίαν, ἀδελφέ, δὲν σοῦ τὴν διηγοῦμαι, ἐπειδὴ θὰ φοβηθῆς.

— Εγὼ νὰ φοβηθῶ; Καὶ ὁ Γασκόνος ὕψωσε τοὺς ὄμους.

Ἡ Λάμια ἔσκυψε καὶ εἶπεν εἰς τὸ οὖς τοῦ Γασκόπου.

— Ἀφήστε τον, φίλε μου, νὰ σὰς τὴν διηγήθῃ... αὐτὴ ἡ ἱστορία ἀξίζει τὸν κόπον... Ἐγὼ θὰ σοῦ διηρθῶσω τὸν Ψυχαρπάχτην.

Καὶ στραφεῖσα πρὸς τὸν κυνηγὸν εἶπε.

— Λοιπὸν! διηγήσου τὴν, γρήγορα... μὴ διακόπτῃς... Βλέπετε ὅτι ὁ ἵππότης σὲ ἀκούει μὲ μεγάλην προσοχὴν... Λέγε, δὲν θέλω νὰ πιάσῃ, καθὼς λέγουσιν, τὴν γάταν ἀπ' τὰ νύχια.

— Ἦγουν θέλεις νὰ εἰπῆς τὴν τίγριν ἀπ' τὰ νύχια, ὑπέλαβε μειδιῶν ὁ κυνηγὸς. Λοιπὸν, εὐγενέστατέ μου, εἶπε πρὸς τὸν Κρουστιλλάκ, φαντάσθητε ὅτι ὁ τρίτος αὐτὸς σύζυγος ἦτον εἰς νεὸς τριάκοντα ἔξ ἑτῶν, ὠραῖος καὶ ἰσπανὸς τὸ γέ-

νος . . . τὸν ἐβαλαμώσαμεν εἰς τὴν Ἀβάναν.

— Ἀλλά, θεέ μου, λέγε γρηγορότερα, Ψυχαρπάχτη, ὁ ἵπποτης εἶνε ἀνυπόμονος.

— Αὐτὸς δὲν ἔφαγε κόνιν, ὑπέλαθεν ὁ κυνηγός, ἀλλὰ μίαν σταλαγματίαν . . . μίαν μόνην σταλαγματίαν ἐνὸς πρασίνου ὑγροῦ, τὸ ὅποιον περιείχετο εἰς τὴν ὠραιότεραν φιαλίδα, τὴν ὁποίαν εἶδά ποτε ἐπὶ ζωῆς μου, διότι ἦτο ἀπὸ ἐν βουβουίνιον ἐσκαμμένον.

— Καὶ βέβαια, εἶπεν ἡ Ἀγγελικὴ, διότι τὴν δύναμιν ἔχει τὸ ὑγρὸν ἐκεῖνο, ὥστε εἰμπορεῖ νὰ σπᾶσῃ πᾶσαν φιάλην ἢ ὁποία δὲν εἶνε ἀπὸ βουβουίνιον ἢ ἀδάμαντα.

— Ἐκ τούτου καταλαμβάνεις, ἵπποτα, τί εὐχαρίστησιν αὐτὸ τὸ ποτὸν θὰ ἐπροξένησεν εἰς τὸν τρίτον σύζυγόν μας. Μήτε πολὺ τρυφερός, μήτε πολὺ εὐαίσθητος εἶμαι . . . καὶ ὅμως δὲν εἰμπορεῖ κἀνεὶς νὰ βλέπῃ ἀπαθῶς ἓνα ἄνθρωπον μὲ ὀφθαλμοὺς πρασινόχρους, φωτοβόλους καὶ τὸσον ἀπεσυρομένους μέσα, ὥστε ἐνόμιζες ὅτι ἦσαν εἰς ὑπόγειον.

— Τοῦτο, εἶπεν ὁ Κρουστιλλάκ, προσπαθῶν νὰ καθέξῃ τὴν φρίκην, κατὰ πρώτην μόνον ἔποψιν δύναται νὰ φανῇ παράδοξον.

— Αὐτὸ δὲν εἶνε τίποτε ἀκόμη, φίλε . . . Ἄκουσε τὴν συνέχειαν, εἶπε χαμηλοφώνως ἡ χήρα μὲ ἦθος μεγάλης εὐχαριστήσεως. Ὁ κυνηγὸς ἐξηκολούθησεν.

— Αὐτὸ δὲν ἦτο τίποτε, διότι ὁ δυστυχεὺς ἐκεῖνος ἐκ φύσεως εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀκτινοβόλους, ἀλλ' ὅταν ἡ εὐγένειά τῆς ἐδέχετο ἐμὲ καὶ τὸν Ἀνεμοστρόβιλον, τότε τὸ πρᾶγμα ἦτο φρικτόν. Ἐβρεχεν ἐν πτερὸν εἰς τὴν φιαλίδα ἐκείνην καὶ προσκαλοῦσα τὸν Ἰσπανόν, τοῦ ἐχρωμάτιζε μὲ τὸ πτερὸν τὰς ὀφρῦς . . . Τότε δὲ νὰ τὸν ἐβλεπες . . . ἔλεγες ὅτι ἀπὸ τὰς ὀφρῦς του ἐξήρχοντο χιλιάδες σπινθήρων. Οἱ ἀποσυρόμενοι πρὸς τὸ κρανίον καὶ πρασινόχρους ὀφθαλμοὶ του προέβχινον . . . προέβχινον . . . κυλιόμενοι εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν ὡς δύο φωτειναὶ σφαῖραι, καὶ ἔρριπτον λάμπειν τοσοῦτον ζωηρὰ καὶ τοσοῦτον διαρκεῖς ὥστε ἐξήρχοντο νὰ φωτίσωσιν ἐν συμπίσει, ἐνῶ ὁ ἀποθνήσκων ἴσχυτο ὀρθὸς καὶ ἀκίνητος ὡς ἀγάλμα καὶ λέγων μὲ μίαν φωνὴν θλιβεράν. — Ὁ μυαλός μου διαλύεται διὰ νὰ θρέψῃ τοὺς λύχνους τῶν ὀφθαλμῶν μου, τοὺς λύχνους τῶν ὀφθαλμῶν μου . . . Τὸ ὅποιον ἀποδεικνύει ὅτι ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος δὲν ἔβλεπε παρὰ πῦρ, εἶπεν ὁ κυνηγὸς γελῶν μὲ τὸν σκληρὸν τοῦτον ἀστεϊσμόν . . . Καὶ

ἐπειδὴ δὲν εἶχε πλέον ἔλαιον, ὁ λύχνος ἐσβουσε καὶ ὁ σύζυγος τῆς εὐγενείας τῆς ὑπῆγε νὰ εὔρη τοὺς προκατόχους του . . . διὰ νὰ σᾶς ἀφήσῃ τὸν τόπον κενόν.

— Ὅ,τι σᾶς λέγει ὁ Ψυχαρπάχτης εἶνε ἀληθές, εἶπεν ἡ Λάμια γελῶσα . . . διότι εἶνε μὲν ἀδιάκριτος, καθὼς βλέπετε, αὐτός . . . ὄχι ὅμως καὶ ψεύστης . . . ὅπως οὔτε καὶ ἐγώ . . . Τί νὰ γείνη, φίλε, ἔχω παραδόξου ἰδιοτροπίας, γελωιώδεις φαντασιοπληξίας, τὸ ἤξείρω . . . ἀλλὰ, θεέ μου! δὲν ἐπιθυμῶ νὰ γείνω καλλιτέρα ἀφ' ὅ,τι εἶμαι . . . Πρὸ παντός, θέλω νὰ ἦμαι ἐλευθέρα καὶ δὲν ἐπιθυμῶ τίποτε νὰ σᾶς κρύψω . . . Ἴσως μοῦ εἰπήτε, διατὶ μόνοι οἱ σύζυγοί μου εἶνε τὰ θύματα τῶν ἰδιοτροπιῶν μου; . . . Διὰ τὸν ἀπλοῦστατον λόγον ὅτι μόνον εἰς αὐτοὺς ἔχω ἐξουσίαν . . . ἀλλὰ καὶ πάλιν τοὺς προειδοποιῶ ἀρχήτερον περὶ τῆς τύχης, ἢ ὁποία τοὺς περιμένει, καὶ δι' αὐτὸ κυρίως τὸσον δυσκόλως ἐγὼ εὐρίσκω σύζυγον. Μὲ τὰς συμφωνίας ταύτας ὁ κόκκινος ἄνθρωπος ὑπογράφει τὸ συμβόλαιόν μου, καὶ ὅταν τὸ συμβόλαιόν μου ὑπογραφή μετ' αὐτοῦ ἀποκτῇ ἰδιότητα θαυμασίαν καὶ μυστηριώδη. Φεῦ! . . . φίλε . . . εἶθε νὰ ὑπογράψῃ καὶ τὸ ἰδικόν μας . . . Ἐγὼ κατὰ νοῦν δύο σκευασίας ἐμπρὸς τῶν ὁποίων εἶνε μηδὲν αἰ ἄλλαι καὶ τῶν ὁποίων περιμένω ἀνυπομόνως νὰ ἴδω τὰ μαγικὰ ἀποτελέσματα.

Ἀπὸ τίνος χρόνου ὁ Κρουστιλλάκ ἠσθάνετο αἰσθημάτα παράδοξου, τὰ ὁποία ἀπέδιδεν εἰς τὰς συνεπειὰς τοῦ κόπου τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ἀγρυπνίας ἦσαν ταῦτα εἶδος χαυνώσεως τοῦ νοῦς, ἢ τις τοῦ ἀφήρει σχεδὸν τὴν δύναμιν νὰ καταπολεμήσῃ διὰ λογικῶν ἐπιχειρημάτων τὰς παραδόξους διηγήσεις τῆς χήρας καὶ τοῦ κυνηγοῦ. Καὶ χωρὶς νὰ πιστεύῃ εἰς τὰς μυθώδεις αὐτὰς ἐπινοήσεις ἐφοβεῖτο ὡς φοβεῖται τις βλέπων ὄνειρα τρομακτικά.

Ὁ ἵπποτης δὲν ἐγνώριζεν ἂν ἐγρηγόρει ἢ ἂν ὑπνωττε, καὶ ἐθεώρει ἀλληλοδιαδόχως τὸν κυνηγὸν καὶ τὴν Λάμιαν μὲ ὕφος καταπεπληγμένον καὶ ἐννεόν. Ἐν ταῦτοις αἰσχυρθεῖς διὰ τὴν εὐπιστίαν αὐτοῦ, ἠγέρθη αἰφνιδίως καὶ ἐβάδισεν ἐπὶ τινα χρόνον μετ' ἀγωνίας, ὡς ἐὰν ἡ κίνησις ὤφειλε νὰ διασκεδάσῃ τὴν χαύνωσιν ὑφ' ἧς κατείχετο.

Ὁ Κρουστιλλάκ δὲν ἤθελε νὰ θεωρηθῇ ὡς παίγνιον εἰς τοὺς δύο ἐκείνους, καὶ ἐλυπεῖτο σχεδὸν διότι ἀνέλαθεν ἀφρόνως τὴν παράλογον ταύτην ἐκστρατείαν. Εἶπε λοιπὸν ἀποφασιστικῶς πρὸς τὴν Λάμιαν,

— Ἀφήσετε αὐτὰ! θέλετε νὰ γελάσητε, κυρία, ἀλλὰ μὴ σᾶς μέλλῃ, καὶ ἐννοῶ τὸν ἀστεϊσμόν . . . δὲν σᾶς πιστεύω τὸσον ἀγρίαν καὶ τὸσον μάγον ὅσον θέλετε νὰ φανήτε! αὐρίον, εἶμαι βέβαιος, θὰ μάθω τὸ μυστήριον τῆς κωμωδίας ταύτης . . . τὸ ὅποιον τὴν ὥραν ταύτην εἶνε ἀκούντως εὐφύης.

Οἱ λόγοι οὗτοι λεχθέντες ὑπὸ τοῦ ἵπποτου ὄχι δι' ἄλλο πρᾶν διὰ νὰ δείξωσιν εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ Διαβολοχωρίου ὅτι δὲν ἐπεθύμει νὰ ἦνε παίγνιον αὐτῶν, προῦκάλεσαν ἐπὶ τῆς Λάμιας παράδοξον ἀποτελεσμα.

Ἐβρίψε βλέμμα ὀργίλον ἐπὶ τοῦ κυνηγοῦ καὶ εἶπεν ὑπερηφάνως πρὸς τὸν Κρουστιλλάκ.

— Ἐγὼ δὲν ἐμπαίζω ποτὲ, κύριε. Ἦλθες' ἐδῶ ἐπὶ σκοπῶ τοῦ νὰ μὲ νυμφευθῆτε. Σᾶς προσφέρω τὴν χειρὰ μου, καὶ σᾶς εἶπον μὲ ποίας συμφωνίας' ἂν σᾶς ἀρέσκουν, τελειώσωμεν ἐντὸς ὀκτώ ἡμερῶν τὸν γάμον. Ἐχομεν ἐδῶ μίαν ἐκκλησίαν εἰς Μακούθην καὶ προσκαλοῦμεν τὸν πάτερ Γριφὸν νὰ εὐλογῆσῃ αὐτόν' ἂν ὅμως αἰ προτάσεις μου δὲν σᾶς ἀρέσκουν, ἀναχωρεῖτε ἀπὸ τὸν οἶκον αὐτόν, εἰς τὸν ὅποιον δὲν ἔπρεπε νὰ ἔλθητε.

Ὅσον ἡ Λάμια ὠμίλει, τὸσον ἡ φυσιογνωμία τῆς ἀπέβαλλε τὸν πρᾶον καὶ γλυκὸν χαρακτήρα τῆς καὶ καθίστατο σκυθρωπὴ καὶ σχεδὸν ἀπειλητικὴ — Κωμωδία! ἐπανέλαβε, ἂν ἦμην πεπεισμένη ὅτι ἐκλαμβάνετε ὅλα αὐτὰ διὰ μίαν κωμωδίαν, δὲν θὰ ἐμένατε μήτε ἐν λεπτόν ἐδῶ, κύριε . . . προσέθηκε μὲ φωνὴν ἠλλοιωμένην, ἦτις ἐπρόδιδε τὴν βαθεῖαν συγκίνησιν τῆς.

— Ὅχι! ὁ ἵπποτης δὲν εἰμπορεῖ νὰ ἐλλάβῃ αὐτὰ ὡς παίγνιον, ὑπέλαθεν ὁ κυνηγὸς ῥίπτων ἐπὶ τοῦ Γασκόνου βλέμμα σοβαρόν.

Ὁ Κρουστιλλάκ φύσει ἀνυπόμονος καὶ ζωηρὸς, ἠσθάνετο πραγματικὸν πῆγμα μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσῃ τί εἶνε ἀληθές καὶ τί ψεῦδες εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ συμβᾶν, ἀνέκραξε λοιπὸν

— Καὶ τί λοιπὸν ἀγαπᾶτε νὰ συλλογισθῶ; . . . Ἀπνεγῶ τὸν κυνηγὸν εἰς τὸ δάσος, τοῦ διακοινῶ τὴν ἐπιθυμίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον νὰ σᾶς γνωρίσω, καὶ μοὶ ἀποκρίνεται ἀπλῶς καὶ καθαρῶς ὅπως καὶ σεις, κυρία, μοῦ τὸ εἶπετε, ὅτι λιγίστετι εὐτυχῆς νὰ ἀπολαμβάνῃ τὴν εὐνοίαν σας . . .

— Ἐπειτα, κύριε;

— Ἐπειτα, κυρία, ὅ,τι καὶ ἂν εἶπον εἰς τὸν κυνηγὸν, αὐτὸς συγκατένευσε νὰ μὲ φέρῃ ἐδῶ, ὅπου μὲ ἐδέχθησαν μὲ μεγάλην φιλοξενίαν, τὸ ὁμολογῶ. Κατόπιν εἰσῆχθη παρ' ὑμῶν, καὶ σεις, μαθοῦσα τὰς εὐχὰς μου, μοὶ ἐπροσφέρατε προθύ-

μως τὴν χειρὰ σας καὶ ἀνεκονώσατε τὰς ἐλπίδας μου εἰς τὸν φίλον σας, τὸν κυνηγὸν τῶν ταύρων.

— Λοιπὸν, κύριε!

— Ἔως ἐδῶ τὸ πρᾶγμα, κυρία, ὑπάγει καλὰ! ἀλλ' ἔξαφνα ὁ κυνηγὸς μοῦ δίδει νὰ ἐννοήσω συμφωνίας μὲ σᾶς, ὅτι εἶμαι προωρισμένος νὰ γείνω τέταρτος νεκρὸς καὶ νὰ διαδεχθῶ τὸν ἄνδρα ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ἀπὸ τὰ γέλοια ἢ ἐκεῖνον τοῦ ὁποῖου οἱ ὀρθαλμοὶ ἐχοσιμίσιον λαμπάδας εἰς τὰ ὄρμια σας . . .

— Μάλιστα, εἶπεν ὁ κυνηγός.

— Πῶς μάλιστα! ὑπέλαθεν ὁ Κρουστιλλάκ ἀνευρίσκων τὴν προσῶραν ἐκλείψασαν ζωτρότητα του. Μήπως εἴμεθα εἰς τὸν τόπον τῶν ὀνείρων; Μήπως νομίζετε ὅτι ὁ ἵπποτης Κρουστιλλάκ εἶνε βλάξ; Μήπως μὲ ἐκλαμβάνετε ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι πιστεύουν εἰς τὸν διάβολον; Δὲν εἶμ' ἐγὼ τοιοῦτος, καὶ ἐντὸς εἰκοσι τεσσάρων ὥρων δύναμαι ν' ἀποκαλύψω τί κρύπτουσιν ὅλαι αὐταὶ αἰ παραδοξολογία.

Ἡ Ἀγγελικὴ κατέστη λίαν ὠχρὰ, ἐβρίψεν ἐπὶ τοῦ κυνηγοῦ νέον βλέμμα ἀγωνίας καὶ φόβου καὶ ἀπεκρίθη εἰς τὸν ἵπποτην μὲ ἀγανάκτησιν μόλις συνεχομένην.

— Καὶ τίς σᾶς λέγει, κύριε, ὅτι πάντοτε τὰ ἐδῶ συμβαίνοντα εἶνε φυσικώτατα; Γνωρίζετε διατὶ ἐγὼ, νέε, πλουσία, σᾶς προσφέρω τὴν χειρὰ, ἄμικ κατὰ πρῶτον σᾶς εἶδον; Γνωρίζετε τί ἀπαιτῶ ἀντὶ τῆς ἐνώσεως ταύτης; Νομίζετε ὅτι εἴσθε εὐφύης, δύνασθε ὅμως νὰ μὴ παραδεχθῆτε ὅτι ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ φαινόμενα ὑπερβαίνοντα τὴν δύναμιν τῆς εὐφύης σας; Γνωρίζετε ὁποία εἶμαι; Γνωρίζετε ποῦ εἴσθε; Γνωρίζετε συνεπείᾳ τίνος ἀλλοκότου μυστηρίου σᾶς προσφέρω τὴν χειρὰ μου; Κωμωδία! . . . ὑπέλαθεν ἡ Λάμια μεταπικρίας, βλέπουσα τὸν κυνηγὸν μὲ ὕφος τεταραγμένον. Εἶθε νὰ μὴ βιασθῆτε ν' ἀναγνωρίσητε ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν εἶνε παίγνιον, κύριε . . . Δὲν πρέπει νὰ πιστεύητε ὅτι ὁ ἀγαθὸς σας ἄγγελος σᾶς ἔφερεν ἐδῶ, τοῦλάχιστον . . .

— Καὶ ἐπειτα ποῖος σοῦ ἐγγυᾶται ὅτι θὰ ἐξέλθῃ ποτὲ ἀπ' ἐδῶ; προσέθηκε ψυχρῶς ὁ κυνηγός.

Ὁ ἵπποτης ὀπισθοχώρησε κατὰ ἐν βῆμα, ἐφοκίασε καὶ ἀνέκραξε.

— Πῶς! διὰ τῆς βίας . . . τοῦλάχιστον . . . διότι . . .

— Διότι τί θὰ κάμει; εἶπεν ἡ Λάμια μετὰ μειδιάματος τὸ ὁποῖον ἐφάνη εἰς τὸν Γασκόνον ὡς σκληρότης μεγάλην.

Ὁ Κρουστιλλάκ ἐνθυμήθη πολὺ ἀργὰ τὰς ὀπισθεν αὐτοῦ κεκλεισμένας θύρας, τοὺς πυκνοὺς θάλους οὓς διήλθε διὰ τὰ φθάσει εἰς τὴν διαβολικὴν ταύτην οἰκίαν. Ἐβλεπεν ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τὴν διακρίσιν τῆς Λάμιαι, τοῦ κυνηγοῦ καὶ τῶν πολυαριθμῶν ὑπηρετῶν των. Μετεμελήθη ἐκ νέου καὶ σπουδαιότερον ἀκόμη, διότι τυφλῶς ἀνέλαθε τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην.

Ἐνῶ ὁ Κρουστιλλάκ θεωρῶν τὴν γοητευτικὴν μορφήν τῆς Λάμιαι δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ γυνὴ αὕτη ἦτο ἰκανὴ νὰ διαπράξῃ αἱματηρὰν τινα ἀπιστίαν, ἐντούτοις αἱ παράδοξοι ὁμολογίαι, αἱ τῷ ἔκαμεν. αἱ τρομεραὶ φῆμαι αἵτινες ὑπῆρχον περὶ αὐτῆς, αἱ ἀπειλαὶ τοῦ κυνηγοῦ, ἤρχισαν νὰ κάμωσι σφοδρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἰππότην.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔλθοῦσα μία ὑπηρετρία ἀνήγγιλεν ὅτι τὸ δεῖπνον ἦτο ἔτοιμον.

Τοῦ ἰππότου διαλογιζομένου τὰς θλιβεράς ταύτας σκέψεις, ἡ Ἀγγελικὴ ἀντήλλαξε χαμηλοφῶνως λέξεις τινεὶς μετὰ τὸν κυνηγόν, ἐφάνη δὲ ὡσεὶ εὐχαριστηθεῖσα, διότι ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ μέτωπόν της ἐγαληνίασε καὶ τὸ μειδίαμα ἀνεφάνη ἐκ νέου ἐπὶ τῶν χειλέων της.

— Ἐμπρός, γενναῖέ μου φίλε, εἶπε φαιδρῶς πρὸς τὸν ἰππότην, μὴ με φοβείσθε δὴ τὸσον... μὴ με ἐκλαμβάνητε ὡς τὸν διάβολον... Τιμήσετε τὸ μέτριον δεῖπνόν μας, τὸ ὁποῖον πτωχὴ χήρα λογίζεται πολὺ εὐτυχίης νὰ σὰς προσφέρῃ.

Καὶ ταῦτα εἰπούσα προσέφερον ἐπιχαρίτως τὴν χειρὰ της πρὸς τὸν Κρουστιλλάκ.

Τὸ δεῖπνον ὑπῆρξε μεγαλοπρεπέστατον, ὥστε οὐδ' ὁ ἀπιστότερος ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς μεγάλης περιουσίας τῆς χήρας.

Μόνον θὰ εἰπώμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅτι τὰ ἄλλα ἀγγεῖα τῆς τραπέζης δὲν ἔφερον τὰ βασιλικὰ οἰκόσημα τῆς Ἀγγλίας, καθὼς ἔφερον ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον διὰ μόνην τὴν Λάμιαν.

Μὲ ὄλην τὴν εὐτραπελίαν καὶ τὰς ἡδονικὰς χάριτας τῆς χήρας, μετὰ ὅλους τοὺς ἀστεϊσμοὺς τοῦ κυνηγοῦ, τὸ δεῖπνον ὑπῆρξε πολὺ πένθιμον διὰ τὸν Κρουστιλλάκ. Ἡ συνήθης πεποιθησίς του εἰς ἑαυτὸν ἀντικατέστη ἀπὸ εἰδός τι σκληρᾶς ἀνησυχίας, καὶ ὅσω ἡ Ἀγγελικὴ τῷ ἐφάνετο θελκτικῆ, ὅσω ἀνέπτυσσε τὴν γοητείαν, ὅσω περιεκυκλοῦτο ἐκεῖνη ὑπὸ τῆς πολυτελείας, τόσω ὁ τυχο-

διώκτης ἠσθάνετο αὐξάνουσαν τὴν δυσπιστίαν του.

Καίτοι ὅλως μυθώδεις, ἀλλ' ἐν τούτοις αἱ διηγήσεις τοῦ κυνηγοῦ ἐπανήρχοντο ἀδιαλείπτως εἰς τὴν ἀνάμνησιν τοῦ Κρουστιλλάκ. Οἱ μῦθοι τῆς φαιῖας κόρης ἦτις ἀπέθνησκε τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ γέλοια καὶ τοῦ ὑγροῦ τῆς βουβερίνης φιλίδος, ἦτις μετέβαλλε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς λυχνίας, ἦσαν πάντοτε εἰς τὸν νοῦν του. Καίτοι δ' αἱ διηγήσεις αὗται εἶχον τὴν ὁμοιότητα οὐραίου παρελθόντος, ὁ Γασκόνος ὅμως, ἐν τῷ φόβῳ καταχθονίου σχεδίου, ὑπωπτεύετο τὰ φαγητὰ καὶ τοὺς οἶνους, τοὺς ὁποῖους τῷ προσέφερον. Παρετήρησε προσεκτικῶς τὴν χήραν καὶ τὸν κυνηγόν καὶ ἔβλεπεν ὅτι ὁ Ψυχαρπάκτης ἐφέρετο πρὸς τὴν Λάμιαν μετὰ τὸ εἶδος τῆς οἰκειότητος ἐκεῖνης τὴν ὁποῖαν ἔχει εἰς σύζυγον πρὸς τὴν σύζυγόν του ἐνώπιον ἐνὸς ξένου.

— Ἀλλὰ τότε, διανοεῖτο καὶ ἑαυτὸν ὁ ἰππότης, πῶς συμβιβάζεται ἡ ἐπιφύλαξις αὕτη μετὰ τὸν κυνισμόν τῆς μικρᾶς χήρας, ἦτις ὁμολογεῖ τόσον ἰπποτικῶς ὅτι ὁ Καραθῆς καὶ ὁ καταδρομεὺς συνεμρίζοντο μετὰ τοῦ κυνηγοῦ τῶν χαρίτων της, χωρὶς ὁ τελευταῖος οὗτος νὰ δεικνύῃ τὴν ἐλαχίστην ζηλοτυπίαν;

Ὁ Γασκόνος δὲν ἠδύνατο ἐπίσης νὰ ἐνοήσῃ ὁποῖος ἦτον ὁ σκοπὸς τῆς Λάμιαι προσφερούσης αὐτῷ τὴν χειρὰ της, καὶ τί ἀπῆται ἀντὶ τῆς ἐνώσεως ταύτης. Ἐπηύξησε δὲ τὴν ἀπορίαν του ἡ παρατήρησις τὴν ὁποῖαν ἔκαμεν ὅτι ἡ χήρα ἐπαράχθη καὶ ἠγανάκτησεν ὅταν ὁ τυχοδιώκτης τὴν ἐνόμισεν ἰκανὴν νὰ παίξῃ κωμωδίαν προσφέρουσα αὐτῇ τὴν χειρὰ της.

Καὶ ἡ παρατήρησις τοῦ ἰππότου δὲν ἦτον ἐσφαλμένη, διότι πραγματικῶς ἡ Λάμια ἐπαράχθη βαθέως ἢ μᾶλλον ἀπηλπίσθη ἰδοῦσα ὅτι ὁ Γασκόνος ἐξελάμβανεν ὡς παιδίαν ὅ,τι συνέβαινε εἰς τὸ Διαβολοχώριον.

Κατέστειλεν ὅμως ἀκολούθως τὴν ταραχὴν αὐτῆς ἰδοῦσα τὴν ἀνησυχίαν ἦτις ἐζωγραφίζετο ἀκουσίως του εἰς τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἰππότου. Τῷ ὄντι, οὗτος ἐχάνετο εἰς μυρίας ὑποθέσεις. Οὐδέποτε εὐρέθη εἰς θέσιν πλέον παράδοξον, ὥστε νὰ πιστεύσῃ εἰς ἐπιβροχὴν ἢ δύναμιν ὑπερφυσικὴν τινά... καὶ ὅμως ἠπόρει ἂν ἔπραπε νὰ παραδεχθῇ ἀνθρώπινόν τι εἰς ὅ,τι ἔβλεπε καὶ ἤκουεν.

(Ἐπεται ἡ Συνέχεια)